

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI

74923

KUR'ÂN-I KERÎM'E GÖRE

HZ.İBRAHİM

(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan :
Mehmet Mübarek ÇELİK

Danışman :
Doç. Dr. Muhsin DEMİRCİ

İstanbul - 1998

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANİZASYON MERKEZİ

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	II
KISALTMALAR	V
ÖNSÖZ	VI

BİRİNCİ BÖLÜM HZ.İBRAHİM'İN HAYATI VE HİCRETİ

I- HZ. İBRAHİM'İN HAYATI	2
A. "İbrahim" Kelimesinin Menşei ve Anlamı	2
B. Hz. İbrahim'in (as) Nesebi	4
C. Yaşadığı Çağ	9
D. Hz. İbrahim'in (as) Dünyaya Gelişi, Çocukluğu, Büyümesi ve Vefatı	16
1- Ailesi ve Doğumu	16
2- Çocukluğu ve Gençliği	18
3- Ömrü ve Vefatı	20
II- HZ. İBRAHİM'İN (as) HİCRETİ VE BAZI SEYAHATLARI	21
A- Harran'a Göç	23
B_ Şam'a Göç	24
C- Mısır'a Seyahat ve Geriye Avdet	25
D- Filistin'deki Hayatı, Hz. Lût Kavmi'nin Helak Olması	26
E- Hz. İsmail (as) ve Hacer'i Mekke Vadisine Yerleştirmesi ve Mekke Ziyaretleri	29
F- Kurban Olayı	35
G- Kabe'nin İnşası	37

İKİNCİ BÖLÜM
HZ. İBRAHİM'İN RİSÂLETİ, TEVHÎD MÜCADELESİ VE
İMTİHANI

I- Risâleti, Dini ve Sahifeleri	43
A- Risâleti	43
1- Risâlet Öncesi Hazırlık ve Temayülleri	43
2- Bi'seti	44
B- Dini ve Sahifeleri	45
1- Dini	45
2- Sahifeleri	48
II- Tevhide Daveti ve Teblîğ Metodu	51
A- Davetinin Alanı	51
1- Ailesini Daveti (Yakın Çevre)	51
2- Kavmini Daveti (Toplum)	59
3- Nemrud'u Daveti	60
B- Teblîğ Metodu	63
1- Soru - Cevap Metodu	63
2- İkna Metodu	64
3- İlzâm Metodu	65
4- İnzâr Metodu	65
5- Sözden Eyleme Geçiş	66
III- Hz. İbrahim'in İmtihanı	70
A- Kelimelerle İmtihanı	71
B- Ateşle İmtihanı	74
C- Hz. İbrahim'in Diğer İmtihanları	77

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
HZ. İBRAHİM'İN HUSUSİYETLERİ

I- Husûsiyetlerinin Genel Bir Değerlendirmesi	82
II- Halîl Olması	84
III- Teslîmiyeti	86
IV- İmâm Olması	86

V- Halîm Olması	87
VI- Evvâh Olması	88
VII- Münîb Olması	88
VIII- Hz. Muhammed'e (SAV) Benzeyişi	88
IX- Hanîf - Müslim Olması	89
X- Ümmet-Kânit Olması	90
XI- Çokça Dua Ediyor Olması	90
XII- Misafirperver Oluşu	91
XIII- Peygamberin Atası Olması	92
XIV- Sıddîk ve Kalb-i Selîm Sahibi Olması	93
XV- Sünnetli Oluşu	93
XVI- Vefalı Oluşu	93
SONUÇ	95
BİBLİYOGRAFYA	98

KISALTMALAR

a.g.e.	: adı geçen eser
a.s.	: aleyhisselam
a.y.	: aynı yer
b.	: bin, iki isim arasında “ibn” yerine
bkz.	: bakınız
C.	: cilt
c.c.	: celle celalühû
çev.	: çeviren
İ.A.	: İslam Ansiklopedisi (MEB)
Mad.	: maddesi
m.ö.	: milattan önce
m.s.	: milattan sonra
r.a.	: radiyallahu anhu / anha
s.	: sahife
s.a.v.	: sallallahu aleyhi ve sellem
thk.	: tahkik
trc.	: tercüme
ts.	: tarihsiz
vb.	: ve benzeri / benzerleri
vd.	: ve devamı
vs.	: ve saire

ÖNSÖZ

Bilindiği gibi Kur'ân-ı Kerim, önceki ümmetlerden - mutî' olsun asî olsun ders alalım diye - kişilik örnekleri sunmaktadır. Şüphesiz iyi kadar kötünden de ders alınır. Fakat müsbet örneklerin birer ideal şahsiyetler olarak insanın yükselmesinde büyük etkileri vardır. Dolayısıyla, nesillerin her zaman kendilerine rehber edinecekleri ve benzemeye çalışacakları "ufuk şahsiyetlere" ihtiyaçları söz konusudur. Mü'min için en güzel örnek, Allah'ın sevdikleridir. Bunun için Kur'ân-ı Kerim, insanlığın zirvesi olan peygamberlerin hayatlarından sık sık örnekler vermektedir.

Eğer insanın önüne selîm fitrat sahibi numûneler konmazsa, mutlaka onların yerini alacak zayıf, belki de kötü karakterli kişiler gönüllerinde yer bulacaktır. Unutulmamalıdır ki "her yiğidin gönlünde bir arslan yatar", iyi veya kötü... Günümüz insanının, özellikle de gençliğin her zamankinden daha çok bu tür insanlara ihtiyacı vardır. Gelişmelerin başdöndürücü hızla ilerlediği iki binli yılların bu son deminde, gençliğin körpe dimağlarına, örnek kişilikler olarak (çoğu zaman), fitratlarını heva ve heveslerine uyup, günahlarla bozmuş yozların sunulması son derece üzüntü vericidir.

Allah'ın (cc), "üsve-i hasene" olarak bildirdiği Hz.İbrahim (a.s) bizler için her yönüyle güzel bir örnek teşkil etmektedir. Hele kendilerinin, Allah'ın dinini tebliğle vazifeli olduğunun idrâkine sahip mü'min için Hz.İbrahim son derece önemli bir numûnedir.

İşte bu, bizi Hz.İbrahim'le ilgili çalışmaya sevkeden asıl unsurdur. Çünkü O, hem bir çok peygamberin atası, hem de üç büyük semâvî dinin ortak değeridir.

Çalışmamızı Kur'ân-ı Kerim çerçevesinde ele almaya çalıştık. Kur'an-ı Kerim'i anlamamıza yardımcı olması bakımından hadis-i şeriflere, tefsir ve tarih kaynaklarına da imkânımız ölçüsünde müracaat ettik. Ancak, özellikle de tarih kitaplarına fazla dalmamaya çalıştık. Hadis-i Şeriflerden yararlanmada kütüb-ü sitteyi esas aldık. Tarih kitaplarına başvurmayı asgari seviyede tutmaya özen gösterdik. Hem rivayet hem dirayet tefsirlerinden istifade ettik. Taberî

(310/922), İbn-i Kesîr (774/1372), Razî (606/1209), Kurtûbî (671/1272) ve Elmalılı (1942) tefsirleri en çok başvurduğumuz eserlerdir.

Sadece Hz.İbrahim'i (as) konu edinen - muttali olup ulaşabildiğimiz - son dönem çalışmalarından da son derece istifade ettik . Bunların başında İmam Muhammed b.Suûd Üniversitesinde yapılmış master tezi olan Ahmed el-Berra el-Emîrî'nin "İbrahim (as) ve Davetuhu fi'l-Kur'âni'l-Kerimi" adlı eseri , Şaban KUZGUN'un "İslâm Kaynaklarına Göre Hz.İbrahim ve Haniflik" adlı kitabı ve Ahmet İYİBİLDİREN'in hazırladığı "Kur'ân'da Hz.İbrahim (as)" isimli çalışması gelmektedir.

Başvurduğumuz kaynakları dipnotlarda verirken, iltibasa ` yol açmamak kaydıyla en kısa unvanlar kullandık. Yazar ve eserin tam tanıtımını ise bibliyografyada verdik.

Kendimize hedef olarak da , Kur'ân'nın bakış açısından Hz.İbrahim'i tanımayı, böylece mü'min için örnek davranış tabloları sunmayı seçtik

Araştırmamızı üç bölüme ayırdık. Birinci bölümde Hz.İbrahim'in biyografisini ele aldık .Bu çerçevede O'nun hicret ve seyahatlarını da inceledik. İkinci bölüm, O'nun (as) - Kur'ân çerçevesinde - risâlet, tevhid mücadelesi ve imtihanlarına ayrılmıştır. Üçüncü bölümde ise Hz.İbrahim'in husûsiyetlerine yer verdik.Sonuç kısmında, çalışmamız boyunca vardığımız neticeleri özetlemeye çalıştık.

Çalışmamız boyunca değerli fikirlerinden, engin ilim ve tecrübelerinden yararlandığımız muhterem hocam Doç.Dr.Muhsin DEMİRCİ ve araştırma süresince bize yol gösteren ve yardımlarını esirgemeyen değerli hocamız Prof.Dr.Suat YILDIRIM beyefendilere şükranlarımı sunuyorum. İlimleriyle bizlere ışık saçı değerli hocalarımıza ve bizden yardımlarını esirgemeyen bütün dostlara saygı ve sevgilerimi sunmayı bir görev addediyorum. Teslim olana Allah (cc) yeter...!

Ağustos 1998
Mehmet Mübarek ÇELİK

BİRİNCİ BÖLÜM

HZ. İBRAHİM'İN HAYATI VE HİCRETLERİ

I- HZ. İBRAHİM'İN HAYATI

A- "İBRAHİM" KELİMESİNİN MENŞEİ VE ANLAMI

Kur'an-ı Kerim'de 69 defa zikredilen "İbrahim" kelimesinin¹ menşei konusunda muhtelif görüşler ortaya konmuştur.

Kur'an'da, Arapça'dan başka dillere ait kelimelerin yer almadığını söyleyen alimler olmuştur². Bu görüşteki İslâm alimleri İbrahim kelimesinin Arapça'ya sonradan girdiğine kaildirler³. Arapça'ya geçmeden önce kelimenin şekli konusunda çok az bilgiye sahibiz. Tevrat'ta önce Abram⁴ diye ifade edildikten sonra "Ve artık adın Abram(yüce baba) çağırılmayacak, fakat adın İbrahim (Cumhurun babası) olacak; çünkü seni birçok milletlerin babası ettim"⁵ ifadesiyle "Abraham" olarak değiştirildiği görülmektedir⁶. Arapça'da kullanımı; İbrahâm, İbrahîm, İbrahem⁷, İbrahim, İbrahim , İbrahûm ve İbrâhîm şeklinde olduğu söylenmiştir⁸.

¹ Nisaburî, Garaibü'l- Kur'an, C.I, s.386-87; Fuad Abdalbaki, Mü'cemü'l-Müfehres li Elfazil - Kur'ani'l-Kerim, "İbrahim" kelimesi.

² İtkan, Suyuti, C.I, s.135-141; Emiri, İbrahim, s.27-28.

³ İbni Manzur, Lisanü'l-Arab, C.XII, s.48.

⁴ Kitabı Mukaddes, Tekvin, Bab: XI / 26.

⁵ Kitab-ı Mukaddes, Tekvin, Bab: XVII / 5.

⁶ İbrahim kelimesinin geçirdiği değişimler için bak; SECCADÎ Sadık, "İbrahim Halîl", Daire-i Maarif Buzurg-i İslamî, C.II, s.497.

⁷ Nisaburî, Garaibu'l- Kur'an, C.I, s.386.

⁸ İbni Manzur, Lisanü'l-Arab, C.XII, s.48; Zebidî, Tacu'l Arus, C.III, s.200.

Zebidî, kelimenin Süryanice olduğu, "eb" ve "Rahim" kelimesinden meydana geldiği kanaatindedir⁹. "Eb" ve "Rahim" kelimesinden meydana geldiğini, ancak İbranice asıllı olduğunu söyleyen de vardır¹⁰. Abbas Mahmud Akkad, Süryanice olduğunu ileri sürdüğü İbrahim kelimesinin el-Amm, el-Eb ve Râm kelimelerinden oluştuğunu kabul etmektedir. Ayrıca bunun bir put adından alındığını ileri sürmektedir¹¹.

Araştırmamızın belirlenmiş çerçevesi gereği, kısaca değinmeye çalıştığımız "İbrahim" kelimesinin menşei konusunda ortaya konan görüşler yukarıdan zikrettiğimiz görüşlerle sınırlı değil elbette. Bizde hasıl olan kanaate göre çoğu yaklaşımlar zorlama sonucudurlar ve tenkide açıktırlar¹².

Sonuç olarak şunu söylemek mümkündür: Kelime Arapça değildir¹³. Menşe' itibariyle muhtemelen batı Samice'nin çok eski şekillerinden birinden gelmektedir¹⁴. Hiçbir değişiklik geçirmeden bize intikal etmiştir. Zira, Kur'an-ı Kerim'de her defasında isim olarak kendisinden "İbrahim" diye söz edildiğinden başka, Hz. İbrahim (as)'e ta yaşadığı dönemde "İbrahim" diye hitap edildiğini bizzat Allah (cc) bildiriyor: <<(Melekler) -Ey İbrahim bundan vaz geç. Zira Rabbinin emri gelmiştir. Ve mutlaka onlara geri çevrilmez azap gelecektir, dediler>>¹⁵. Başka ayette babasının da kendisine "İbrahim" diye hitap ettiğini görüyoruz: <<Ey İbrahim, dedi, sen benim tanrılarımın yüz mü çeviriyorsun? Eğer bundan vazgeçmezsen and olsun seni taşlarım, uzun süre benden ayrıl git.>>¹⁶. Halkının da kendisinden "İbrahim" diye söz ettiklerini de şu ayetten öğreniyoruz: << "onları (putları) diline dolayan bir genç işittik,

⁹ Zebidî, Tacu'l-Arus, a.y.

¹⁰ Emirî, İbrahim (as), s. 27-28.

¹¹ Emirî, İbrahim, s. 28 (Abbas Mahmud Akkad, İbrahim Ebü'l-Enbiya, s.294'den naklen)

¹² Konuyla ilgi daha geniş bilgi için bkz.: KUZGUN Şaban, Hz. İbrahim ve Haniflik, s. 20-24.

¹³ İbni- Manzur, Lisanu'l-Arab, ay.

¹⁴ KUZGUN Şaban, Hz. İbrahim ve Haniflik, s. 24.

¹⁵ Hüd, 11/76.

kendisine İbrahim deniliyor" dediler.>>¹⁷ Daha başka ayetlerde de benzer hitapları görebiliyoruz¹⁸. Bu da -bizce- kelimenin değişmediğini gösteriyor.

Kelimenin anlamına gelince, Kur'an-ı Kerim ve Hadis-i Şeriflerde bu konuda bir açıklama bulunmamaktadır. Kitab-ı Mukaddes'in, dilcilerin veya tarihçilerin "İbrahim" kelimesinin anlamı hakkında ki açıklamaları ise genel kabule şayan olamamışlardır¹⁹. Dolayısıyla kelimenin manası konusunda kesin bir yargıya varmak oldukça güç görünmektedir.

B- HZ. İBRAHİM'İN (a.s.) NESEBİ

Kur'an-ı Kerim, üslûbu gereği²⁰ Hz. İbrahim (as)'ın nesebinden söz etmemiştir. Sa- dece, babasının adını "Azer" diye zikreder ve bu ifade yalnız bir defa geçer²¹. Hadis kaynaklarında da neseb silsilesine rastlayamadık.

Tarihçiler ise birbirine yakın soy isimleri vermektedirler²². Dikkat çeken husus, gerek müslüman gerek gayri müslim tarihçilerin tesbit ettikleri isimlerle Tevrat'ta zikredilen isimlerin büyük ölçüde paralellik arz etmesidir. Mevcut ihtilafların da: eski metinlerin farklı tercümelerinden, bu metinlerin farklı okunuşlarından, zaman içerisinde dillerde olabilen telaffuz

¹⁶ Meryem, 19/46.

¹⁷ Enbiya, 21/60.

¹⁸ bkz.: Enbiya, 21/62, Saffat, 37/104, vb.

¹⁹ Tevrat'ta XVII / 6'da geçen "Milletlerin babası" şeklindeki mana dil araştırmaları tarafından kabul görmediğini KUZGUN Şaban, Sir Leonard Woolley'in Abraham Decouvertes Recentes Surles Origines Hebreux, adlı kitabından naklederek bildiriyor. Buna göre sümer dilinde "Milletlerin babası" manasında <<Abram>> değil, "Ab- hamon"dur. Ab- hamon'dan Ab-ram'a dönüşü sağlayacak bir etimoloji ise mümkün görülmemektedir. (KUZGUN Şaban, Age, s.23.)

Kelimenin "Eb" ve "Rahim" kelimelerinin birleşmesinden meydana geldiğini söyleyenler de tenkid edilmişlerdir. Çünkü bunlar "İbrahim" kelimesinin Arapça olmadığını söyledikleri halde, iki Arapça kelimeden teşekkül ettiğini iddia etmişlerdir ki bu da çelişkidir. Akkad'ın görüşüne katılmak da hayli güçtür. Çünkü Allah Peygamberinin isminin bir put isminden alınmış olması çok uzak görülmektedir.

²⁰ Kıssalarla ilgili Kur'an üslûbu hakkında bkz.: ŞENGÜL İdris, Kur'an Kıssaları Üzerine, s.136 vd, 240-246.

²¹ En'am, 6/74.

²² İbni İshak, Sire, s.1; İbni Hişam, Sire, C.I, s.3; Taberî, Tarih, C.I, s.233, İbni Sa'd, Tabakat, C.I, s.45.

kaymalarından kaynaklanmış olması muhtemeldir. Tevrat'ın inhirafı konusu araştırmamızın kapsamı dışında kaldığı için ona hiç temas etmeden şunu söyleyebiliriz. Tarihçiler Hz. İbrahim (as) hakkında daha çok malumata ulaşabilmek için Tevrat'a başvurmuşlardır. Şüphesiz bunun nedeni, Hz. İbrahim (as) döneminden kalmış belgelere sahip olamayışımızdır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi Kur'an-ı Kerim, olayları aktarırken yer, zaman ve şahıslarla ilgili gereksiz teferruata girmez. O, bir olayın insana ibret olacak yönlerine projektör tutar²³. Dolayısıyla İslâm tarihçileri bu gibi mevzularda daha çok teferruatı İsraili kaynaklardan nakletmişlerdir²⁴.

Tevrat, İncil ve tarihçilere göre Hz. İbrahim'in Nesebi şöyledir.

<u>Tevrat</u> ²⁵	<u>İncil</u> ²⁶	<u>Tarihçiler</u> ²⁷
1- Nuh (as)	1- Nuh (as)	1- Nuh
2- Sam	2- Sam	2- Sâ'm
3- Arpakşad	3- Arfakşad	3- Erfahşed = Erfahşez
4- Şelah	4- Kainan	4- (Kaynan)
5- Eber	5- Şela	5- Şalih = Şaleh
6- Peleg	6- Eber	6- (Abir)
7- Reu	7- Peleg	7- Faliş = Fâliğ
8- Seruc	8- Reu	8- Erğu (Rağu)
9- Nahor	9- Seruc	9- Saruh = Sârûğ
10- Terah	10- Nahor	10- Nahûr = Nâhûr

²³ ŞENGÜL İdris, Kur'an Kıssaları Üzerine, s. 277 vd.

²⁴ İsrailiyata ait haberlerin değeri, kısımları ve kritiği için bkz.: Zehebi, et- Tefsir vel-Müfessirun, C.I, s.168; AYDEMİR Abdullah, Tefsirde İsrailiyat, s. 73-103.

²⁵ K. Mukaddes, Tekvin: 10 ve 11, bablar.

²⁶ K. Mukaddes, Luka İncili: 3 / 34-36.

²⁷ İbni İshak, Sire, s. 1; İbni Hişam, Sire, C.I, s. 3; Taberî, Tarih, C. I, s. 233; İbni Sa'd, Tabakât, C. I, s.45; Zebidi, Tacu'l-Arus, C. VIII, s. 201. (Tarihçilerin neseb kaydında az da olsa bazı farklılıklar vardır.)

11-Abraham: İbrahim
(as)

11- Terah

11- Târeh Tarih Azer = Târeh

12- İbrahim (as) 12- İbrahim

Yukarıdaki neseb zincirinde dikkat çeken hususlardan biri Hz. İbrahim'in (as) babasının ismidir²⁸. Kur'an-ı Kerim'de²⁹ ve hadiste³⁰ babasının adı "Azer" diye geçmektedir. İslâm tarihçileri, ve müfessirler, babasının gerçek adının veya diğer bir adının Tareh olduğunu kabul ederler³¹. Bu durumda ya tercih, ya te'vil ya da te'life gidilecektir. Müsteşrikler Hz. İbrahim'in babasının adının Tareh olduğu tercihini yapıyorlar ve Kur'an'a -haşa- hata isnadında bulunuyorlar³².

Apokrif olduğu ortada olan bir metne dayanmak ve hatayı tek harfi bile değişmeden, bize ulaşan Kur'an'a isnad etmek ilmi tarafsızlığı bir türlü beceremeyen bazı müsteşriklerin vazgeçemedikleri tutumdur.

İslâm alimlerinde Hz. İbrahim'in (as) babasının adının Tareh olduğunu söyleyenler, Azer isminin geçtiği ayetin³³ tefsirini yaparlarken Azer'i değişik manalara te'vil, dolayısıyla Tareh'le Azer arasını te'lif etmeye çalışırlar. "Azer" in kötü bir vasıf olduğunu (sapık, eğri, hata eden)³⁴ ve sapık i'tikadından dönmediği için İbrahim (as) ona bu şekilde hitap etmiştir, diyenler olduğu gibi; "Azer" in bir put ismi olduğu, ve sahibi olan Hz. İbrahim'in (as) babası bu put ismiyle çağırıldığı,³⁵ veya Azer babası değil amcası olduğu, bazı geleneklerde amcaya "baba" denilebildiği, hatta Kur'an'da da benzer bir ifade

²⁸ Silsilenin genel kritiği için bkz.: BUCAİLLE Maurice, Kitab-ı Mukaddes, Kur'an ve Bilim, (trc. YILDIRIM Suat) s.55 vd.; aynı eser, s. 128 vd.

²⁹ En'am, 6/74.

³⁰ Buhari, Sahih 60 / 8.

³¹ KUZGUN Şaban, Hz. İbrahim , s.33.

³² Wensinck, "İbrahim", İ. A., C.V, s. 2 , .

³³ En'am, 6/74.

³⁴ Suyûtî, İtkan, C.I, s.137.

³⁵ Taberî, Tefsir, VII, s.159.

olduğu,³⁶ veyahut “Azer”in isim değil de Tareh'in o kadar meşhur bir lakabıdır ki ismi yerine kullanıldığı söylenmiştir³⁷.

Azer'in bir put ismi olduğunu belirten hadis, Taberî'nin Mücahid'den zayıf senetle rivayet ettiği bir hadistir ki İbn-i Hacer de bu rivayetin senedinin zayıf olduğunu söylemektedir³⁸.

Sapık, eğri, hata eden anlamında kötü bir lakap olması da doğru olmasa gerek: <<Kur'an'ın tavsifiyle "çok içli, yumuşak huylu, kendini Allah'a vermiş" (Kur'an 11 / 75), şirkinden vazgeçmeyeceğini ve kendisini taşılayacağını³⁹ bildiren babasına karşı, yine de son söz olarak; "Selâmetle, senin için Rabbim'den (hidayet ve) bağışlanmanı isteyeceğim>> (19 Meryem 47) diyecek olan nezaket ve merhamet timsali Hz. İbrahim (as), küfür ve şirk yolunu bırakması için babasına, ele aldığımız ayetteki (11 Hûd 75) üslûp içinde öğüt veriyor. Böylesine nazik bir zat, gayesi irşad ve muhatabı da babası olunca, haliyle ağzından çıkacak her söz - ilahî tevcihe mazhar olarak - iyice tartılmış bir söz olacaktır⁴⁰. Dolayısıyla, Hz. İbrahim'in (as) kötü vasfı ifade eden bir kelimeyle babasına hitap etmiş olabileceğini düşünmek hayli güçtür.

Azer'in Hz. İbrahim'in babasının lakabı ve ikinci bir ismi (Yakub - İsrail gibi) olduğu söylenmişse de⁴¹ bu görüşü destekleyen naklî deliller mevcut değildir.

Diğer bir yorum da amcaya da baba denilebileceğinden hareketle Azer'in Hz. İbrahim'in babası değil, amcası olduğuydu. Ancak ayetteki

³⁶ Bakara, 2/133. ayette şunlar anlatılır: <<Yoksa siz Yakub'a ölüm geldiğinde hazır mıydınız? O zaman (Yakup), oğullarına; <<Benden sonra neye kulluk edeceksiniz?>> demişti. "Senin ilâhın ve ataların İbrahim, İsmail ve İshak'ın ilahı olan tek İlah'a kulluk edeceğiz, biz O'na teslim olanlarız," dediler.>> Ayetin zahirinden İsmail'in (as), Yakub'un (as) babası olduğu anlaşılmaktadır. Halbuki Hz. İsmail, Hz. Yakub'un amcasıdır.

³⁷ Taberî, Tefsir, C.VII, s.158 vd.; İbni Kesir, Tefsir, C.II, s.149 vd. Elmalılı, Hak Dini, C.III, s.1964.

³⁸ Taberî, Tefsir, C. VII, 159; İbni Hacer, Fethu'l-Bârî, C.VIII, s.383.

³⁹ Meryem, 19/46.

⁴⁰ YILDIRIM Suat, "Er- Rahman Vassımın Kur'an-ı Kerim'de kullanılmışı", s.30-31.

“babasına”⁴² kelimesini "amcasına" şeklinde te'vil etmek, lafza herhangi bir karine olmadan zahirinin dışında bir mana vermek ve delilsiz mecaza yönelmek olur. Eğer sarîh nassları bu şekilde te'vil edecek olursak, lafızların manalara delaletini iptal etmiş oluruz. Üstelik birçok ayet⁴³, lafızdan kastedilenin mecaz değil hakikat olduğuna işaret etmektedir⁴⁴.

Öyleyse Azer Hz. İbrahim'in babasıdır. Diğer bir söyleyişle Hz. İbrahim'in (as) babasının adı Azer'dir. Kur'an-ı Kerim bize böyle bildiriyor⁴⁵.

Buharî şöyle bir hadis naklediyor: <<Ebu Hureyre'den (r.a.) rivayete göre Nebi (SAV) şöyle buyurmuştur:

- Kıyamet gününde İbrahim, babası Âzer ile-Âzer'in yüzü simsiyah toz, toprak içinde- karşılaşacaktır. İbrahim babasına:

- Ben sana (dünyada) bana âsî olma! demedim mi? diyecek. Babası da ona: -İşte bugün sana âsî olmayacağım, diye cevap verecek. Bunun üzerine İbrahim: Yâ Rab! Sen bana insanlar ba's olunduğu gün beni zelil ve rüsvây etmeyeceğini va'detmiştin. Şimdi Allah'ın rahmetinden çok uzak olan babamın vaziyetinden daha çok âr ve hayayı mûcib hangi rüsvâyılık olabilir, diyecektir. Allahu Zül Celâl de:

- Ya İbrahim, ben cennetimi kafirlere haram kılmışım! diyecek. Bundan sonra Hak Tealâ tarafından. Ya İbrahim, şu iki ayağının altındaki nedir? denilecek. İbrahim bakınca bir de ne görsün ayakları altında kana

⁴¹ Kurtubî, Tefsir, C.VII, s.22.

⁴² En'am, 6/74.

⁴³ Tevbe, 9/114; Meryem, 19/41-50; Enbiya, 21/51,52; Şuarâ, 26/69-86; saffât, 37/73-77; Zuhrûf, 43/26, 27; Mümtehine, 60/4.

⁴⁴ İYİBİLDİREN Ahmet, Hz. İbrahim. s.29.

⁴⁵ Konu etrafındaki ihtilafların bir nedeni Hz. Muhammed'in (SAV) nurunun Hz. Adem'den (as) babası Abdullah'a kadar pâk sulblardan intikal ettiği meselesidir. Konuyla ilgili geniş bir açıklama ve "Ben, mütemediyen temiz babaların sulbünden, temiz anaların rahmine naklölüne geldim." hadisi ile ilgili yorum için bkz.: Zebidî, Tecrid-i Sarîh Tercemesi, C.IV, s.533-552.

bulanmış bir sırtlan. Bu çirkin manzara üzerine onun ayaklarından yakalanıp Cehennem'e atılacaktır.>>⁴⁶

Görüldüğü gibi hadiste de babasından “Âzer” diye sözedilmiştir.

C. YAŞADIĞI ÇAĞ

Hız. İbrahim'in (as) yaşadığı yüzyılı tesbit etmek oldukça zordur.

<<Batılı araştırmacıların büyük bir kısmı, O'nun yaşadığı asrı tesbit etmek üzere Tevrat'ın verdiği bilgilere başvurumaktadırlar.>>⁴⁷ Diğer bir kısmı da bölgede yapılan kazı çalışmalarından elde edilen verilere dayanarak yaklaşık tarihler ileri sürerler.Bunlar; M.Ö. 1900-1750 yılları arası, M.Ö.2050, M.Ö. 2296 yılları gibi değişik tarihler vermişlerdir⁴⁸.

İ. Abbas'a (ra) isnad edilen bir rivayette O (ra) şöyle demiştir: <<Hz. Adem (as) ile Hz. Nuh (as) arasında 1200 yıl; Hz. Nuh'tan Hz. İbrahim'e kadar 1143 yıl, 1142 yıl da denmiştir; Hz. İbrahim'den (as) Hz. Musa'ya (as) 575 ya da 65 yıl, denmiştir; Hz. Musa'dan, Hz. Davud'a (as) 560 yıl ya da 79 yıl, denmiştir. Hz. Davud'tan 'as) Hz. İsa'ya (as) 1053 yıl ve Hz. İsa'dan Hz. Muhammed'e (SAV) kadar da 600 sene vardır.>>⁴⁹

Yukarıdaki ifadenin İbni Abbas'a (ra) isnadı sahih olsa bile, sözü Resulullah'a (SAV) refi etmeyişi ve ayrıca Resullullah'tan (SAV) konuyla ilgili bize böyle bir haberin başka yollardan gelmeyişi; İ. Abbas (ra)'ın da tarihlerde tereddüt etmesi ve bu tereddüdünü "veya şöyle denilmiştir" şeklinde ortaya koyması bu bilgileri büyük ihtimalle ehli kitaptan aldığını göstermektedir.

İhtilafın diğer bir nedeni de ehli kitaptan alınan haberler ve Tevrat'taki bilgidir. Oysa Kur'an-ı Kerim kendisinden önceki kitapları tashih edici, açıklayıcı ve doğrulayıcı olarak indirilmiştir. bkz.: Kur'an-ı Kerim: 2 / 41, 89, 91, 97; 46 / 12, 30, 12 / 111; 3 / 3, 50; 5 / 46, 48; 6 / 92; 4 / 47; 35 / 31; 10 / 37.

⁴⁶ Buhârî: 60 / 8.

⁴⁷ KUZGUN Şaban, Hz. İbrahim, s.29.

⁴⁸ KUZGUN Şaban, Age, a.y.; Bu tarihlerin kritiği için bkz.: BUCAİLLE Maurice , age, s.54-62.

⁴⁹ Emiri, İbrahim (as), s.34-35.

<<İslâm ve ehl-i kitap kaynaklarında O'nun yaşadığı yüzyıl hakkında açık bir bilginin bulunmaması, son zamanlarda yapılan kazılarda onun çağdaşı olarak tahmin edilen kişilerle ilgili olarak bulunan belgelerde farklı rakamların ortaya çıkışı, Tevrat'ta O'nun kendilerine karşı savaştığı zikredilen kralların ayrı zamanlarda yaşamış kimseler olması Hz.İbrahim'in (as) hangi yüzyılda yaşamış olduğunu tesbit etmemizi güçleştirmektedir. Verilen tarihlerin tetkikinden onun M.Ö. XX. Yüzyılda yaşadığını kabul etmek en uygun olanıdır.>>⁵⁰ Hz. İbrahim'in (as) içinde doğup büyüdüğü, mücadele verdiği ortamı tanımak Hz. İbrahim'i ve mücadelesini tanımayı kolaylaştıracaktır.

Tefhimu'l-Kur'an müellifi Ebu'l-A'lâ el- Mevdûdî, Sir Leonardo Woolley adlı araştırmacının bölgede yapılan kazılardan elde edilen neticelerin toplandığı "Abraham" adlı eserinden bazı alıntılar yapmaktadır. Yararlı olur düşencesiyle bu iktikası nakledi nakletmeyi uygun görüyoruz.

"Bugün bilginlerce İbrahim Peygamber'in yaşadığı dönem olarak kabul edilen İ.Ö.2100 yıllarında Ur'un nüfusunun 250.000 hatta 500.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir. O zamanlar Ur gelişmiş bir endüstri ve iş merkeziydi. Bir yandan ticaret mallarını Pamir ve Nilgiri gibi uzak yerlerden kendine çekerken, bir yandan da Anadolu'yla ticarî ilişkilerde bulunuyordu. Başkenti olduğu devletin sınırları günümüz Irak'ın kuzeyine uzanıyordu. Halk çoğunlukla el işçisi (zanaatkâr) ve meslekten tüccardı. Arkeolojik kalıntılardan okunan çağın yazıtları materyalist bir hayat görüşüne sahip olduklarını göstermektedir; hayatlarının ana amacı servet yığmak ve eğlenmekti. Faiz alıp verirlerdi ve bütünüyle işlerine dalmışlardı. Birbirine şüpheyle bakarlar ve en ufak sorunlardan dolayı hemen mahkemeye koşarlardı. Tanrılarına olan duaları

⁵⁰ KUZGUN Şaban, s. 30.

genellikle uzun hayat, zenginlik ve işlerinde başarı istemekten ibaretti. Halk üç sınıfa ayrılıyordu:

1) Amelu: Bu sınıf din adamları, devlet memurları ve askeriye'den oluşuyordu.

2) Nuşkenu: Tüccarlar, zanaatkarlar ve çiftçiler bu sınıfa dahildi.

3) Ardu: Bunlar da kölelerdi.

Amelu sınıfının özel ayrıcalıkları vardı; hem medenî hukuk, hem de ceza hukuku alanında diğer insanlardan daha fazla haklara sahiptiler ve hayatlarıyla mülkleri kutsal ve kimetli tutulurdu. İbrahim Peygamber'in gözlerini açtığı kentin ve toplumun durumu buydu işte. Talmud'a göre kendisi Amelu sınıfına dahildi ve babası devletin en önde gelen görevlilerindendi.

Ur'da yapılan kazılarda ortaya çıkarılan tabletlerde 5000 tanrının adı geçmektedir. Her kentin kendine özgü tanrısı ve baş tanrı, ya da kent tanrısı kabul edilen ve kendisine diğerlerinden daha çok saygı gösterilen özel bir tanrısı vardı. Ur'un kent tanrısının adı, "Nannar" (ay tanrısı)'dı ve bu tanrının adıyla sonraki çağların bilginleri bu kente "Kamerina" da demişlerdir. Bir diğer büyük kent, sonradan Ur'un yerine başkent yapılan "Larsa" idi; buranın baş tanrısının adı ise 'Şemeş' (Güneş tanrısı)'ti. Bu baş tanrılar altında, çoğunlukla yıldızların gezegenlerden ve bir kaç da yeryüzü nesnelerinden seçilen çok sayıda küçük tanrılar vardı. Halk daha önemsiz şeyler için yaptıkları duaların bu küçük tanrılarca karşılık verildiğine inanırdı. Tüm bu gök ve yer tanrı ve tanrılarının putlar halinde sembolleri dikilmişti ve dua vs. tapınmalar bu semboller önünde yapılırdı.

"Nannar" putu Ur'da en yüksek tepe üzerinde yapılmış büyük bir tapınakta korunuyor ve yanında karısı Ningil'in kutsal yapısı mabed bulunuyordu. 'Nannar' tapınağı bir kral sarayı gibiydi, her gece farklı bir kadın

tapınıcı oraya giderek bu putun gelini olurdu. Böylece tapınakta tanrıya adanmış kalabalık bir kadın topluluğu oluşmuştu, bunların durumu âdeta din fahişeleri şeklindeydi. Bakireliğini tanrı adına feda eden kadın çok saygın görülürdü. Her kadının kurtuluşu ermesi için en az ömründe bir kez "tanrı yolunda" bir başka erkeğe kendini teslim etmesi gerektiği şeklinde ortak bir inanç vardı. Bu din fahişeliğinden en çok yararlananların da bizzat erkek-'din adamları' olduğu açıktır.

Yalnızca bir tanrı değildi 'Nannar'; ülkenin en büyük toprak ağası, en büyük tüccarı, en büyük zanaatkârı ve siyasal hayatın baş yöneticisiydi; çok sayıda bahçe, ev ve tarla adanmıştı tapınağına çünkü. Bu kaynaklardan gelen gelirin yanısıra, çiftçiler, toprak sahipleri ve tüccarlar da mısır, süt, altın, kumaş vs. den oluşan adaklarını tapınağına getirirlerdi. Tabii ki, bunlara bakacak kalabalık bir grubun varlığı gerekiyordu.

Tapınak adına çok sayıda atölye çalıştırılıyor ve geniş düzeyde bir iş çevriliyordu. Tapınakta adalet yüksek mahkemesi kurulmuştu ve yargıçları oluşturan din adamlarının hükümleri 'tanrı'nın hükmü kabul ediliyordu. Kraliyet hanedanı da egemenliğini gerçek egemen 'Nannar'dan alıyordu yine. Kral ülkeyi onun adına yönetiyordu ve bu bakımdan tanrılık mertebesine yükselmiş olup kendisine diğer tanrılar gibi tapınılıyordu.

İbrahim Peygamber zamanında Ur'a egemen bulunan hanedan, İ.Ö.2300'de doğuda Susa'ya, batıda Lübnan'a uzanan geniş bir imparatorluk kurmuş bulunan Ur- Nammu'dan geliyordu. Hanedan Ur-Nammu nedeniyle Nammu adını almıştı. İşte Arapça'da buna Nemrud denmişti. İbrahim Peygamber'in hicretinden sonra bu hanedan ve bu ulus ardı kesilmez felaketlere uğradı. Elamlılarca Ur'un yıkılması, Nannar putuyla birlikte Nemrud'un da ele geçirilmesiyle yıkılış hızlandı. Elamlılar Ur'a egemen olarak

Larsa'da yönetimlerini kurdular. Son darbe, bir arap hanedanı yönetiminde güçlenen ve hem Ur'u hem de Larsa'yı kontrolüne geçiren Babil'den geldi. Bu yıkılışın sonucunda Ur halkı kendilerini yıkım, utanç ve tahripten kurtaramayan Nannar'a olan inançlarını bıraktılar. Bu ülke halkının hicretinden sonra İbrahim Peygamber'in öğütlerine ne tür bir cevap verdiği konusunda kesin bir şey söylemek mümkün değilse de, İ.Ö.1910'da Babil kralı Hammurabi'nin yaptığı kanunları, Nübüvvet yol göstericiliğinin doğrudan veya dolaylı etkilerini taşır. Bu kanun'un tümünün üzerine kazındığı bir sütun M.S. 1902'de bir Farnsız arkeolog tarafından ortaya çıkarılmış ve 1903'te C.H.W. John tarafından "En Eski Hukuk Kodu" adıyla ingilizceye çevrilip yayınlanmıştır. Bu kanunda Musa Peygamber'in Kanunu'nun çoğu ilke ve ayrıntıları genelde birbirine benzerdir.

Bugüne değin yapılagelen arkeolojik araştırmaların sonuçları doğruysa, ortada açık bir gerçek vardır: Şirk, İbrahim'in kavminin çok tanrıca ibadetlerinin temeli basit bir dini inanç değil, ekonomik, kültürel, siyasî ve sosyal hayat sistemlerinin de ana temeliydi. Buna paralel olarak, İbrahim Peygamber'in mesajı yalnızca puta tapıcılığın köküne vurmakla kalmıyor, kraliyet hanedanına tapınma ve bu hanedanın egemenliğinin yanısıra, din adamlarıyla soyluların sosyal, ekonomik ve siyasal statülerine ve tüm ülkenin kollektif hayatına da yükleniyordu. Bu yüzden, çağrısının kabulü kapsamlı değişiklikler gerektiriyordu. Geçerli sosyal modelin bırakılıp, tevhid temeli üzerinde yeniden kuruluşunu öngörüyordu. Bundandır ki, İbrahim Peygamber (as) mesajını yaymaya başlar başlamaz halk, soylular, din adamları sınıfı ve Nemrud hep birlikte onun sesini kesmek için ayaklandılar ve Kur'an'da anlatılan keskin kavga patlak verdi⁵¹.

⁵¹ Mevdûdî, Tefhîm, C.I, s.565-567.

Menşei, muhtevası ve tarih içerisinde seyri gibi ayrıntılar araştırmamızın kapsamı dışında kalsa da burada Sabîlik'ten de söz etmek gerekiyor. Zira müfessir ve tarihçilerin büyük ekseriyeti Hz. İbrahim'in (as) muhatabı olan toplumda sabîilik inancının hüküm sürdüğüne kaildirler.

İbni Manzûr, kelimenin bir dinden çıkıp başka bir dine girme veya haktan batıla dönme manasına geldiğini söyler⁵². Kamus tercemesinde de aynı mana zikredildikten sonra şu malumat da verilmektedir: << Delalet etmek, bir nesne zuhure çıkıp belirmek manasıdır. "Sabae'n - Necmu" yani yıldız çıktı manasında söylerler.>> Bundan sonra kavram olarak sabîiler konusunda kısaca şunları söylemektedir: <<(Bunlar) bir taifedir ki Hz. Nuh (as) diniyle mütedeyyin olmayı za'm ederler. Kibleleri muntasıfı neharda şimal yani poyraz tabir olunan yelin mehebbi cihetidir. Vakti merkurda ol tarafa mütevaccihen namaz kılarlar. Şarih derki, Sabî ibni-Şit b. Adem (as) dini üzere olmayı iddia ederler.>>⁵³

Toplumda sabîiliğin yaygın olduğunu söyleyen Şehristanî⁵⁴ bunların fırkalarını da sayar. Adı geçen eserden özetleyerek şunları aktarmakta yarar olabilir⁵⁵.

<<Sabîiler üç fırkaya ayrılırlar:

1- Ruhanîlere, 2- Yıldızlara, 3- Heykellere tapanların mezhepleri.

Birinci gruptakiler, alemin bir yaratıcısına inanmaktadırlar. Kadim olan ve noksanlıklardan münezzeh olan bu yaratıcıya karşı kendimizi aciz ve güçsüz idrak etmeliyiz. Ona yaklaşmak için temiz, ve kutsal olduklarını idrak etmek ve ona yaklaşmak için temiz ve kutsal olan ruhanilerin tavassutuna

⁵² İbni. Manzûr, Lisanu'l-Arab, C.I, s.108.

⁵³ Asim Efendi, Kamus Tercemesi, C.I, s.37.

⁵⁴ Şehristanî, el-Milel ve'n-Nihal, C.II, s.35.

⁵⁵ Şehristanî, age, C.II, s.64 vd.; age, C.II, s.107 vd.

muhtaç olduklarına inanmaktaydılar. Öyleyse onlara ibadetle, teveccühlerini kazanıp aracı olmalarına layık olmalıydılar.

İkinci gruptakiler de şu inanca sahiptirler. Mademki insanın aracıya ihtiyacı vardır, öyleyse bu yönelinecek mutavassıtın görünmesi gerekir dediler. Böylece yıldızlara yönelip onları kutsayarak onlara ibadet ettiler. Doğuş ve batış yerlerini, menzillerini vs. öğrendiler. Herbirine adlar ve özel günler tayin ettiler. Bunlara, ruhanilere yakınlaştırsınlar diye ibadet ettiler, ruhanilere de tek ilaha yakınlaşmak için kulluk ettiler.

Üçüncü gruba dahil olanlara gelince, onlarda şöyle diyorlardı: Mademki yıldızlar doğup batıyorlar, belirip kayboluyorlar öyleyse, onları temsil edecek ve sürekli gözümüzün önünde olacak temsillere gerek vardır. Sürekli gözönünde olana ibadet etmek suretiyle yıldızlara, onlara yakın olmak suretiyle de kutsal ruhlara dolayısıyla Allah'a yakınlaşacaklarına inanıyorlardı. Bunlar kutsal kabul ettikleri yıldızlara ve putlara Allah'a yakınlaştırsın diye tapıyorlardı. Kur'an-ı Kerim, aynı yanlışlığa düşen herhangi bir devir insanına "bu araçılara neden tapıyorsunuz?" sorusuna bu kişilerin, <<Biz onlara ancak bizi Allah'a biraz daha yaklaştırsınlar diye tapıyoruz.>> diye cevap vereceklerini bildirmektedir⁵⁶.

Hız. İbrahim (as) tevhide hâlel getirecek her inancı reddetmiş, insanları sadece Allah'a kulluğa davet etmiştir. İleride göreceğimiz gibi kavmine karşı hem şahısların, hem putların hem yıldızların veya başka herhangi bir şeyin ilahlaştırılmasının yanlışlığını delillerle göstermiş, en güzel methodla mücadeleye devam etmiş, her sıkıntıya sabırla ve sadece Allah'a tevekkül ederek göğüs germiştir.

⁵⁶ Zümer, 39/3, ayrıca; Yunus, 10/18.

D- HZ. İBRAHİM'İN (AS) DÜNYAYA GELİŞİ, ÇOCUKLUĞU, BÜYÜMESİ VE VEFATI.

1- AİLESİ VE DOĞUMU

Kur'an-ı Kerim Hz. İbrahim'in (as) babasından "Azer" diye söz etmekten ve puta ibadet ettiğinden başka O'nun (as) ailesinden söz etmemektedir⁵⁷. Tarihçiler babasının put yapımcısı, putların bulunduğu mabedin nezaretçisi olduğunu bize bildirmektedirler⁵⁸. Hz. İbrahim'in doğum yeri hakkında tarihçiler çok muhtelif ve birbirini nakzeden, te'lifi mümkün olmayan rivayetler nakletmektedirler. Durumun böyle olması tabii karşılanmalıdır. Tarihin karanlığından çıkıp bize gelen aydınlatıcı bir belge olmadığı gibi misyonları gereği Kur'an-ı Kerim ve Hadislerde de yeterince malumat bulamıyoruz. Durum bu olunca meydan, bire bin katılarak veya tamamen tahrif edilerek aktarılan İsrailî haberlere kalmaktadır. İslâm tarihçileri de - Allah onlardan razı olsun - bunlardan bulduklarını elemeyen aktarmışlardır.

Gerçi İslâm tarihçileri, emek ve çabaları, ihata genişlikleri ve eserlerinde topladıkları bilgilerin zenginliği bakımından daha sonra gelenlerin şükran ve minnetine gerçekten hak kazanmışlardır. Çünkü tarihî araştırmalarda bulunacaklar için hakikaten değerli birer vesika hazineleri bırakmışlardır. Fakat batılı eleştirmenleri tarafından İslâm tarihçilerine yüklenen birkaç kusur vardır. Bunlardan biri de eserlerini yazarlarken eleştirel düşünceye yer vermemiş olmalarıdır. Bu hüküm genel olmasa da doğrudur. İslâm tarihçileri, olaylarla ilgili rivayetlerin kritiğini yaptıktan sonra, bu kritiğe göre kesin hüküm çıkaran birer hakim rolü oynamış değillerdir. Belki hedefleri,

⁵⁷ En'am, 6/74.

topladıkları bilgi ve rivayetlerin karşılaştırma ve kritiğini, sonuçta bunlardan hüküm çıkarılmasını okuyuculara bırakmaktır. Onlar rivayet ve olguların sadık birer aktarıcısı olmuşlardır⁵⁹. Hele konu, Hz. İbrahim (as) gibi kritik yapma şansımızın olmadığı çok eski döneme ait bir mesele olunca bu kadar muhtelif rivayet arasında tercihe varmak da hayli zorlaşmaktadır.

Bazı tarihçiler O'nun Sus şehrinde, bazıları Ur'da, diğer bazıları Kusa denilen bir köyde, Harran'da veya Hürmüzcerd'de, Berze köyünde vb doğduğu söylenmiştir⁶⁰. Araştırmacılar bu ve benzer yerler arasında tercihe yeltenmiş, kimisi bunlar arasını te'lîfe yönelmiş, kimisi de bu şehir ve köylerle aynı adı taşıyan dünyanın başka bölgelerindeki şehir ve köyleri ta'dat etmişlerdir. Bu tür çalışmaları takdirle karşılırsınız fakat bizim için bir tercihe varmak ne yazık ki mümkün olmadı. Zaten tarihî kritik, çalışmamızın hudutlarını aşmaktadır. Temenni ederiz ki bundan sonra yapılacak inceleme, araştırma ve kazı çalışmaları bizi daha kesin bilgilere ulaştırsın.

Hız. İbrahim'in (as) doğum yerini kesin olarak tesbît edebilmenin güçlüğü gibi bir güçlük, doğum tarihini araştırırken de karşılaşmaktayız. Yukarıda onun yaşadığı çağı bulmada birçok rivayetin olduğunu görmüştük.

Tecrid-i Şarih mütercim ve şarihi Kamil Miras merhum İ. Hişam'dan şunları nakletmektedir: <<Nuh'un (as) vefatıyla İbrahim (as) arasında peygamber olarak Hûd ile Salih (as) vardır. Ve bu arada fasıla bin yüz kırk üç senedir. Hız. İbrahim (as) ile Hız. Hûd (as) arasında da altı yüz otuz senelik bir fasıla olduğu bildiriliyor. Hız. İbrahim'in (as) tevellüdiyle Tûfan arasında bin ikiyüz altmış üç senelik bir fasıla vardır.>>⁶¹ Ancak bu malumat doğru olsa bile Hız. İbrahim'in doğum tarihi hakkında tatmin edici bir neticeye bizleri

⁵⁸ Taberî, Tarih, C.I, s.236.

⁵⁹ GÜNALAY M.Şemseddin, İslâm Tarihinin Kaynakları, s.12-15'ten hulasa edilerek.

⁶⁰ bkz. Taberî, Tarih, C.I, s. 233; İbni Sa'd, Tabakat, C.I, s.46; KUZGUN Şaban, Hız. İbrahim, s.31-33.

ulaştırmaya yetmiyor. Çünkü bu sefer tufanın ne zaman vuku bulduğu meselesi karşımıza çıkmaktadır.

Doğumuyla ilgili olarak da şu rivayetlere rastlıyoruz. Tabii ki bunlar karşısında da aynı şekilde ihtiyatlı olmak durumundayız. İşin doğrusunu Allah (cc) bilir, demekten başka ilmî bir neticeye varamıyoruz.

Bütün Babıonya'ya hükmeden kral Nemrud b. Ken'an zamanında münecim ve kahinler Nemrud'a, kendi saltanatına son verecek bir çocuğun doğumunun yaklaştığını haber verirler. Bunun üzerine Nemrud, doğumları kontrol altına alarak engellemeye çalışır ve doğan erkek çocukların öldürülmesini emreder. Fakat Hz. İbrahim'in (as) annesinin-ki İbn-i Sa'd adının Nuna binti Kirinka b. Kusa olduğunu söylemektedir⁶² - hamileliği anlaşılmaz. Ya da Hz. İbrahim'in doğumu erkekler kadınlardan tecrîd edilerek önlenmek istenir. Ancak erkeklerin girmesi yasak olan bölgede görülmesi zorunlu bir iş ortaya çıkar. Nemrud da Azer'den başkasına güvenmediği için o bölgeye Azer'i gönderir. Azer, bölgeye gider ve verilen emri yerine getirir. Ancak, hanımına yaklaşmaması emredilmiş olmasına rağmen nefesine hakim olamayarak evine uğramış böylece Hz. İbrahim'in validesi hamile kalmıştır. Azer, yaptığı ortaya çıkıp itibarı sarsılmasın ve doğacak çocuk - erkek olması durumunda - öldürülmesin diye hanımını gizlice bölgeden uzaklaştırır. Ur şehrine yakın bir mağaraya saklar ve Hz. İbrahim (as) bu mağarada doğar⁶³.

2- ÇOCUKLUĞU VE GENÇLİĞİ

Hz. İbrahim (as) doğduktan sonra validesi tarafından gizlenen mağarada kısa bir süre kalır. Bu zaman zarfında annesi onu arada bir yoklar ve

⁶¹ MİRAS Kamil Tecrid Tercemesi, C.IX, s.107.

⁶² İbni Sa'd, Tabakat, C.I, s.46.

⁶³ İbni Sa'd, Tabakat, C.I, s.46, vd.; Taberî, Tarih, C.I, s.233 vd.; İbni-Esîr, el - Kamil, C.I, s.95.

emzirir. Sa'lebî'nin birdirdiğine göre bazen annesi onu parmaklarını emerken bulmaktadır. Zira parmaklarından su, bal, süt ve yağ akmaktadır. Bu şeklide beslenen İbrahim (as) çok kısa sürede büyür. Öyle ki dışarı çıkarıldığında kimse çocuğun o yıl doğduğunu anlamaz. Lütfu İlâhî sonucu babası eşliğinde yürüyen, koşan biri olmuştur. Tabiki bu durum ebeveynini fazlasıyla sevindirmektedir⁶⁴.

Tarihçiler, yukarıda özetlemeye çalıştığımız Hz. İbrahim'in (as) çocukluğuyla ilgili malumatı verirlerken, Kur'an-ı Kerim'de ifade edilen⁶⁵ Hz. İbrahim'in yıldız, ay ve güneş hakkındaki mütalâasını da burada zikrederler. İleride de değinmeye çalışacağımız gibi kanaatimize göre gök cisimleriyle ilgili bu muhavere; Hz. İbrahim'in (as) kavmini daveti esnasında bir tebliğ ve davet metodu, bir hüccet olarak geçmektedir.

Hz. İbrahim (as) gençliğini bir put imalatçısı olan babasının yanında geçirir. Bu arada babası ondan yaptığı putları satmasını ister. O (as) da bunları peşinden sürükleyerek pazara götürür ve; <<alacak kişiye zarar ve yararı olmayanı kim satın almak ister>> der, böylece kimse ondan put almazdı. Sonra putları alır, nehre götürüp başlarını suya gömerek -insanlara acizliklerini göstermek için- <<hadi su içsenize!>> dermiş. Tabii ki zamanla putlara revâ gördüğü bu muamele etrafta yayılır, ta Nemrud'a kadar ulaşır⁶⁶.

Kur'an-ı Kerim'de çocukluk ve gençliğine dair malumat bulamadığımız Hz. İbrahim (as) böylece şirke karşı mücadeleye başlamış bulunuyordu. Her tarafı saran bu kör inanca bedel tevhid akidesinin temellerini topluma tebliğle görevlendirilecek olan Hz. İbrahim'e (as) Allah (cc) rüşdünü vermişti: <<Yemin olsun,biz bundan önce İbrahim'e rüşdünü (hidayetini,doğru yolu

⁶⁴ Sa'lebî, Kasasu'l - Enbiya, s.57 vd.; Taberî, Tarih, C.I, s.235 vd.; İbni- Esir, el-Kamil, C.I, s.96.

⁶⁵ En'am, 6/75-83.

⁶⁶ Taberî, Tefsir, C.XI, s.481, vd.; Taberî, Tarih, C.I, s.234 vd.; Kissâi, Kısasu'l-Enbiya s.128 vd.

bulma kabiliyetini) vermiştik ve onu (n buna ehil olduğunu) biliyorduk.>>⁶⁷
Kendisine bahşedilen bu hidayetle O (as), daha çocukluğunda şirke bulaşmamış, bütün ömrünü insanları şirk bataklığından kurtarma yolunda geçirmiştir⁶⁸. Çoğu davetçi gibi onun da karşısına ilk çıkanlar yakınları olmuştur. Hem de babası! Fakat O (as) yine de taviz vermeden, en güzel metotla ve hikmetle insanları kurtuluşa davet etmeye devam etmişti⁶⁹.

3- ÖMRÜ VE VEFATI

Hiz. İbrahim'in (as) ilk gençlik yıllarından itibaren hayatı tevhid mücadelesiyle geçmiştir. Kur'an ışığında bu mücadeleye ayrıca yer vermeye çalışacağımız için burada sadece ömründen ve vefatından kısaca söz etmeye çalışacağız.

Tevrat'ta 175 yıl yaşadığı⁷⁰ ileri sürülen Hiz. İbrahim (as) İslâm tarihi eserlerinde ömrü 200 yıl olarak geçmektedir⁷¹. Tevrat'a dayanarak Hiz. İbrahim'in (as) 175 yıl yaşadığını kaydeden İslâm tarihçileri de olmuştur⁷².

175-200 yıl kadar yaşadığı kabul edilen Hiz. İbrahim'in öldükten sonra Filistin'de, Kudüs'e yakın Habrun denilen yerde Makpela mağarasına defnedildiği kaynaklarda yer alır⁷³.

⁶⁷ Enbiya, 21/51.

⁶⁸ Bakara, 2/135; Âl-i İmrân, 3/67,95; En'âm, 6/79. 81, 161 ; Nahl, 16/120,123.

⁶⁹ Meryem, 19/42-47.

⁷⁰ Kitab-ı Mukaddes, Tekvin, XXV, 7.

⁷¹ İbni Sa'd, Tabakat, C.I, s. 47; İbni Kesir, Bidaye, C.I, s.174 vd.; Taberî, Tarih, C.I, s.312.

⁷² Mes'udî, Murucu'z - Zeheb, C.I, s.46.

⁷³ Kitab-ı Mukaddes, Tekvin, XXV, 9-10; Taberî, Tarih, C.I, s.312.

II- HZ. İBRAHİM'İN (AS) HİCRETİ VE BAZI SEYAHATLERİ

Allah (cc), kullarına olan rahmetinden dolayı resûl göndermediği hiçbir kavme azab edici değildir⁷⁴. Ne var ki kendilerine Allah'ın ayetlerini tebliğ eden bu elçileri çoğu zaman dinlemeyen, ya da alaya alan, bazen bu elçileri öldürmeye bile yeltenen topluluklar olmuştur. Çeşitli tebliğ metodlarının en güzelini uygulayan elçiler, bazen bir tebliğ stratejisi olarak hicret etmişlerdir. Diğer bir ifadeyle hicret, basit bir yer değiştirme olmadığı gibi netice vermeyen başarısız çabalar sonucu sığınılan bir kaçamak da değildir. O bir sıçrama taşıdır. Zalimler ve gafiller karşısında pes etme olmadığı gibi onları kendi hallerine bırakma da değildir. Belki daha etkin ve daha netice verici olana ulaşmak için gerilmedir. Bir yayın gerilmesi gibi! <<Küfredenler de peygamberlerine, "Sizi mutlaka toprağımızdan çıkarırız, yahut da dinimize dönersiniz!" dediler. Bunun üzerine Rableri, o peygamberlere, "Biz muhakkak zalimleri helâk edeceğiz!" diye vahy buyurdu. Ve arkalarından sizi, o yerlere mutlaka yerleştireceğiz. İşte makamımdan ve azap tehdidimden korkana va'dim budur. O peygamberler zafer dilediler. Ve her inatçı zalim hüsrana uğradı.>>⁷⁵

İlâhî bir sünnet gibi tebliğcilerin hayatlarında bir dönüm noktasını teşkil eden hicret, netice itibariyle her zaman muhacirlerin başarısı, zabimlerin de hüsrana zemin hazırlamıştır:

<<Az daha seni bu yerden çıkarmak için rahatsız edip dünyayı başına dar edeceklerdi. O takdirde kendileri de arkandan pek az dururlardı. Senden önce gönderdiğimiz peygamberler hakkındaki adetimiz (budur). Sen bizim

⁷⁴ İsrâ, 17/15.

⁷⁵ İbrahim, 14/13-15

adetimizde hiçbir değişme bulamazsın>>⁷⁶Yurtlarından çıkan peygamberlerden sonra o belde ya helâk olmuş ya da muhacir peygamber tarafından fethedilmiştir. Sonuçta, tebliğ kulak tıkayanlar, tebliğin önüne set çekmek isteyenler hüsrana uğramışlardır.

Hiz. İbrahim (as) da sapıklık içerisindeki halkını tevhide çağırıştır. Babasından başlamak suretiyle davetini kral dahil her kesime teşmil etmiştir. Ancak çok azı müstesna dalaleti hidayete tercih eden muhataplar O'nu susturmak için çok çaba sarfetmişlerdir. Düşmanlıklarını onu ateşe atacak kadar ileri götüren kavminden ayrılmak, Hiz. İbrahim (as) için artık uygulanması gerekli bir stratejiydi⁷⁷.

Tarihî kaynaklar onun hicret ve seyahatlarını geniş bir şekilde ele almalarına karşın Kur'an-ı Kerim bunlara pek değinmemiştir. Sadece; <<Ey Rabbimiz! Ben zürriyetimden bir kısmını (İsmail ve annesi Hacer'i) ekin bitmez bir vadide senin Beyt-i Muharrem'in (Ka'be'nin) yanına yerleştirdim.....>>⁷⁸ gibi kısa bir şekilde Mekke'ye seyahati ifade edilmektedir. Ayrıca Enbiya sûresinde şu ayet bize Hiz. İbrahim ile Hiz. Lut'un (as) hicretlerini bildirmektedir: <<Böylece İbrahim'i ve Lut'u (Nemrud'dan) kurtarıp, içinde alemlere bereketler verdiğimiz yere (Şam diyarına) çıkarıp kurtardık.>>⁷⁹

Her peygamberde olduğu gibi Hiz. İbrahim'in (as) hicreti Allah içindi. Ve O'na idi aslında!⁸⁰ O (as) teslimiyet ehliydi⁸¹ ki Allah (cc) onu seçmiş⁸², "Halîl"⁸³ edinmişti.

⁷⁶ İsrâ, 17/76-77.

⁷⁷ Hiz. İbrahim'in (as) kavmini daveti ve kavminin bu davete karşı sergilediği tavır ile ilgili olarak bkz: Bakara, 2/258; En'am, 6/74-81; İbrahim, 14/35-36; Nahl, 16/120-121; Meryem, 19/42-50; Enbiya, 21/52-72; Şuara, 26/70; Ankebut, 29/16-25; Saffat, 37/85-100; Zuhuruf, 43/26-28; Mümtetine, 60/4.

⁷⁸ İbrahim, 14/37

⁷⁹ Enbiya, 21/71.

⁸⁰ Ankebut, 29/26; Sâffat, 37/99.

Babasından başlayarak toplumu tevhide davet eden Hz. İbrahim (as) kavminin basiretsizliğini görünce gideceği yerlerde hidayete erecek, davasına destek olacak böylece örnek topluluk oluşturacak insanlar bulmak amacıyla hicrete karar verdi. Her halûkarda imtihan edildiğinin idraki içerisindeydi ve "halîliyet" makamına ulaşmak için imtihanı başarıyla geçmeliydi⁸⁴.

Gerek Kitab-ı Mukaddes ve gerekse İslâmî tarih kaynaklarında teferruatlı bir şekilde yer alan Hz. İbrahim'in (as) hicret ve seyahatlerini incelemeye çalışalım:

A- HARRAN'A HİCRETİ

Hız. İbrahim'in (as) Babil'de dünyaya geldiğini daha önce belirtmiştik. Bir süre burada yaşayıp davete başlayınca kavmi tarafından reddedilmeye başanmış. O zamanlar Babil ülkesinde Keldanîler yaşamaktadır ve Hz. İbrahim (as) onları sadece Allah'a (cc) kulluk etmeye davet etmiştir. Kovulmak ve recmedilmekle⁸⁵ tehdit edilmiş, iş onu ateşe atmaya kadar vardırılmıştır. Ateşe atılma olayının Kûsa veya Ur şehrinde olduğu konusunda tarihçiler arasında ihtilaf vardır⁸⁶.

<<Folklorik mahiyetteki rivayetlere göre Hz. İbrahim (as), Urfâ şehrinde ateşe atılmıştır ve oradan Harran'a kaçmıştır. Aynı rivayetler, bugün Urfâ'daki Halilurrahman Camisi'nin havuzundaki balıkların, zamanında Hz. İbrahim'in (as) askerleri olduğunu, Nemrud'un askerlerinin Hz. İbrahim'in sürüsünü kaçırmaları üzerine havuzdaki balıkların silahlı insanlar şekline girerek Nemrud'un askerleri ile savaştıklarını, savaştan sonra ise tekrar balık

⁸¹ Bakara, 2/31; Nisâ, 4/125.

⁸² Bakara, 2/130; Âl-i İmran, 3/33.

⁸³ Nisâ, 4/125.

⁸⁴ Bakara, 2/124.

⁸⁵ Meryem, 19/46.

haline dönerek havuza geri döndüklerini efsanevî bir tarzda haber vermektedirler.>>⁸⁷

Putlarına yardımcı olmak için müşriklerin hazırladığı ateşten kurtulan Hz. İbrahim⁸⁸ hicrete karar verir. Beraberinde hanımı Sâre ve kardeşinin oğlu Hz. Lut olduğu halde Harran'a gelirler⁸⁹. Kimi tarihçiye göre O (as), önce Şam'a gitmiş, orada iken Sâre ile evlenmiştir, bu esnada 37 yaşlarındadır⁹⁰.

B- ŞAM'A HİCRETİ

Harran'da bir süre tebliğe ve davete devam eden Allah'ın (cc) peygamberi oradan Şam diyarına hicret eder⁹¹. Tarihi kaynaklarda Harran'dan Şam'a göçün nedeni konusunda malumata rastlayamadık. Ancak peygamberlerin Allah'ın kontrolü altında olmaları, vahyin emri istikametinde hareket ettikleri gözönüne alınırsa bu göçün de ilâhî bir hikmete dayandığını söyleyebiliriz. Tevrat'ta bu göçün nedeni olarak Tanrı'nın vahyinin sebep olduğu beyan edilmektedir. Orada zûrriyetinin çoğalacağı, Nil-Fırat havzasının kendilerine verileceği vadedilmektedir⁹². Burası aynı zamanda yahudilerin Arz-ı Mev'ûd dedikleri bölgedir.

Yolculuğu esnasında mescidler inşa eden⁹³ Hz. İbrahim (as), Filistin'de birçok yer dolaşmış, son olarak Beytül-Makdis'in doğu tarafına yerleşir⁹⁴. O'nun (as) hedefinin burada da tevhid inancını yaymak olduğu aşikârdır. Şaban Kuzgun, Hz. İbrahim ve Haniflik adlı çalışmasında bu sırada Filistin

⁸⁶ İbn-i Sa'd, Tabakat, C.I, s.46; Yakut el- Hamavî; Mu'cemu'l - Büldân, C.II, S.235 vd.

⁸⁷ KUZGUN Şaban, Hz. İbrahim, s.51 (L. Woolley, Abraham, P.42'den naklen).

⁸⁸ Enbiya, 21/69.

⁸⁹ İbni Kesir, Kısas-ı Enbiya, C.I, s.192.

⁹⁰ İbni Said; Tabakat, C.I, s.47.

⁹¹ İbni Haldun, Tarih, C.II, s.35.

⁹² K. Mukaddes, Tekvin, XV, 18-21.

⁹³ İbni Sâd, Takabat, C.I, s.47.

⁹⁴ İbni Kesir, Kısas-ı Enbiya, C.I, s.192; İbni Sâd, Tabakat, C.I, s.46 vd.

bölgesinde yaşayan insanların putperestlik inancına sahip olduklarını L. Woolley'den nakletmektedir⁹⁵.

Orada Bethel, Hebron ve Beir Seb'a şehirlerini davetine ana merkezler olarak edindi. Beraberindeki yeğeni Lût'u (as) Sodom şehrinin bulunduğu ve tarihte fisku fücür ehli olarak anılan, Lût gölünün doğu bölgesinde yaşayan insanlara gönderdi⁹⁶. Davete bir müddet burada devam eden Hz. İbrahim (as), Mısır halkını da davet, hem de bir parça maişetini temin için Mısır'a seyahat eder.

C- MISIR'A SEYAHAT VE GERİYE DÖNÜŞÜ

Tarihçiler, hakikaten o dönemde Mısır'ın bolluk içinde olduğunu nakletmektedirler⁹⁷. Kur'an-ı Kerim Hz. İbrahim'in hicretlerniden ve seyahatleri hakkında geniş malumat vermez, sadece işarette bulunur⁹⁸. Hadis-i Şeriflerde ise bu hususta yeterli malumat vardır⁹⁹. Yukarıda da ifade edildiği gibi hem kıtlık ve kuraklığın bütün Şam ve Filistin'i kaplaması dolayısıyla, hem de ahalisini tevhide davet etmek için Hz. İbrahim (as) beraberinde hanımı Sâre olduğu halde Mısır'a yönelir. O sıralar Mısır'da, -tarihçilerin çeşitli isimler atfettiği - zorba bir hükümdar, hüküm sürmektedir. Güzel kadınları gasbeden bu zalim kişi Sâre'yi alıkoymak ister. Allah (cc) buna izin vermez ve kral muvaffak olamaz. Hükümdar tarafından eşine Hâcer de, bağışlanan Hz. İbrahim (as) bu hadiseden sonra Mısır'ı terk eder. Tekrar Filistin'e döner ve Sebu denilen yere yerleşir¹⁰⁰.

⁹⁵ KUZGUN Şaban, Hz. İbrahim, s.56.

⁹⁶ Mevdûdî, Tefhîm, C.I, s.86.

⁹⁷ İbni Esir, el-Kamil fi't-Tarih, C.I, s.100 vd.; İbni Haldun, Tarih, C.II, s.35 vd.; MİRAS Kamil, Tecrid Tercemesi, C.VI, s.516 vd., C.VII, s.232; Peygamberler Tarihi Ansilopedisi., C.II, s.126.

⁹⁸ bkz.: Âl-i İmrân, 3/97; İbrahim, 14/37; Meryem, 19/49; Enbiya, 21/71.

⁹⁹ bkz.: İbni Hanbel, C.II, s.403; Buharî, Sahih, Büyü': 100, Enbiya, 8; Müslim, Sahih, C.II, s.1840-41.

¹⁰⁰ Yukarıda geçen 96 ve 98 numaralı dipnotlarda verilen kaynaklar ve aynı yerlerden hülase edilerek.

D- FİLİSTİN'DEKİ HAYATI

Hz. Sâre ve Hz. Hacer ile birlikte bir müddet Sebu'da ikamet eden Hz. İbrahim (as) bir kuyu kazar, Zira bölge susuz, aynı zamanda ıssızdı. Çıkan sudan hem insan hem de hayvanlar faydalandı¹⁰¹. Buradaki hayatlarıyla ilgili olarak şöyle bir olay nakledilmektedir¹⁰². <<Sözkonusu yere yerleştikten bir müddet sonra yiyecekleri kalmamıştı. İbrahim (as), yiyecek getirmek niyetiyle eline bir çuval alıp, şehre gitmek üzere oradan ayrıldı. Sahraya düşüp bir süre yol aldı. Şehir uzak olduğu gibi, şehre varsa bile, buğday alacak parası yoktu. Bu halde iken çaresiz geri dönüp, Hz. Sâre'nin ve Hz. Hâcer'in yanına geldi. Onlara teselli olsunlar diye elindeki boş çuvala da bir miktar kum ve çakıl doldurdu. Yanlarına gelince, çuvalı bir kenara koyup uyudu. İbrahim (as) uykuda iken Hz. Sâre, Hz. Hâcer'e (ra); "Çuvalı aç bakalım, içinde ne var?" dedi. Çuvalı açınca buğday olduğunu gördüler. Kum ve çakıl buğday olmuştu. Hemen buğdayın bir kısmını un haline getirip hamur yaptılar ve ekmek pişirdiler. İbrahim'i (as) da uyandırıp; "Sıcak ekmek pişirdik, buyur ye!" dediler. İbrahim (as) sıcak ekmeği görünce; "Unu nereden buldunuz" dedi. "Senin getirdiğin buğdaydan yaptık!" cevabını verdiler. İbrahim (as) bunun, Yüce Allah'ın kudreti ve ihsânı ile olduğunu anladı ve O'na şükretti. Sonra İbrahim'in, (as) bu buğdayın bir kısmını ekip biçerek rençberlik yaptığı rivayet edilmiştir. Hz. İbrahim (as) zamanla çok mala kavuştu.>> Hz. İbrahim'in (as) yerleştiği Sebu, zamanla meskun bir hale geldi. Çevreden insanlar buraya geldiler ve nüfusu arttı. Sonradan gelenler Hz. İbrahim'i (as) sudan engellemeye çalışınca o da Sebu'ya yakın "Kıst" adlı yere göçtü. O'nun (as) ayrılmasıyla birlikte kuyunun suyu çekilmeye başladı. İnsanlar yaptıklarından

¹⁰¹ Peygamberler Tarihi Ansiklopedisi, C.II, s.128 vd.

pişman oldular ve ondan af dilediler. Sularının tekrar eski haline dönmesi için dua etti fakat Kıst'tan ayrılmadı. Burada da malı arttı. O kadar ki ülkede onun (as) malından istifade etmeyen ve servetinden yemeyen kimse kalmadı. Malı, serveti yemekle bitmezdi. Hatta İbrahim (as) uzak mesafelerdeki yerlere gidip misafir arar ve adamlar gönderip, insanları yemeğe davet ettirirdi. Bu vasfından dolayı onun "Ebü'd Dayfan" (misafirlerin babası) denmiştir¹⁰³.

Mısır dönüşü Filistin'e yerleşen Hz. İbrahim'e, yolculuklarında refakat eden yeğeni Hz. Lût (as), O'nun (as) yerleştiği yerin birkaç mil uzağında bulunan ve ahlâksızlıkla ma'ruf halkın yaşadığı Sodom şehri mıntıkasına yerleşti. Buradaki insanları uyarmak, irşâd edip fenalıklardan vazgeçirmekle görevlendirilen Hz. Lût (as), Hz. İbrahim'in (as) şeriatı üzerine gönderilmiş bir peygamberdir¹⁰⁴. Kur'an-ı Kerim, benzer kıssalarda olduğu gibi Hz. Lût'la (as) ilgili olayları anlatırken de bizlere ibret olacak noktalar üzerinde durur. Dolayısıyla Kur'an-ı Kerim, daha çok onun kavmini "doğru olan"a daveti, kavminin ona karşı tutumu ve yaptıkları ahlâksızca fiiller ve bu fiilleri yüzünden nasıl helâk oldukları üzerinde durmaktadır¹⁰⁵. Hz. Lût hakkında Kur'an'da anlatılanlar bu çerçevede cereyan etmektedir. Buna bağlı olarak kavmini helâk etmek için gönderilen meleklerin Hz. İbrahim'e (as) uğradıklarını haber vermektedir¹⁰⁶. Çeşitli vesilelerle anlatılan olay -ayetler ışığında - şöyle cereyan etmektedir:

"Şanım hakkı için! İbrahim'e de elçilerimiz (melekler) müjde ile gelerek, "selâm sana" dediler. O da, "selâm!"" dedi ve durmadan hemen gidip kızartılmış bir buzağı getirdi. Ellerinin, buzağıya uzanmadığını görünce, onları

¹⁰² Peygamberler Tarihi Ansiklopedisi, a.y.

¹⁰³ İbni Said, Tabakat, s.47; Peygamberler Tarihi Ansiklopedisi, C.II, s.128-130.

¹⁰⁴ Kurtûbî, Tefsir, C.IX, s.62; Elmalılı, Tefsir, C.VI, s.2800.

¹⁰⁵ Araf, 7/80-84; Hud, 11/70-83; Hicr, 15/ 58-77; Şuara, 26/160-175; 27 Neml, 27/54-58; Ankabut 29/28-35; Saffat, 37/133-137; Sâd, 38/13-14; Kamer, 54/33-40; Tahrîm, 66/10.

yadırgadı ve içinde, onlardan bir nevi korku duydu. Onlar, "Korkma! Çünkü biz (melekleriz, helâk için) Lût kavmine gönderildik" dediler. Ve (İbrahim'in) hanımı, ayaktaydı. Bunu duyunca güldü. Biz de ona İshak'ı ve İshak'ın arkadsından (torunu) Ya'kub'u müjdeledik. (Hanımı) "Vay başıma gelenler! Ben doğuracak mıyım? Halbuki ben, ihtiyar bir kadını. Şu kocam da yaşlanmış bir kimse! Doğrusu bu çok şaşılacak bir şey!" dedi. Melekler, "Sen, Allah'ın emrine şaşıyor musun? Allah'ın rahmeti ve bereketleri sizin üzerinizdedir. Ey ehl-i beyt! Şüphe yok ki O, hamde çok layık, çok kerimdir." İbrahim'den korku gidip kendisine (çocuk hakkında) müjde gelince, Lût kavmi hakkında bizimle (elçilerimizle) mücadeleye girişti. Çünkü İbrahim, çok yumuşak huylu, kalbi yanık ve kendini Allah'a (ibadete) vermiş bir kimse idi. (Melekler), "Ey İbrahim! Bu mücadeleden vaz geç! Çünkü Rabbinin emri geldi. Muhakkak onlara, reddi imkansız bir azap gelecektir." dediler¹⁰⁷.

Hûd suresi'nden bir bölümünü aktardığımız olayın geri kalan kısmında meleklerin Hz. Lût'a gitmeleri, onunla konuşmaları ve nihayet sapıklık içindeki topluluğun nasıl helak olduğu bildirilmektedir¹⁰⁸.

Müfessirler yukarıdaki ayetlerin tefsirinde birçok teferruata yer vermişlerdir. Meselâ gelen meleklerin hangi melekler olduğu, isimleri, sayıları hakkında muhtelif rivayetler nakledilmektedir¹⁰⁹. Hz. İbrahim ve Sâre'nin yaşı konusunda da çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Taberî o esnada Hz. İbrahim'in 117, yaşında olduğunu Saîd b. Cübeyr'den nakletmektedir¹¹⁰.

¹⁰⁶ bkz. Kur'an-ı Kerim; yukarıdaki ayetler ayrıca Zariyat, 51/24-37.

¹⁰⁷ Hûd, 11/69-76.

¹⁰⁸ Hûd, 11/76-83.

¹⁰⁹ bkz. Taberî, Tefsir, C.XII, s. 44, Ebussuûd, Tefsir, C.IV, s.224.

¹¹⁰ Taberî, Tefsir, C.XIII, s.156.

Hız. İbrahim'in (as) "hanımı" bir oğulla yani İshak'la müjdelennmektedir. Bu hanım Hız. Sâre'dir. Zira çocuğı olmayan odur. Hem Hız. Hacer'in çocuğı vardır ve Mekke vadisine bırakılmışlardır¹¹¹.

Hız. İbrahim (as) gelenleri ilk etapta tanımamasına rağmen, aç olup olmadıklarını dahi sormaya gerek görmeden hemen onlara ikramda bulunmaya çalışmaktadır. Bu,- ile -ride de üzerinde durulacağı gibi - onun ne kadar misafirperver olduğunu, misafire karşı ne kadar cömert ve külfetsiz olduğunu ortaya koyması bakımından dikkate şayandır.

Misafirlerin yemeğe el uzatmadıklarını görünce melek olduklarını sezerek endişe etmeye başlamıştır¹¹². Çünkü meleklerin ancak önemli bir iş için insan suretinde gelmiş olabileceklerini düşünmüş olabilir. Kendisi veya ahâli ile ilgili bir sına, hesap sorma vs. için gelmiş olabileceklerini düşünmüş de olabilir. Muhtemelen melekler Lût kavmine gönderildiklerini söyleyince hanımı Hız. Sare kendi ailesi ile ilgili bir tehlikenin olmadığını öğrenince güvene kavuşmanın verdiği rahatlıkla gülmüş, bunun üzerine kendisine Hız. İshâk (as) müjdelennmiştir¹¹³.

E- Hız. İSMÂİL (AS) VE HÂCER'İ MEKKE VADİSİNE YERLEŞTİRİLMESİ VE MEKKE ZİYARETLERİ.

Hem İslâm, hem de ehl-i kitap kaynakları Hâcer'in Mısır'dan Hız. İbrahim (as) ile Sâre tarafından Filistin'e, Sâre'nin cariyesi olarak getirildiğini bildirmektedirler.

¹¹¹ Hız. İsmail ve annesinin Mekke vadisine bırakılmaları ayrıca ele alınacaktır.

¹¹² İbni Kesir, Tefsir, C.II, s.449; Kurtûbî, Tefsir, C.IX, s.65.

¹¹³ Taberî, Tefsir, C.XII, s.44.

Kur'an'ın bildirdiğine göre Sâre, ilerlemiş yaşına rağmen çocuk doğuramamıştır¹¹⁴. Halbuki Hz. İbrahim (as) neslinin sürmesi için çocuk babası olmak istemektedir ve Sâre de bunun farkındadır. Durumu gören Sâre, Mısır'dan getirdiği Hâcer'i Hz. İbrahim'e eş olarak verir. Umar ki bu şekilde O'nu (as) çocuk babası kılar. Kısa zaman zarfında umduğunu ulaşıır ve Hâcer hamile kalır. Hz. İsmail doğar. Hâcer'i yavaş yavaş kıskanmaya başlayan Şâre bir müddet sonra Hz. İbrahim'den (as) onu ve çocuğunu evden uzaklaştırmasını ister¹¹⁵. Hz. İbrahim (as) Allah'ın emretmesi üzerine Hz. İsmail ve annesini, Cebrâîl'in (as) klavuzluğunda Mekke'ye ekinsiz vadiye bırakır¹¹⁶. <<Ey Rabbimiz! Ben zürriyetimden bir kısmını ekin bitmez bir vâdide senin Beyt-i Muharrem'in yanına yerleştirdim. Ey Rabbimiz! Namaz kılsınlar diye (böyle yaptım). Bundan böyle insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meylettir. Ve onlara çeşitli meyvelerden rızık ver ki onlar şükretsiner>>¹¹⁷ diye dua eden Hz. İbrahim (as) onları orada biraz yiyecek ve içecek bırakıp geri dönüyordu. O zaman Hâcer "Ey İbrahim, bizi bu ıssız ve hiç bir şeyin bulunmadığı vadiye bırakıp nereye gidiyorsun?" diye seslendi¹¹⁸. Hz. İbrahim bunun Allah'ın emri olduğunu söyleyince Hâcer, "öyleyse Allah bizi korur, bizi bırakıp zayi etmez" deyip durumu kabullenir. Hz. İbrahim (as) bu çok güç durum karşısında Allah'a teslimiyet içerisinde oradan ayrılır¹¹⁹.

Olayla ilgili olarak yukarıda kendisinden alıntılar yaptığımız Buhârî'nin naklettiği hadiste devamla şunlar rivayet edilmektedir: "Artık İsmâîl'in annesi, oğlu İsmail'i emziriyor ve (kendisi) kırbadaki sudan içiyordu. Nihayet kırbadaki su bitince hem Hâcer, hem de çocuğu susadı. Hâcer

¹¹⁴ Hûd, 11/72.

¹¹⁵ İbni Sa'd, Tabakât, C.I, s.50 vd.; Taberî, Tarih C.I, s.247-250.

¹¹⁶ İbrahim, 14/37.

¹¹⁷ İbrahim, 14/37

¹¹⁸ Buhârî, Sahih, Enbiya, 9.

çocuğun susuzluktan toprak üstünde sızlanarak yuvarlandığına bakmaya başladı. Fakat çocuğun bu elim hâline bakmaktan fenalaşarak onun yanından kalkıp biraz öteye gitti. Ve o mıntıkada Ka'be'ye en yakın dağ olarak Safâ tepesini buldu. Ve bunun üstüne çıktı. Sonra vâdiye karşı durup bir kimse görebilir miyim? diye bakmağa başladı. Fakat hiçbir kimse göremiyordu. Bu defa Safâ tepesinden indi. Vâdiye varınca (ayağına dokunmamak, ve dolanmaması için) entarisinin eteğini topladı. Sonra müşkül bir işle karşılaşan bir insan azmiyle koştu. Nihayet vadiyi geçti sonra Merve mevkiine geldi. Orada da biraz durdu. Ve bir kimse görebilir miyim? diye baktı. Fakat hiçbir kimse göremedi. Hâcer bu suretle (Safâ ile Merve arasında) yedi defa gitti, geldi. Nebî (sav); bunun için nâs (hacılar) Safâ ile Merve arasında sa'yederler, buyurmuştur. Son defa Merve üzerine çıktığında bir ses işitti. Ve kendisi nefesine hitap ederek: Sus, iyice dinle! dedi. Sonra dikkatle dinledi. Bu sesi evvelki gibi bir daha işitti. Bunun üzerine Hâcer; ey ses sahibi, sesini duyurdun! Eğer sen bize yardım etmek kudretine malik isen, bize yardım et! dedi. Ve böyle der demez hemen Zemzem kuyusunun yerinde bir melek (Cebrail) göründü. O Melek ayağının topuğuyla, yahut kanadıyla yeri kazıyordu. Nihayet su göründü. (Su başka tarafa akmasın diye) Hâcer hemen suyu çevreledi ve havuz gibi yaptı. Hâcer hem eliyle öyle yapıyor, bir taraftan da kırbasını doldurmağa devam ediyordu. Su ise avuç avuç alınmasına karşın yerinde kaynıyordu.

Nebî (SAV): "Allah İsmail'in anası Hâcer'e rahmet etsin! O, Zemzem'i kendi haline bıraksaydı da suyu avuçlamasaydı, muhakkak Zemzem akar bir ırmak olurdu" buyurmuştur. (İbn-i Abbas rivayetine devamla) demiştir ki: Hâcer bu sudan içti. Çocuğuna (süt olup) emzirdi. Melek Hâcer'e dedi ki:

¹¹⁹ Buhârî, Sahîh, Enbiya, 9

- Zayi oluruz diye sakın korkmayınız! İşte şurası Beytullah (ın yeri) dir. O Beyt'i şu çocukla babası yapacaktır. Muhakkak ki, Allah, o işin ehlini zayi etmez.>>¹²⁰

Hadis-i Şerifte bundan sonra Cürhûmîlerin oraya uğramaları, Hâcer'le karşılaş- maları ve oraya yerleşmeleri zikredilmektedir. Diğer taraftan Hz. İsmail (as) da büyümektedir¹²¹. Bundan sonrasını yine hadisten aktaralım: "

<<Bu cihetle İsmail bülûğ devresine erişince Cürhûmîler kendilerinden bir kızla evlendirdiler. Hayatın bu mes'ud safhası devam ederken günün birinde İsmail'in annesi öldü.>>¹²²

Bu süre içerisinde Hz. İbrahim (as), ailesini görmek için arada bir Mekke'ye gelmektedir¹²³. İsmail (as) evlendikten sonra, İbrahim (as) (oğlunu ve hanımını) arayarak görmeğe geldi. İsmail evde yoktu. İsmail'in eşine sordu. O da: "rızkımızı tedarik etmek üzere çıktı, gitti" diye cevap verdi. Sonra İbrahim (as): "Maişetiniz, haliniz vaktiniz ne durumda? diye sordu. İsmail'in (as) eşi: Şiddetli darlık içindeyiz. Gayet fena bir haldeyiz, diye şikayet etti. İbrahim (as): "Kocan geldiğinde benden selâm söyle. Ve ona, evinin eşiğinin basamağını değiştirmesini söyle!" dedi. İsmail (as) geldiğinde babasının gelip gittiğini evin içinde duyduğu güzel bir koku vb bazı emarelerden¹²⁴ anlar gibi oldu da eşine:

-Evimize gelen oldu mu? diye sordu. O da:

-Evet şöyle şöyle şekilde yaşlı bir kişi geldi. Bana seni sordu. Cevap verdim. Maişetimizi sordu. Ben de şiddetli darlık içinde olduğumuzu söyledim! dedi. Bunun üzerine İsmail (as):

¹²⁰ Buhari, age aynı yer.

¹²¹ Hz. İbrahim'in, oğlu Hz. İsmail'i kurban etmekle emrolunduğu hadise ayrıca zikredilecektir.

¹²² Buhari, age, aynı yer.

¹²³ İbni Hacer, Fethu'l-Bâri, C. VI, s. 404

-Sana bir şey vasiyet ve bir söz tevdi etti mi? diye sordu. O da:

-Evet bana, sana selâm söylememi ve kapının basamağını değiştir!
dememi tembih eti, dedi. Sonra Hz. İsmail eşine:

-O gelen ihtiyar babamdır. Bana senden ayrılmamı emretmiştir. Artık sen ailenin evine gidebilirsin! dedi. Ve ondan ayrılarak Cürhûmîlerden başka bir kadınla evlendi.

İbrahim (as), Allah'ın dilediğı bir müddet uzaklaştı da sonra geldi. Yine evde İsmail'i bulamadı, İsmail'in hanımının yanına geldi. Ona da İsmail'i sordu. O da; "Maişetimizi tedarik etmeye gitti" dedi. İbrahim (as): "Nasılsınız, maişetiniz, haliniz vaktiniz yerinde midir? diye sordu. İsmail'in hanımı: Biz hayır, saadet ve bolluk içindeyiz! diye Allah'a hamdu senâlar etti. Hz. İbrahim (as): Ne yeyip, ne içiyorsunuz! diye sordu. Kadın: "et yiyoruz, su içiyoruz" dedi. İbrahim peygamber (as):

- Ya Rab! Bunların etlerini ve sularını bereketli kıl! diye dua etti. Rasûlullah (SAV) şöyle buyurmuştur. İbrahim zamanında Mekke civarında hububat bilinmiyordu. Av etiyle besleniliyordu. Eğer o tarihlerde ve o civarda hubûbat bilinseydi, İbrahim hubûbat hakkında dua ederdi. İbn-i Abbas (ra) der ki: İbrahim'in (as) bu duası bereketiyledir ki, et ile su Mekke'den başka yerlerde (o sıcak bölgede) Mekke'deki kadar hiçbir kimsenin sıhhatine yararlı olmamıştır. Yine İbn-i Abbas (ra) der ki: İbrahim peygamber gelinine:

-Kocan geldiğinde ona selâm söyle! Ve ona kapısının eşiğini güzel tutsun, diye emreyle! demiştir. (Sonra Hz. İbrahim (as) Şam'a dönmüştür.) İsmail geldiğinde: "Evimize gelen oldu mu?" diye sordu. Hanımı: "Evet, güzel yüzlü bir ihtiyar geldi", diye İbrahim'den övgüyle söz etti. Sonra kadın: "Seni sordu ben de o rızkımızı tedarik etmeye gitti, dedim. Geçiminiz nasıldır? dedi.

¹²⁴ MİRAS Kamil, Tecrid. Tercemesi, C.IX, s.124.

Ben de, hayır ve saadet içindeyiz! dedim". Sonra İsmail: Sana bir şey vasiyet etti mi? diye sordu. O da: Evet, o muhterem ihtiyar sana selâm söyledi. Ve kapının eşiğini iyi tutmanı emreyledi, dedi. Bunun üzerine İsmail (as) hanımına:

-İşte o babamdır! Sen de evimizin (şerefli) eşiğisin! Babam bana seni hoş tutmamı, iyi geçinmemi emretmiştir, dedi. Sonra İbrahim (as) yine bir müddet daha oğlundan ve ailesinden uzakta yaşadı. Ondan sonra tekrar Mekke'ye geldi. O sırada İsmail (as) Zemzem kuyusunun yakınında büyük bir ağacın altında okunu yontup düzeltmekte idi. İsmail babasını görünce hemen kalkıp onu karşıladı. (Uzun zaman hasret çeken) bir babanın oğluna, bir oğlun da babasına sarılması gibi kucaklaştılar. Sonra İbrahim (as) oğluna:

-Ey İsmail! Allahu Teâla bana muazzam bir iş emretti dedi. İsmail de:

-Babacığım! Rabbin ne emrettiyse o emri yerine getir, dedi. İbrahim (as): Fakat bu işte sen bana yardım edeceksin! dedi. İsmail (as): babacığım, ben sana her açıdan yardım ederim, dedi. İbrahim:

-Allahu Teâla burada bir beyt yapmamı emretti! diye etrafından yüksekçe bir tepeye işaret etti. İ. Abbas rivayetine devamla der ki: İbrahim'le İsmail işte oradan Kâbe'nin esasını kurup duvarlarını yükselttiler. İsmail taş getirirdi. İbrahim (as) da bina ederdi. Nihayet Beyt'in binası ilerleyip duvarları yükseldiğinde İsmail (bugün ziyaret edilen ve Makam-ı İbrahim taşı diye)¹²⁵ malum olan taşı getirdi. Hz. İbrahim de onu ayağının altına (iskele olarak) koydu. Üzerinde inşaata devam etti. İbrahim yapar, İsmail de taş sunardı. İnşaat tamam olduktan sonra baba ve oğul: "Ya Rab! Bizden kabul buyur. Şüphesiz sen işitir ve bilirsin"¹²⁶ diye dua ettiler¹²⁷.

¹²⁵ İbni Hacer, Fethu'l-Bârî, C. VI, s.406

¹²⁶ Bakara, 2/127.

¹²⁷ Buharî, Enbiya, 9; Taberî, Tefsir, C.XIII, s.153

F- KURBAN OLAYI

<<..... İbrahim, "siz kendi yonttuğunuz şeylere mi tapıyorsunuz! Halbuki sizi de, yaptıklarınızı da Allah yaratmıştır" dedi. Onlar, "İbrahim için bir bina yapın da, onu ateşe atın" dediler. Böylece ona bir tuzak kurmak istediler. Biz kendilerini daha sefil vaziyete düşürdük. Bir de İbrahim, "Ben Rabbime gidiyorum. O bana yolumu gösterecektir. Ey Rabbim! Bana salihlerden bir çocuk ihsan buyur" dedi. Biz de ona uysal bir oğul müjdeledik. Vakta ki, yanında koşmak çağına erişti, İbrahim "Yavrucuğum! Ben, rüyamda seni kesiyorum görüyorum. Artık bak sen ne diyeceksin?" dedi. Çocuk, "Babacığım! Sen ne emrolundunsa onu yap. İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın." dedi. İkisi de böylece (Allah'ın emrine teslim olup İbrahim) çocuğunu alını üzerine yıkınca, Biz ona: "Ya İbrahim" diye seslendik, "Sen rüyanı doğruladın. Şüphesiz iyi iş yapanları biz böyle mükafatlandırırız." Muhakkak ki bu açık bir imtihandı. Ve (oğlunun yerine) ona büyük bir kurbanlık fidye verdik. Ona sonradan gelenler arasında iyi bir nam bıraktık. İbrahim'e selâm olsun. İşte biz güzel davrananları böyle mükafatlandırırız. Çünkü o, bizim mümin kullarımızdan idi. Ve biz ona, İshak'ı salihlerden bir peygamber olarak müjdeledik. Kendisine de, İshak'a da bereketler verdik. Onların neslinden iyi hareket eden de var, açıkça kendisine zulmeden de var.>>¹²⁸

Yukarıdaki ayetlerde kurban olayının öncesi ve sonrasıyla çok özlü bir şekilde yer aldığını görmekteyiz. Olayın öncesinde Hz. İbrahim'in kavmini irşâd gayretlerine şahit olmaktayız¹²⁹. Buna karşın kavmi bu davete kulak tıkamakta, üstelik tevhid davetçisinin sesini bastırmak için onu ateşte yakmak

¹²⁸ Saffat, 37/95-113.

istemektedirler¹³⁰. <<Onlar İbrahim'e tuzak kurmak istediler. Fakat biz, kendilerini daha çok hüsrana düşenler kıldık.>>¹³¹ diye buyuran Allah (cc), dostunu her türlü tuzaktan muhafaza etmektedir. Ve Hz. İbrahim (as) her şeye rağmen "... Ben Rabbim'e gidiyorum. O bana yolunu gösterecektir."¹³² deyip sığınılacak melce'lerin en sağlamına yönelmektedir. Yaşı ilerlemiş olmasına rağmen, neslini sürdürecektir, tevhi'd mücadelesinin varisleri olacak bir çocuk babası olamamıştır. Her zaman yaptığı gibi yine ve sadece O'na yönelmekte ve O'ndan (cc) istemektedir: "Ya Rabbi bana salihlerden bir çocuk ihsan buyur."¹³³

Kitab-ı Mukaddes'e göre 86 yaşından¹³⁴ olan Hz. İbrahim'e uysal bir çocuk diye nitelenen İsmail lutfedilmektedir¹³⁵.

Hz. İbrahim'in (as) doğan ilk çocuğunun İsmail olduğunda ittifak vardır. Ve annesi Hacer'dir¹³⁶. Vaktaki çocuk, yanında koşmak çağına erişti İbrahim: "Yavrucuğum! Ben, rüyamda seni kesiyorum yürüyorum. Artık bak, sen ne diyeceksin" dedi. Çocuk, "Babacığım! Sen neyle emrolunduysan onu yap. İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın", dedi. Uzun yıllar boyu çocuk hasreti çeken baba rüyasında biricik yavrusunu boğazlamakla emrolunmuştu. Konuyla ilgili olarak da yavrucuğuyla istişarede bulunuyordu. Zira ona, itaatini ortaya koyup makamının yükselmesi için sevab kazanma imkanı tanımak istiyordu¹³⁷. Çünkü her halukârda emri yerine getirecekti. Belki de çocuğun

¹²⁹ Saffat, 37/83-96.

¹³⁰ Enbiya, 21/68-70; 37 Saffat, 37/97-98.

¹³¹ Enbiya, 21/70; Saffat, 37/98.

¹³² Saffat, 37/99.

¹³³ Saffat, 37/ 100.

¹³⁴ Kitab-ı Mukaddesi Tekvin, XVI, 16.

¹³⁵ Saffat, 37/101

¹³⁶ Buharî, Enbiya, 9; İbni Sa'd, Tabakat, C.I, s.50; Taberî, Tarih, C.I, s.247 vd.

¹³⁷ Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili; C.VI, s.4062.

Allah'ın emrine imtisâldeki azmini, sabrını ve sebâtını ölçmek istiyordu¹³⁸. "Vakta ki, böylece ikisi de teslim oldular ve İbrahim çocuğu alnı üstü yıktı, biz de ona seslendik:<< Ey İbrahim! Gerçekten rüyanı tasdik ettin. Şüphesiz iyi iş yapanları biz böyle mükafatlandırırız.>>¹³⁹

Bu zorlu imtihanda baba, oğul ve annenin başarısızlığı için şeytan elinden geleni yapmış ama her azimli, ihlâslı ve teslimiyet sahibi mü'minle yaptığı mücadelede olduğu gibi mağlubiyetten kurtulamamıştır¹⁴⁰.

İbretlerle dolu bu olayla ilgili olarak İbnü'l- Kayyim el-Cevziyye şunları kay-detmektedir. <<Allah (cc) İbrahim'i "Halil" (dost) edinmişti. Dostluk makamı da sevginin son merhalesidir ki müşâreke ve paylaşım kabul etmez. Halbuki Hz. İbrahim (as) Allah'tan (cc) kendisine bir çocuk hibe edilmesini istemiş, Allah (cc)'da ona İsmail'i ihsân buyur-muştu. İşte bu çocuğun sevgisi İbrahim'in kalbinde yer etmişti. Allah (cc), halîlini oğluyla imtihan etmek istedi ki dostluk derecesini izhar etsin. İbrahim, oğlunu kurban etme konusunda Allah'ın emrinde tereddüt etmeyince Allah (cc) da ona bir koç ihsân etmiştir. >>¹⁴¹

G- KA'BE'Yİ İNŞASI

İslâmî rivayetlere göre, İbrahim'in (as) daha başlangıçta Hâcer'le İsmail'i Mekke'ye, Ka'be çevresine getirip bırakması olayı, Ka'be'nin inşası ile bağlantılıdır¹⁴². Hikmet sahibi olan Allah (cc) hem İbrahim (as) ve ailesini imtihana tabi tutmakta, hem de inşasını takdîr ettiği Ka'be için şartları peyda etmektedir. Daha Filistin'den hicaz bölgesine ilk gelişte Hz. İbrahim'e

¹³⁸ Taberî, Tefsir, C.XXIII, s.50

¹³⁹ Sâffât, 37/103-105.

¹⁴⁰ Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.IV, s.248, No:2707; İbni Kesîr, Tefsir, C.VI, S.26.

¹⁴¹ İbni Kayyim, Zadü'l-Meâd, C.I, s. 74; ayrıca bkz. Kurtûbî, Tefsir, C.XV, s.105

¹⁴² KUZGUN Şaban, Hz. İbrahim ve Haniflik. s.78-79

Ka'be'nin yeri gösterilmişti. Zaten Hz. Hâcer ile Hz. İsmail'i vadiye bırakıp dönerken yaptığı duâda "Ey Rabbimiz! Ben zürriyetimden bir kısmını (İsmail ile annesi Hâcer'i) ekin bitmez bir vadide senin Beyt-i Muharrem'in (Ka'be'nin) yanına yerleştirdim..." ¹⁴³ diyerek ailesini kendisince bilinen Beyt'in yanına bıraktığını söylemektedir. Hadis-i Şerifte de meleğin (Cebrâîl'in) Hâcer'e: "Yok olmaktan, kaybolmaktan korkmayın. Burada bu çocuğun ve babasının inşa edeceği Beytullah vardır..." diye hitap ettiği nakledilmektedir¹⁴⁴.

<<Hatırla ki, biz İbrahim'e Ka'be'nin yerini beyan etmiş ve ona şöyle vahy buyurmuştuk:" Bana hiçbir şeyi ortak koşma! Beytimi; tavaf edenler için, orada oturanlar, rûkû ve secde edenler için güzelce temizle. İnsanlara haccı ilân et. Gerek yaya olarak, gerekse her uzak yoldan incemiş binekler üzerinde sana gelsinler.>>¹⁴⁵ Ayette İbrahim'e Ka'be'nin yerinin gösterildiği belirtilmiş, ibadet edecekler için onu temiz tutması ve hacca davette bulunması emredilmiştir.

Yer yüzünde inşa edilen ilk mabedin Ka'be olduğunu Kur'an-ı Kerim bize şu ayetle bildirmektedir: "Şüphesiz ki insanlar için kurulan ilk mabed, elbette Mekke'deki o çok mübarek ve bütün alemlere hidayet olan beyttir."¹⁴⁶ İlk baninin kim olduğu konusunda muhtelif görüşler vardır¹⁴⁷. Kabe'nin insanlar için toplantı yeri, güvenli mahal ve ibadet edilecek yer olarak inşa edilen tahir bir mekân olduğu Cenab-ı Hak tarafından bildirilmektedir¹⁴⁸.

¹⁴³ İbrahim, 14/37.

¹⁴⁴ Buhârî, Sahîh, Enbiyâ, 9.

¹⁴⁵ Hac, 22/26-27.

¹⁴⁶ Âl-i İmrân, 3/96

¹⁴⁷ Konuyla ilgili tartışmalar ve ortaya konan görüşlerle ilgili bilgi için bkz: İbni Kesîr, -Bidaye C.I, s.123; İbni Haldûn, Kitabü'l-İber, C.I. s.623; BERKİ Ali Himmet - KESKİOĞLU Osman, Hatemü'l Enbiya Hz. Muhammed (SAV) ve Hayatı, s.25; Muhammed Hamidullah, İslâm Peygamberi C.I, s.24; KÖKSAL Asım, İslâm Tarihi, C.I (Mekke Devri), s.28

¹⁴⁸ Bakara, 2/125

Kabe'nin Hz. İbrahim (as) tarafından inşası Hz. İsmail büyüyüp babasına yardım edecek yaşa geldiği zaman gerçekleştirilmiştir¹⁴⁹.

İnsanlar için kurulacak ilk mabedin¹⁵⁰ yeri Allah tarafından bildirilmiş; sadece Allah'a ibadet edecek kullar için te'sis edilip temizlenmesi hususunda emir verilmişti¹⁵¹. İbrahim (as) oğluna emri bildirilmiş O da: "Rabbin sana ne emrettiyse onu yap, ben de sana yardım edeceğim" diye cevap vermişti. Baba - oğul birlikte Kabe'nin duvarlarını yükseltiyorlardı. Yaptıklarının kabulü için de dua ediyorlardı. <<Ey Rabbimiz! Bizden kabul et! Şüphesiz ki işiten, bilen ancak sensin! Ey Rabbimiz! Bizi yalnız sana boyun eğen müslümanlar yap! Ve soyumuzdan yalnız sana boyun eğen bir ümmet yarat! Bizlere ibadet yerlerimizi göster, tevbemizi kabul buyur! Çünkü tevbeleri kabul eden ve merhametli olan ancak sensin! Ey Rabbimiz! Bir de onlara kendilerinden bir peygamber gönder de senin ayetlerini onlara okusun, kitabı ve hikmeti öğretsin, onları her kötülükten arıtsın. Şüphesiz güçlü ve hizmet sahibi ancak sensin .>>¹⁵²

Ka'be'nin inşası bitince İbrahim'e (as) insanları Hacc'a davet etmesi emre-dilmiştir: <<İnsanlara Haccı ilân et. Gerek yaya olarak gerekse uzak yoldan incelmış binekler üzerinde sana gelsinler. Gelsinler de kendilerine ait menfaatlara şahit olsunlar ve Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği dört ayaklı hayvanlardan kurbanlıklar üzerine belirli günlerde Allah'ın adını ansınlar. Siz de bu kurbanlıklardan hem yeyin hem de yoksulu, fakiri doyurun. Sonra kirlerini atsınlar, adaklarını yapsınlar da o Beyt-i Atîki tavaf etsinler¹⁵³. Bu emir üzerine Hz. İbrahim (as) nasıl ilân edeceğini öğrenmek ister: "Ya

¹⁴⁹ Bakara, 2/127

¹⁵⁰ Al-i imran, 3/96

¹⁵¹ Bakara, 2/125,127; Âl-i İmrân, 3/97; Hacc, 22/26

¹⁵² Bakara, 2/127-129

¹⁵³ Hacc, 22/27-29

Rabbi! Nasıl davette bulunayım” der. Allah (cc) da, “lebbeyk Allahumme lebbeyk” şek-linde nidâ etmesini buyurur. Hz. İbrahim (as) da Yemen, Şam ve sair cihetlere doğru yönelerek insanları hacca çağırmıştır. İlk haccı Hz İbrahim, oğlu Hz. İsmail (as) ve çağrıya o zaman için icâbet edenler ifa etmişlerdir¹⁵⁴.

Hz. İbrahim (as) “Ey Rabbimiz! Ben zürriyetimden bir kısmını ekin bitmez bir vadide senin Beyt-i Muharreminin yanına yerleştirdim. Ey Rabbimiz! (Bunu) namazı dosdoğru kılsınlar diye (yaptım). Bundan böyle insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meylettir. Ve onlara bazı meyvelerden rızık ver! Ola ki şükrederler,”¹⁵⁵ diye niyazda bulunmuştu. İşte Allah (cc) duasını kabul etmiş, dünyanın dört bir yanından inananları Beytullah’a yöneltmiş hem onu hem oraya girenleri emin kılmıştı¹⁵⁶. Meş’ar-ı Haram olarak ilân edilen mukkades mekan böylece savaş ve cidâle ebediyyen kapılarını kapatıyordu. Bu hürmeti görmezden gelenler, haddi aşmışlar olarak yâd edilmişlerdir. Ka’be yeni bir statüye kavuşmuştu. “Kim oraya girerse emin olur” ifadesiyle ilgili olarak İ.Abbas’tan (ra) şu açıklama nakledilmektedir : <<Herhangi bir kimse Ka’be dışında bir suç işlerse, sonra Ka’be’ye sığınırsa o orada emindir. Oradayken O’na hiçbir şey yapılmaz, fakat Mekkeliler, Ka’be içinde bu suçlu ile konuşmazlar, ülfet etmezler, hiçbir şey satmazlar, yemek ve su dahi vermezler, fakat o dışarı çıktığı an, had cezasını uygularlardı¹⁵⁷. “Haram” kelimesi, savaş, cinayet, kavga etmek ve benzeri şeylerin yasak oluşunu ifade eder, “emn” de her türlü tehlike ve kötülüklerden emîn olma manasına gelmektedir. Kurtûbî’nin nakline göre Hz. Peygamber (SAV) Mekke’nin fethi gününde: <<Semâvât ve arz yaratıldığından beri bu belde haramdır ve yine Allah’ın haram kılışı ile kıyamet gününe kadar haram

¹⁵⁴ Taberî, Tarih, C.I, s.261

¹⁵⁵ İbrahim, 14/37

¹⁵⁶ Bakara, 2/126; Âl-i İmrân, 3/97

olacaktır. Benden önce hiç kimseye burada savaşmak helâl olmamıştır. Benim için de helâl değildir, ancak günden bir saat için helâldir¹⁵⁸. Dolayısıyla Ka'be'nin inşasından itibaren Mekke, hukûkî bir statüye kavuşmuştur.

Ka'be'nin inşasını müteakkip Hz. İbrahim (as), Filistin'e dönmekle beraber, yine Mekke'ye geliyordu¹⁵⁹.

¹⁵⁷ Kurtubî Camiu'l- Ahkami'l- Kur'an C.II, s.118

¹⁵⁸ Kurtûbî, age., s.118

¹⁵⁹ İbni Sa'd, Tabakât, C.I, s.48

İKİNCİ BÖLÜM

**HZ. İBRAHİM'İN RİSALETİ, TEVHİD MÜCADELESİ
VE İMTİHANI**

I- RİSÂLETİ, DİNİ VE SAHİFELERİ

A- RİSÂLETİ

1.RİSÂLET ÖNCESİ HAZIRLIK VE TEMAYÜLLERİ

Tevhîd inancının yerleşip, kulluğun sadece Allah'a yapılmasını gerekliliğini¹ tebliğ için gönderilen peygamberler, insanlar arasından seçilmişlerdir². Toplumsal, ekonomik, ahlâkî ve kültürel yozlaşma ve problemlerin had safhaya çıktığı zaman ve zeminde görevlendirilen peygamberler öncelikle akidevî esasları yerleştirmeye gayret sarfetmişlerdir³. Nitekim Resûlullah'a (SAV) inen Mekkî ayetlerde de bunu açıkça görebiliyoruz. Yakın bireylerden başlayarak insanları şirk bataklığından kurtarıp saadete çağırmışlardı. Bu davetçiler daha çocukluktan itibaren ma'siyetten uzak bir hayat sürdürmüşlerdir⁴. Doğumlarından itibaren tevhîde hâlel getirici hiçbir davranışta bulunmamaları, diğer bir ifadeyle birer davetçi olarak mazilerinin temizliği muhataplarda güçlü bir etki oluşturmuştur. Pâk sîretleri başkalarına güven telkin etmiştir. Dolayısıyla Hz. İbrahim (as) da muvahhid olarak büyümüştür. Put imalatçısı olduğu nakledilen babasının

¹ Zariyât, 51/56

² bkz: Kur'an-ı Kerîm: İsra, 17/94; Furkan, 25/20

³ Enbiyâ, 21/25

⁴ Taftazânî, Şerhü'l-Akâid, s.170

putlarıyla hep alay edegelmiştir⁵. (Yıldıza, ay ve güneşe bakıp “bu benim rabbimdir”, demesi ileride ele alınacağı gibi bir tebliğ metodu olarak kullanılmış, ifadelerdir. Aynı şekilde puthanedeki putları kırması, baltayı en büyük putun boynuna asıp halkı ona yönelterek şirkin bayağılığını ve ne kadar büyük bir zulüm olduğunu ortaya koyması da bi’setinden sonra meydana geldiği kanaatindeyiz.) “.....Gerçekten biz dünyada O’nu seçtik....”⁶ diye buyuran Allah (cc) Hz. İbrahim’e rüşdünü verdiğini bildirmektedir⁷. Bu da kendisine tevdi edilecek risalete hazırlandığına işarettir

2- Bİ’SETİ

Çocukluk ve gençliğinde şirke bulaşmayan Hz. İbrahim’in kaç yaşında peygamber olarak görevlendirildiği konusunda herhangi mevsûk bir bilgiye sahip değiliz. Zan ve varsayımlardan müteşekkil kayıtlarla risâletinin ne zaman başladığının tesbiti mümkün olmadığı gibi bu, bir yarar da sağlamaz. Çünkü önemli olan Hz. İbrahim’e tevdi edilen mesaj ve Hz. İbrahim’in bu mesajı tebliğ mücadelesidir.

Puthanedeki putları kırma olayını kimin gerçekleştirdiğini araştıran putperestler, aralarında: <<“Bir delikanlı işittik; onları anıyordu. Adına İbrahim denilirmiş” dediler.>>⁸. Ayette geçen, “Delikanlı ifadesinden Hz.İbrahim’in (as) daha genç yaşında şirkle mücadeleye fiili olarak başladığını anlıyoruz. Allah (cc) Nisâ Sûresinde: “Biz Nuh’a ve ondan sonraki peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik. Ve (nitekim) İbrahim’e, İsmail’e, İshak’a, Ya’kub’a esbata (torunlara), İsa’ya, Eyyub’a, Yûnus’a,

⁵ Taberî, Tefsir, C.XI, s. 481 vd.

⁶ Bakara, 2/130

⁷ Enbiya, 21/51

⁸ Enbiya, 21/60

Harûn'a ve Süleyman'a vahyettik. Davud'a da Zebûr'u verdik"⁹ buyurarak Hz. İbrahim'e vahyettiğini, Ahzâb Sûresinde peygamberlerden misâk aldığını beyan ederken Hz. İbrahim'den de söz alındığını bildirerek O'nun peygamberlerden olduğunu¹⁰, A'lâ Sûresi'nde DE: "şüphesiz bu (anlatılanlar), önceki kitaplarda, İbrahim ve Musa'nın kitaplarında vardır"¹¹ diye buyurarak Hz. İbrahim'e suhuf¹² verdiğini bildirmektedir.

g- DİNİ VE SAHİFELERİ

1- DİNİ

Şüphesiz Hz. İbrahim'in (as) veya başka peygamberin dininden söz ederken kastedilen, temel i'tikâdî prensipler değildir. Zira inanç noktasında hiçbir peygamberin mesajı farklı değildir.

İslam dininin inanç manzumesini özetleyen tevhid fikri, her peygamberin toplumuna yerleştirmek istediği temel prensip olmuştur. Allah (cc) Kur'an'da bu gerçeğe şu ayette işaret etmektedir: <<Senden önce hiçbir peygamber göndermedik ki ona: "Benden başka ilâh yoktur, şu halde bana kulluk edin" diye vahyetmiş olmayalım.>>¹³ Bu açıdan düşünüldüğünde Hz. İbrahim'in dini veya bir başka peygamberin dininin farklı olmayacağı açıktır.

Hz İbrahim (as) da öncelikle insanları şirk zulmünden kurtarmak ve sadece Allah'a kulluk saadetine yöneltmek için gayret sarf etmiştir. Kur'an'da şöyle buyurulmaktadır. <<İbrahim'i de gönderdik. O kavime şöyle demişti: "Allah'a kulluk edin; O'na karşı gelmekten sakının. Eğer bilmiş olsanız bu sizin için daha hayırlıdır. Siz Allah'ı bırakıp birtakım putlara tapıyor, asılsız

⁹ Nisan, 4/163; Âl-i İmrân, 3/84

¹⁰ Ahzâb, 33/7

¹¹ A'lâ, 87/18-19; ayrıca: Necm, 53/36-37 .

¹² İleride Hz. İbrahim'in (as) suhupları ayrıca ele alınacaktır.

¹³ Enbiyâ, 21/25

sözler uyduruyorsunuz. Bilmelisiniz ki Allah'ı bırakıp da taptıklarınız size rızık veremezler. O halde rızık Allah katında arayın O'na kulluk edin, ve O'na şükredin. Ancak O'na döndürüleceksiniz.>>¹⁴. <<O babasına ve kavmine; “şu karşısına geçip tapmakta olduğunuz heykeller de ne oluyor?” demiştir.>>¹⁵. <<Size de, Allah'ı bırakıp tapmakta olduğunuz şeylere de yuh olsun! Siz akıllanmaz mısınız.>>¹⁶

Hiz. Âdem'den (as) Hiz. Muhammed'e (SAV) kadar her peygamberin dini, “Allah'a teslimiyet” olan İslâm dini olmuştur. Zira <<Allah nezdinde hak din islâmdır...>>¹⁷. Hiz. İbrahim (as) çocuklarına vasiyette de, müslüman olmalarını öğütlüyor¹⁸. Dünyasını İslâmî güzelliklere kapayan ve üstelik bu bahtiyarlığın başkasına ulaşmasını da engellemek, tebliğcileri yurtlarından çıkarmak isteyen kör, sağır ve akılsız bedbahtlardan hem beri olmuş hem de sevgisini onlardan esirgemiştir: <<İbrahim'de ve Onunla beraber olanlarda, sizin için gerçekten güzel bir örnek vardır. Onlar kavimlerine demişlerdi ki; “Biz sizden ve Allah'ı bırakıp taptıklarınızdan uzağız. Sizi tanımıyoruz. Siz bir tek Allah'a inanıncaya kadar, sizinle bizim aramızda sürekli bir düşmanlık ve öfke belirmiştir....>>¹⁹ Allah (cc) Muhammed'e (SAV) babası İbrahim'in dinine tabi olmayı emretmiştir²⁰ ki bu din, tevhid ve teslimiyet dini olan “hanif İslâm” dinidir.

¹⁴ Ankebût, 29/16-17

¹⁵ Enbiyâ, 21/52

¹⁶ Enbiyâ, 21/67

¹⁷ Âl-i İmrân, 3/19, 85; Maide, 5/3; En'âm, 6/125; Zümer, 39/22

¹⁸ Bakara, 2/128-133 ayrıca bkz: İbni Kesir, Tefsir, C.IV, s. 348; İbni Cevzî, Zâdû'l-Mesîr, C.VIII, s. 235; Kasımî, Mehâsin, C.V, s.5-4,765

¹⁹ Mümtetine, 60/4 ve 18 numaralı dipnotta a.g.eserler

²⁰ Bakara, 2/130, 135; Âl-i İmrân, 3/68-95; Nisâ, 4/125; En'am, 6/90, 161; Nahl, 16/123; Hac, 22/78; Mümtetine, 60/4,6

İ'tikadî açıdan aynı prensiplere sahip olmakla birlikte; zaman ve zeminin, şartlarına bağlı olarak her peygamberin ibadet ve muamelatta farklı hükümleri hâvi şeriatları tebliğle görevlendirilmiş olmaları tabiidir.

İnanç bakımından; Hz. Muhammed (SAV) ile Hz. İbrahim'in (as) tebliğ ettikleri arasında farklılığın söz konusu olmadığına yukarıda değinmeye çalıştık. İbadet itibariyle de büyük benzerlikler arz etmektedir. İslâm'ın üzerine inşa edildiği esasların²¹ Hz. İbrahim'e (as) de emredildiğini görüyoruz. Örneğin namaz, oruç, hac ve zekatı Hz. İbrahim (as) de ifâ etmektedir²².

Konuyla ilgili olarak Kur'ân-ı Kerim'de şu ifadeler yer almaktadır: <<İbrahim'e İshâk'ı fazla olarak da Yakub'u ihsân ettik ve her birini salih kimseler yaptık. Hepsini de emrimizle yol gösteren imamlar yaptık. Kendilerine hayırlar işlemeyi namazı dosdoğru kılmayı ve zekatı vermeyi vahy eyledik. Hepsi de ancak bize ibadet ediyorlardır.>>²³ Ayetten anlaşıldığına göre Hz. İbrahim hem namaz hem de zekatla emrolunmuştur. Hacc'ın ise, Hz. İbrahim'in (as) risâletinde ayrı bir yer işgal ettiği malumdur. Ziyaret etsinler diye Beyt'i inşa edip temiz tutan ve insanlara bunun için çağrıda bulunan Hz. İbrahim'dir (as): <<Hatırla ki, biz İbrahim'e Ka'be'nin yerini beyân etmiş ve ona şöyle vahy buyurmuştuk: "Bana hiç bir şeyi ortak koşma! Beytimi; tavaf edenler için, orada oturanlar, rükû ve secde edenler için güzelce temizle! İnsanlara haccı ilân et. Gerek yaya olarak, gerekse her uzak yoldan incelmış binekler üzerinde sana gelsinler. Gelsinler de kendilerine ait menfaatlere şahit olsunlar ve Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği dört ayaklı hayvanlardan kurbanlıklar üzerine belirli günlerde Allah'ın adını ansınlar. Siz de bu kurbanlıklardan hem yeyin, hem de yoksulu, fakiri doyurun. Sonra kirlerini

²¹ Buhârî, Sahih, İmân: 1; Müslim, Sahih, İmân: 19

²² bkz. Kur'ân-ı Kerim, Bakara, 2/125-183; İbrahim, 14/37, 40; Enbiyâ, 21/73; Hac 22/26-29, 33

²³ Enbiyâ, 21/72-73

atsınlar ve adaklarını yapsınlar da o Beyt-i Atîk'i tavâf etsinler.>>²⁴. Bu ayetlerde sadece haccın farziyetini değil aynı zamanda namaz ve kurban ibadetlerinin de meşrûiyetini müşahede edebiliyoruz. Bakara sûresinin 183.ayetinde ise orucun hem ümmet-i Muhammed'e hem de onlardan önceki ümmetlere farz kılındığı belirtilmektedir: <<Ey imân edenler! Sizden öncekilere oruç farz kılındığı gibi, size de farz kılındı. Umulur ki korunursunuz.>> İbn-i Kesîr'in kaydettiği hadise göre Hz. İbrahim her ayda üç gün oruç tutardı²⁵.

Bu ibadetler yanında başka hususlarda da Hz. İbrahim ile Hz. Muhammed'in (SAV) getirdikleri arasından benzerlikler görülmektedir. Birçok tefsirde şu hususların Hz. İbrahim'den kalan sünnetler olduğu kaydedilmiştir. Bunlar, mazmaza ve istinşâk, bıyıkları kısaltmak ve saçları taramak, misvak kullanmak, koltuk altları ve kasıkları temizlemek, tırnakları kesmek, istinca yapmak ve sünnet olmak gibi²⁶...

Bununla beraber öz itibariyle aynı olsa da - Zekatın şartları ve miktarı, orucun zamanı ve miktarı, bir günde kılınacak namaz miktarı vs gibi.- fer'i hükümlerde ibadetlerin tıpatıp aynı olması gerekmez. Muamelata ait ahkâmın da kendi dönemlerinin ihtiyaçlarına göre olması tabîîdir.

2- SAHİFELERİ

Kur'an-ı Kerim Hz. İbrahim'in (as) sahifelerinden bahseder. Necm Sûresinde Hz. İbrahim'in sahifelerine işaret edilirken, ihtiva ettiği bazı unsurları da aktarır: <<Yoksa Mûsa'nın sahifelerindeki ile (Allah'dan geleni) tam olarak ifa eden (vefakâr) İbrahim'in sahifelerindeki şu gerçekler ona haber

²⁴ Hac, 22/26-29 .

²⁵ İbni Kesîr, Bidâye, C. I, 118

²⁶ Şehristânî, -el-Milel ve' n-Nihal, C.II, s.249

mi verilmedi. Ki: “Hiçbir kimse başkasının vebâlini yüklenmez ve insan için kendi çalıştığından başkası yoktur ve onun çalıştığı yarın (Kıyamette) görülecektir. Sonra ona en değerli mükâfat verilecektir. Şüphesiz ki, en nihayet dönüş yeri Rabbinedir. Güldüren de O’dur, ağlatan da O! Öldüren de O’dur, diriltten de O! O yarattı iki çifti; erkeği ve dişiyl! Atıldığı zaman nutfeden. Tekrar diriltmekte O’na aittir. Zengin eden de O’dur, sermaye veren de O. Şirâ yıldızının Rabbi de O...Evvelki Âd’ı (Hûd kavmini) O helâk etti, Semûd’u da helâk etti, hiç bırakmadı. Daha önce Nuh’un kavmini de o helâk etti. Çünkü onlar daha zalim ve daha azgındılar. Mü’tefikey’i (Lût kavminin şehirlerini) de üstünü altına getirdi. Artık Rabbinin hangi nimetine karşı şüphe edersin (ey insan)>>²⁷ Bu ayetlerde Hz. Peygamber’in (SAV) muhataplarına Hz. Mûsa ile Hz. İbrahim’e (as) vahyedilenler anlatılıyor. A’lâ Sûresinde de yine Hz. Musa ile Hz. İbrahim’e verilen sahifelerden bahsedilmektedir:

<<Gerçekten felâha ermiştir: Zekat veren, Rabbinin adını anıp namaz kılan. Ama siz şu yakın hayatı yeğliyorsunuz. Oysa âhiret daha iyi ve daha kalıcıdır. Bu hükümler, ilk sahifelerde de vardır: İbrahim’in ve Mûsa’nın sahifelerinde>>²⁸ Bu son ayetler, Sûrenin bundan önceki ayetlerinde anlatılan Allah’a kulluk, namaz ve zekat gibi dinin özü olan hükümlerin, İbrahim (as) ve Mûsa’nın sahifelerinde de bulunduğunu bildirmektedirler.

Kur’an-ı Kerîm bu şekilde Hz. İbrahim’in (as) sahifelerinden iki yerde söz etmektedir. Ebû Zer’den (ra) gelen rivayete göre Resûlullah (SAV), bu sahifelerden sorulunca bunların on sahifeden ibaret olduğunu ve emsaller ihtifa ettiğini bildirmiştir:

²⁷ Necm, 53/36-55 daha geniş bilgi için bkz: Taberî, Tefsir C. XXVII, s.41; Kurtûbî, C.XVII, s.111 vd.

²⁸ A’lâ, 87/14-19

<<Ebû Zer (ra): “Ey Allah’ın Resûlü, Allah (cc) kaç kitap inzâl buyurmuştur?” diye sorar. Rasûlullah (SAV) şöyle cevap verir: “Yüz dört kitap. Allah (cc) Adem’e 10, Şît’e (as) 50, İdrîs’e (as) 30, ve İbrahim’e (as) de 10 sahife indirmiş ve Tevrât, İncîl, Zebûr ve Kur’ân’ı da inzâl buyurmuştur.” Ebu Zer (ra) “İbrahim’in sahifeleri nedir? Ya Rasûlallah!” diye sordum diyor. O, (SAV) “hepsi emsâldir” buyurdu²⁹. Ebu Zer (ra) diyor ki: “Ya Rasûlallah Allah’ın (cc) sana indirdiği şeylerden senin elinde olanlarda İbrahim’in ve Mûsa’nın elinde olanlardan herhangi bir şey var mı?” diye sordum. Rasûlullah (SAV) şöyle cevap verdi: “Evet yâ Ebâ Zer, şunu oku. <<Doğrusu felâha ermiştir; zekât veren, Rabbinin adını anıp namaz kılan. Ama siz dünya hayatını üstün tutuyorsunuz. Oysa âhiret daha iyi ve daha sürekli. Bu elbette ilk sahifelerde de vardır. İbrahim’in ve Mûsa’nın (as) sahifelerinde.>>³⁰ Rasûlullah (SAV) daha sonra İbrahim’in sahifelerinden Ebû Zerr’e bir misâl okudu: “Ey zorba, mübtelâ ve mağrur Melik! Ben seni dünyayı birbirine yığasın diye göndermedim. Velâkin mazlûmun duasını benden reddedesin diye gönderdim. Çünkü ben mazlûmun duasını kafir de olsa reddetmem. Ve aklına karşı mağlup olmadıkça âkile gerekir ki üç saati ola: Bir saatinde Rabbine münacât ede ve bir saatinde nefsinı muhâsebe ede ve yaptığını düşüne. Ve bir saatinde de yiyeceği ve içeceği için yalnız kala (Helâlinden ihtiyacını karşılaya, çünkü bu, diğer saatler için yardımcı ve hazırlık olur) Ve akıllı kişi ancak üç şey için yola çıkmalı: Âhiret azığı, yaşayışını sürdüreceği mal-metâ ve haram dışı zevkler. Yine akıllı kişiye gerekir ki zamanını gözet sin, işini

²⁹ İbni Hanbel, Müsned, C.IV, 107 ; Taberî, Tarih, C.I, s. 212 vd.; İbni Esîr, el-Kamil, C. I, s. 124; Razi, Tefsir, C.XXXI, s.149; Suyûtî, Dürri’l-Me’sûr, C.VI, s.341; Elmalılı, Hak Dini, C.VIII, s.5768

³⁰ A’lâ, 87/14-19

sağlam tutsun, dilini korusun. Çünkü kelâmını amelinden sayan kimse az söyler, meğer ki faydası ve manası olsun³¹.

II- TEVHİDE DAVBETİ VE TEBLİĞ METODU

A- DAVETİNİN ALANI

Kendilerine peygamberlik gibi kutsal bir görev tevdi edilen seçkin insanların keyfi ve indi davranışlarda bulunmayacakları aşikardır. Risâlet görevini ifa ederlerken uydukları prensip ve metod, kendilerini görevlendiren “Mutlak Hüküm Sahibi” tarafından bildirilir, öğretilir. Dolayısıyla peygamberlerin tebliğe kimden başlayacakları³², tebliğ üslûbunun nasıl olacağı³³, yer değiştirmeleri (hicret) vs zaman - zemine ve muhatapların sosyo-ekonomik ve kültürel durumlarına göre bizzat Allah (cc) tarafından bildirilir. Aksi tavırlarda hemen uyarılırlar³⁴.

Hiz. İbrahim (as) da muhatapların durumuna uygun tebliğ metodu uygulamıştır. Tatlı ifadeler, aklî deliler, fiilî mücadele, hicret ve ileride her birini daha tafsilatlı olarak görmeye çalışacağımız değişik yollarla hidâyete davet etmiştir.

1-AİLESİNİ DAVETİ (YAKIN ÇEVRE)

Hiz İbrahim’in tebliğ sürecinde babasını davetinin önemli bir yer tuttuğunu görüyoruz. Önce babasından tebliğe başlayan Hiz. İbrahim’i örnek alması istenen Hiz. Muhammed’in (SAV) de yakın çevresinden davete

³¹ Taberî, Tefsir, C.XXX, s.100 ; Kurtûbî, Tefsir, C.XX, s. 25 ; Bursevî, Rûhu'l-Beyân , C.X, s. 411; Elmalılı, Hak Dini, C.VIII, s.5768 vd.

³² bkz.: Şuara, 26/214; Tâhâ, 20/132

³³ Örnek için bkz: Nahl, 16/125; Ankebût, 29/46

³⁴ Abese, 80/1-11

başlamış olması³⁵ bize davete yakın çevreden başlamanın gerekliliği konusunda ip uçları vermektedir. Gerçekten yakın çevrenin tebliğe karşı çıkması veya tebliği desteklemesi, hem tebliğ eden hem de muhataplar üzerinde büyük etki yapar. Yakın çevrenin desteği kişiye büyük güç verdiği gibi, karşı koymaları halinde de aynı ölçüde tebliğe büyük engel teşkil eder.

Hz. İbrahim (as) ile babasına bakıldığında bir tarafta muvahhid, müşfik ve vefâli³⁶ oğul; öbür tarafta ise müşrik, katı kalpli baba görülmektedir. Aynı zamanda baba, müşrik toplumun imtiyaz sahibi olan kesimindedir ve iktidara yakındır. Hz. İbrahim'in (as) çağrısı ve söylemi babanın inanç, değer yargısı, yaşam şekli ve duygularına taban tabana zıttır. Buna rağmen Hz. İbrahim (as), bir oğlun babasına - müşrik de olsa - hitap şekillerinin en sıcığıyla hitap eder: "Babacığım" der ve babasını bütün içtenliğiyle şirk bataklığından tevhîd aydınlığına davet eder. Kur'an'ı Kerim, aralarında geçen ibret verici muhavereyi vecîz bir şekilde verir. <<Kitapta İbrahim'i de an, gerçekten o çok doğru bir peygamberdi. Babasına demişti ki; "Babacığım, işitmeyen, görmeyen ve sana hiçbir yararı olmayan şeylere niçin tapıyorsun? Babacığım, şeytana tapma, çünkü şeytan Rahman'a isyan etmişti. Babacığım, ben sana Rahman'dan bir azabın dokunmasından korkuyorum. O zaman şeytanın dostu olursun." Babası; "Ey İbrahim" dedi, "sen benim tanrılarımdan yüz mü çeviriyorsun? Eğer bundan vazgeçmezsen andolsun seni taşlarım, uzun süre benden ayrıl git" (İbrahim:) "Selâm sana" dedi, "senin için Rabbimden mağfiret dileyeceğim. Doğrusu O, bana çok lütufkârdır. Sizden de, Allah'tan başka yalvardıklarınızdan da ayrılıyor ve yalnız Rabbime yalvarıyorum. Umarım ki Rabbime yalvarmakla bahtsız olmam." İşte onlardan ve onların Allah'tan başka taptıklarından ayrılınca biz ona İshâk'ı ve (torunu) Ya'kub'u

³⁵ bkz: Şuara, 26/214

armağan ettik ve hepsini de peygamber yaptık. Onlara rahmetimizden bir parça verdik ve onlar için yüce bir doğruluk dili verdik (herkesçe anılmasını sağladık).>>³⁷

Mevzuya başlanırken “Kitapta İbrahim’i de an” buyrulmuş olması hem bu ayetin nüzûlunun Müslümanların Habeşistan’a hicreti öncesi vukû bulması³⁸, hem de Mekkeli müşriklerin karşı koymalarına adeta Hz. İbrahim’in kavminin mümasil gösterilmiş olması manidardır. Diğer yandan Kureyş müşrikleri hem Hz. İbrahim’in soyundan gelmekle övünüyorlardı hem de O’nun (as) mücadele ettiği kavmi ve babası gibi putperesttirler. Bu hitap onlar için bir ihtâr niteliğindeydi.

Hz. İbrahim babasını davet ederken uyguladığı metodu ilk ifadeden başlayarak incelediğimizde gerçekten “üsve-i hasene” olmaya layık bir peygamberin tebliğ ve davetini görürüz.

Muhatap müşrik de olsa babadır. Fıtrat gereği mevcut olan babaya saygı ve sevginin ötesinde, Yaratan’ın ebeveynine karşı evlada yüklediği sorumluluğun bilincinde³⁹ olan Hz. İbrahim, babasına itaatin sınırının da⁴⁰ şüphesiz ki bilincindeydi.

Edebin gereği olduğu kadar davetinin etkisini artırmanın umuduyla da her sözünün başında “babacığım” ifadesini tekrarlamaktadır. Babasının azâba müstahak olmaması için gayret sarfetmektedir: “A babacığım! Ben cidden korkuyorum ki, sana Rahman’dan bir azap dokunur da şeytana yâr olursun!” diyerek onun hayırhahlığını istediğini göstermektedir. Hararetle tebliği görevini yerine getirmeye çalışmaktadır.

³⁶ bkz. : Bakara, 2/135; Âl-i İmrân 3/67; Tevbe, 9/114; Hûd, 11/75; Necm, 53/37

³⁷ Meryem, 19/41-50

³⁸ Kurtûbî, Tefsir, C.XI. s.72 vd.

³⁹ İsrâ, 17/23-24

Bütün bunlardan anlıyoruz ki Hz. İbrahim (as) babasına hitap ederken taşıdığı mülâhazalar vardır. Tebliğ metodu olarak bu mülâhazalar her zaman önemlidir⁴¹:

1- Ebevyne iyilik emredilmiştir. Hidayete çağırmak ise en büyük iyiliktir. Öyleyse bu çağrı yapılırken itici olmak yerine edep ve haya, içtenlik ve yumuşaklık gözetilmelidir. Hz. İbrahim (as) buna riayet etmiştir. Zaten O'nun yumuşak huylu olduğunu Allah (cc) bildirmektedir⁴².

2- Tebliğci lütufkâr olmalı ki başkalarına etki edebilsin. Zira bunun aksi tutumlar muhataplarda nefret uyandırabilir.

3- Ebû Hüreyre'den (ra) yapıların rivayette Rasûlullah (SAV), Allah' ın (cc) Hz. İbrahim'e dostu olduğunu vahyederek, kafirlerle de olsa ahlâkının güzel olduğunu, güzel ahlâka sahip olanların ise arşın gölgesinde olacaklarını bildirdiğini buyurmaktadır⁴³.

4- Hz. İbrahim (as) davetini hikmetle yapmak durumundadır⁴⁴. Dolayısıyla babasının ibadet ettiği butların acziyetini ortaya koymak, aynı zamanda ilâh olmaya layık olanın sıfatlarını belirtmek üzere şunları söylemektedir: “.....A babacığım! O işitmez, görmez ve sana hiçbir faydası olmaz şeylere niçin tapıyorsun.”⁴⁵ Aslında ne Âzer ne de diğer müşrikler bu putların yaratıcı olabileceklerine inanıyorlardı. <<Andolsun ki onlara “Gökleri ve yeri yaratan, güneşi ve ayı buyruğu altında tutan kimdir?” diye sorsan, mutlaka “Allah” derler. O halde nasıl haktan çevrilip döndürülüyorlar?>>⁴⁶ Onların putlara yükledikleri kudsiyet ve -sadece Allah 'a gösterilmesi gereken-

⁴⁰ bak. Buhârî, Cihat 2735; Müslim, İmare, 3424; Ahmed b. Hanbel, Müsned (Aşer-i Mübeşşere Müsnedleri) No: 1013, 1041

⁴¹ bkz: Razi Tefsir C.XXI, s. 224-227

⁴² Tevbe, 9/114

⁴³ Razi, Tefsir, C:XXI, s.227'den özetle

⁴⁴ Nahl, 16/125

⁴⁵ Meryem, 19/42 ayrıca bkz: Razi, Tefsir, C:XXI, s.224

sitayış, sağlıklı bir mantığa dayanmayan bir iddiaydı. Kuruntularına göre bunlar Allah'a yaklaştıracı ve Allah indinde şefâatçiydiler⁴⁷.

5- Çeşitli tebliğ metotlarını kullanan Hz. İbrahim (as), söylediklerini sağlam bir zemine oturtmak ve babasını ikna etmek için : “A babacığım! Hakikat bana, sana gelmeyen bir ilim gelmiştir. O halde bana uy ki, seni dümdüz bir yola çıkarayım”⁴⁸ demiştir. Dikkat edilirse Hz. İbrahim (as) vahy ile müeyyed bulunmasına, bilgilerinin geldiği kaynak Allah (cc) olmasına⁴⁹ ve babası şirk bataklığında bulunmasına rağmen bir evladın gözetmesi gereken nezâket kurallarına riayetle babasına karşı bilgiçlik taslamamış ince bir üslupla onun bilmedikleri şeylerin kendisine bildirildiğini ifade etmiştir⁵⁰. Çünkü aksi davranış - baba da olsa - muhatapı duygusal bir tavırla inatlaşmaya, söz dinlememeye sevk edebilirdi. Öyleyse davetçi muhatapın yaş, mevki ve benzeri durumuna uygun üslup kullanmalıdır. Davetçinin önemsenmesi dolayısıyla dinlenmesi ve muhatapın ürkmemesi için bunlar önemlidir. “Öyleyse bana uy ki, seni düz yola çıkarayım” derken uyulmasını kastettiği kendisi değil, kendisinde kurtuluş bulunan müstakîm dindir⁵¹.

6- “A babacığım! Şeytana tapma! Çünkü şeytan Rahman'a âsi olmuştur.” derken Hz. İbrahim, yapılan işin yanlışlığını ve nedenini ortaya koyuyordu. Aslında muhatap şeytana tapmıyor onun vesveselerine tabi oluyordu. Oysa “Hâlık'a masiyette mahluka itaat yoktur.”⁵² Şeytanın dürtüleriyle putlara tapmak ,şeytana tabi olmak, dolayısıyla ona tapmaktır⁵³. Bir uyarıcı ve davetçi olan Hz. İbrahim (as) babasının içinde bulunduğu

⁴⁶ Anbebut, 29/61 ayrıca bkz: Lokman, 31/25.; Zümer, 39/38; Zuhruf, 43/9

⁴⁷ Yûnus, 10/18

⁴⁸ Meryem, 1943

⁴⁹ İbni Kesir, Tefsir, C.III, 123

⁵⁰ Ebussuûd Tefsir C.III, s.123

⁵¹ Kurtûbî, Tefsir, C.XI, s.111

⁵² Müslim, İmâre, No: 3424

yanlışlığı bir uyarıcı olarak böylece ortaya koyuyordu. Yanlışlığın uygun bir üslûpla ortaya konması, muhatabın yanlışlığın farkına varmasına neden olabilir.

7- “A babacığım! Ben, cidden korkuyorum ki sana Rahman’dan bir azap dokunur da, şeytana yar olursun!”⁵⁴ Muhataba gelecek kötülükten korkmak, onun adına endişe duymak, sadece kendisini düşünen bencillerin kârı değildir. Davetçinin önemli bir özelliği de iyi olan şeyin herkese isabet etmesini, kötülüğün ise - hak etmedikçe - hiç kimseye dokunmamasını istemektir. Bunun için elden geleni yapmak âkibeti Allah’a bırakmak davetçinin şîârıdır. Bu tavırla davetçi muhataba, onun iyiliğini istediğini hissettirerek güvenini celbetmektedir.

8- Eğer babası bulunduğu durumu değiştirmez ve şirkte ısrar ederse kendisine “Rahman’dan” azap dokunacaktır! Rahmeti herşeyi kuşatan⁵⁵ Allah’ın (cc) isimlerinin arasından “Rahman” isminin öne çıkarılması manidardır. Eğer “Rahman” azap edecekse yapılan cürüm gerçekten büyüktür. Böylece şirkin büyük bir zulüm olduğu⁵⁶ vurgulanıyor. Şenâatin büyüklüğünün anlaşılması belki muhatabı kendine getirir de vazgeçer! Diğer yandan Rahman isminin zikredilmiş olması muhataba, dönerse bağışlanacağı hissini vermek içindir. Bir anlamda kabul kapısının açık olduğunu göstermektir!

9- Hz. İbrahim (as), babasını değişik yöntemlerle davet etmesinin yanında, suç işlemeye devam ederse kendisini şiddetli bir azabın beklediğini bildirmek suretiyle onu caydırmaya çalışmaktadır⁵⁷.

⁵³ İbni Cevzi, Zadü'l-Mesîr, C.V, s. 235 ; İbni Kesîr, Tefsir, C.III, s.123; Ebussuûd, Tefsir, C.V, 267

⁵⁴ Meryem, 19/45

⁵⁵ A'râf, 7/156

⁵⁶ Lokman, 31/13

⁵⁷ Ayette (Meryem, 19/45) geçen "azabının" kelimesinin tenvinini çokluk mı azlık mı ifade ettiği konusu için bkz.: Ebussuûd. Tefsir, C.V 265 ve Alûsî, Tefsir, C.XVI, s. 97 Buradaki tenvinin, çokluk

Hız. İbrahim bir peygamber, bir davetçi ve bir evlat olarak elinden geleni yapmasına rağmen Âzer küfründen vazgeçmiyordu: <<(Babası) Ey İbrahim! dedi, sen benim tanrılarımın yüz mü çeviriyorsun? Eğer vazgeçmezsen, andolsun seni taşlarım! Uzun bir zaman benden uzak dur!>>⁵⁸

Âzer, daveti kabul şöyle dursun davetçiyi davetinden vazgeçirmek için tehdit ediyordu. Âzer, şirk toplumunda önemli bir yere sahiptir. Hız. İbrahim'in davetine icâbet etmek demek, makam ve mevkisini kaybetmek demekti ki, bunu göze alamıyordu. Ayrıca davetçi kendi oğluydu ve doğru yolda olsa da ona tabi olmayı nefesine yediremiyordu. Toplumun gelenek ve görenekleri belki de onun bu tutumu almaya sevk ediyordu. Muhtemel ki, onu İbrahim'in söylediklerini kabulden alıkoyan, mesleği ve geçim korkusuydu. Çünkü rivayetlere göre Âzer, put yapıp satmakla geçimini kazanıyordu. Şayet Hız. İbrahim'e tabi olursa işini kaybetmiş olacaktı. Âzer'in inadında diretmesinin büyük bir nedeni de kör taklitçilik hastalığı olsa gerektir. Nitekim aralarında geçen bir konuşmaya ayetler şöyle temas etmektedir: <<(Rasûlüm!) Onlara İbrahim'in haberini de naklet. Hani o, babasına ve kavmine: "neye tapıyorsunuz?" demişti. "Putlara tapıyoruz ve onlara tapmaya devam edeceğiz" diye cevap verdiler. "İbrahim; peki", dedi, "yalvardığınızda onlar sizi işitiyorlar mı? Yahut size fayda yada zarar verebiliyorlar mı?" Şöyle cevap verdiler: "Hayır, ama biz babalarımızı böyle yapar bulduk." İbrahim dedi ki: "İyi ama, ister sizin, ister önceki atalarınızın, neye taptığınızı (biraz olsun) düşündünüz mü ?">>⁵⁹

Hız. İbrahim'in (as) bütün olumlu tavrına rağmen Âzer'de yumuşama belirtisi dahi görülmemiş, delilleri duymazdan, anlamazdan gelmiş;

ifade ettiği kanaatindeyiz. Zira buradan hem işlenen cürüm büyüktür, hem de cezanın caydırıcı olması esastır.

⁵⁸ Meryem, 19/46

“babacığım” hitabına oğlum deme gereğini dahi hissetmeden sert ve kaba bir tavır takınmıştır. Eliyle yaptıklarını “benim ilâhlarım” diyerek benimsemiş ve onların aleyhinde konuşan oğlunu recmetmekle⁶⁰ tehdit etmiştir. Her cümlesinin başında “babacığım” gibi sevgi dolu bir kelimeyi kullanan, saygılı ve kibar davranan oğlunu, putları aleyhinde konuştu diye görmeye dahi tahammül edememiş ve, “uzun bir süre benden uzaklaş git”⁶¹ diyerek onu kovmak istemiştir. Buna rağmen Hz. İbrahim öfkelenmeden mütareke anlamına⁶² gelecek olan şu sözleri söylemiştir:

<<İbrahim şu cevabı verdi. “Selam sana! Senin için Rabbim’den af dileyeceğim. Çünkü O, bana çok lütufkârdır. Hem sizden ve Allah ’ı bırakıp taptığınız şeylerden ayrılıp giderim de, Rabbim’e dua ederim. Umulur ki, Rabbime (senin için) dua etmekle bedbaht olmam.>>⁶³ Babasının laflarına karşılık “selam” demiş olması, Hz. İbrahim’in aynı zamanda Kuran’da yer alan, müminlerin bir vasfı gereğidi. Furkân suresinin şu ayeti buna işaret etmektedir: <<Rahman’ın kulları o kimselerdir ki, yeryüzünde vakar ve tevâzu ile yürürler. Cahiller kendilerine bir laf attıkları zaman, “selâm” derler.>>⁶⁴ Bunlar müminlere, anlayışsız ve kaba cahillere karşı nasıl tavır takınmaları gerektiğini gösteren ilâhî ölçülerdir. Bir peygamber olarak Hz. İbrahim’in (as) davranışı da pek tabiidir ki bu ölçüye uygun olacaktır⁶⁵. Üstelik Rabbinden onun için mağfiret dileyeceğini söylemektedir. Küfrü tebeyyün etmeden öncebu vaatte bulunmuş, ancak küfrü net olarak ortaya çıkınca artık

⁵⁹ Şuara, 26/69-76

⁶⁰ bkz Râzî, Tefsir, C.XXI, s. 228

⁶¹ Meryem, 19/46

⁶² Ebussuûd, Tefsir, C.V, s. 268

⁶³ Meryem, 19/47-48

⁶⁴ Furkan, 25/63 ayrıca bkz: İbni Kesîr, Tefsir, C.III, s.123

⁶⁵ İYİBİLDİREN Ahmet, Hz. İbrahim, s.72

kafir için istiğfarın caiz olmaması⁶⁶ dolayısıyla onun için istiğfarı bırakmıştır. Şu ayet onun babası için dua ettiğini bize bildirmektedir. Ki, bu dua ayetin siyak ve sibakından anlaşılacağı üzere Hz. İsmail'in annesiyle birlikte Mekke'ye bırakılmasından da sonra yapılmıştır: <<Ey Rabbimiz! Hesap kurulacağı gün beni, annemi, babamı ve bütün müminleri bağışla.>>⁶⁷ Babasının Allah düşmanı olduğunu kesin anlayınca duasından vazgeçtiğini yine Kur'an'dan öğreniyoruz: <<Müşriklerin cehennemlik oldukları anlaşıldıktan sonra, akraba bile olsalar onlar için ne peygamberin, ne de imân edenlerin mağfiret dilemeleri doğru olmaz. İbrahim'in, babası hakkındaki istiğfarı da, sırf ona vermiş olduğu bir va'dden dolayıydı. O'nun bir Allah düşmanı olduğu kendisine belli olunca ondan uzaklaştı. Şüphesiz İbrahim çok tazarru eden, çok yumuşak huylu idi. >>⁶⁸

Hz.İbrahim hem müşriklerden hem de ortak koştukları putlardan uzaklaşmış, Allah (cc) da O'na mükafat olarak salih bir nesil vermiş ve soyundan peygamberler göndermiştir. Kıyamete kadar da övgü ve muhabbetle anılmalarını nasip etmiştir.

2- KAVMİNİ (TOPLUMU) DAVETİ

Hz. İbrahim'in ailesini davetinden daha geniş bir alan olarak kavmini davetini görüyoruz. Kur'ân-ı Kerim bu davetten söz ederken bizlere Hz. İbrahim'in (as) kullandığı davet metotlarını da bildirmektedir.

<<Andolsun biz İbrahim'e daha önce rüştünü vermiştik. Biz onu iyi tanıdık. O, babasına ve kavmine; "şu karşısına geçip tapmakta olduğunuz heykeller de ne oluyor?" demişti. Dediler ki: "Biz, babalarımızı bunlara tapar

⁶⁶ bkz.: Râzî, Tefsir, C. XXI, 229; Ebussuûd, Tefsir, C. V., s.269.

⁶⁷ İbrahim, 14/41

⁶⁸ Tevbe , 9/13-14, ayetlerin tefsiri için bkz : İbni Kesir, Tefsir, C.III, s. 124

bulduk.” (İbrahim :) “Doğrusu, siz de babalarınız da açık bir sapıklık içindesiniz,” dedi. Dediler ki: “Bize gerçeği mi getirdin, yoksa sen oyunbazlardan biri misin?” (İbrahim :) “Hayır, dedi, sizin Rabbiniz, yarattığı göklerin ve yerin de Rabbidir ve ben buna şahitlik edenlerdenim. Allah ’a yemin ederim ki, siz ayrılıp gittikten sonra putlarınıza bir tuzak kuracağım!” Sonunda İbrahim onları paramparça etti. Yalnız onların büyüğünü bıraktı; belki ona müracaat ederler diye. “Bunu tanrılarımıza kim yaptı? Muhakkak o, zalimlerden biridir,” dediler. (Bir kısmı) “Bunları diline dolayan bir genç duyduk; kendisine İbrahim denilirmiş” dediler. O halde, dediler, onu hemen insanların gözü önüne getirin. Belki şahitlik ederler. Bunu ilâhlarımıza sen mi yaptın ey İbrahim? dediler. Belki de bu işi şu büyükleri yapmıştır. Hadi onlara sorun; eğer konuşuyorlarsa, dedi. Bunun üzerine kendi vicdanlarına dönüp (kendi kendilerine) “zalimler sizlersiniz, sizler” dediler. Sonra tekrar eski inanç ve tartışmalarına döndüler: Sen bunların konuşmadığını pek âlâ biliyorsun, dediler. İbrahim: öyleyse, dedi, Allah ’ı bırakıp da size hiçbir fayda ve zarar vermeyen bir şeye hâlâ tapacak mısınız? Size de, Allah ’ı bırakıp tapmakta olduğunuz şeylere de yuh olsun! Siz akıllanmaz mısınız?>>>⁶⁹

3 - NEMRÛD’U DAVETİ

Hz. İbrahim (as) tebliğe yakın çevresinden başlayarak halkayı genişletmişti. Pek tabîî ki siyasî otorite bundan rahatsız olmuştu. Halkı zulümle sindirip sömüren Nemrûd⁷⁰ adındaki hükümdar bu tevhid fedaisini susturmazsa saltanatının yıkılacağını görmüştü.

⁶⁹ Enbiyâ, 21/51-67

⁷⁰ Nemrûd İbn-i Ken’ân İbn Kûş, İbn-i Sam, İbn Nüh.. Rivayete göre insanları kendisine tapmaya çağırmıştı. Daha geniş bilgi için bkz.: Taberî, Tarih, C.I, s.233 vd. İbni Sa’d, Tabakât, C.I, s.46-47; Sa’lebî, Arâis, s.58

<<Allah imân edenlerin dostudur. Onları karanlıktan aydınlığa çıkartır. Kafirlerin dostu ise tağuttur, o da onları aydınlıktan karanlığa çıkartır.>>(2/257) Ayetini müteakkip tağûta karşı mücadele eden bir müminin Allah 'ın yardımıyla nasıl muvaffak olduğuna misal olarak, Hz. İbrahim'in (as) Nemrûd'la mücadelesi şöyle nakledilir:<< Allah kendisine hükümdarlık verdi diye (şımararak) Rabbi hakkında İbrahim'le tartışanı görmedin mi? İbrahim:- Benim Rabbim O'dur ki hem diriltir, hem öldürür, demişti.(Nemrûd:) -Ben de diriltir ve öldürürüm, dedi. İbrahim: - Allah güneşi doğudan batıya getirir, sen de onu batıdan getirsene, deyince inkar eden o kişi şaşırıp kaldı. Allah zalim toplumu doğru yola iletmez⁷¹.

Taberî, bu tartışmanın ne zaman vukû bulduğu konusunda rivayetler nakletmektedir. Bazı rivayetlere göre bu münakaşa ateşe atılma olayından sonra vuku bulmuştur⁷². Diğer bazılarına göre ise Hz. İbrahim (as) bir süre hapsedilmiş, ateşe atılmak için hapisten çıkarılınca Nemrûd'un huzuruna götürülmüş ve bu tartışma meydana gelmişti⁷³. Başka rivayetler ise bu olayın, kıtlığın vuku bulduğu bir dönemde meydana geldiğini naklederler. Herkes yokluk içerisinde ve Nemrûd'un ambarları yiyecek doludur. Gelen insanlardan sadece kendisini rab olarak kabul edenlere yiyecek verilir. Hz. İbrahim'e de aynı şeyi teklif eder. Ancak Hz. İbrahim onun ilâhlığını reddeder ve münakaşa başlar. Aynı rivayetin sonunda, bir sivrisineğin Nemrûd'a musallat olduğu kaydedilir. Buna göre sivrisinek burnundan girerek oraya yerleşmiş ve Nemrud'u sürekli huzursuz etmiştir. Nemrud'un da, rahatlamak

⁷¹ Bakara, 2/258

⁷² Taberî, Tefsir, C.III, s.18

⁷³ Peygamberler Tarihi Ansiklopedisi, C.II, s.119

için sürekli başına vurduğu nakledilir⁷⁴. Fakat bu rivayetlerden herhangi birini doğrulayacak ne ayet ne de hadislerle sahibiz.

Mağrûr Nemrûd, ülkenin ve halkın tek hakimi benim, diyordu. Maiyetimde bulunup beni tanrı ve hükümdar olarak kabul etmeyen herkes asîdir ve cezalandırılacaktır, diyordu. Hz. İbrahim (as), sadece Allah 'a çağırıp bunun dışındaki sahte ilâhları reddetmekle hem geleneksel inançlarına darbe indirmiş, hem de Nemrûd ve gürûhunun otoritesine meydan okumuş oluyordu. Topluma hakim olan dinî inanç ve felsefe, Nemrûd ve yandaşlarını ülkenin en çıkarıcı zümresi haline getirmişti. Hz. İbrahim (as) tek Allah 'a davet etmek suretiyle Urluların tanrılarını reddettiği gibi Nemrûd'un uydurma tanrısal sıfatını ve bu sıfat sayesinde sahip olduğu iktidar ve şöhretini de tehlikeye sokuyordu. Bu sebeple devlete baş kaldırmak suçundan Nemrud'un huzuruna çıkarılmıştı⁷⁵.

Hz. İbrahim (as), sadece Allah'ın diriltip öldürdüğünü söyleyince Nemrûd, "Ben de diriltir ve öldürürüm" demiş ve rivayete göre iki adam getirtip birini idam edip diğerini salıvermiştir⁷⁶. Kibir ve inatla, haddi olmadan ölüm ve diriltmeyi kendisine izâfe ediyordu. Bu bir nevi Hz. İbrahim'e (as) gözdağı vermektir. Vazgeçmek şöyle dursun Hz. İbrahim, susturucu darbeyi indirmeye hazırlanıyordu. "Allah güneşi doğudan getiriyor, sen de batıdan getirsenel!" Nemrûd aciz olduğunu zaten biliyordu. Nitekim hiçbir şey söylemedi ve şaşkınlık içinde kaldı⁷⁷. Zaten "Allah zalimler gürûhuna hidayet etmez"⁷⁸.

⁷⁴ Taberî, Tefsir, C.III, s.18

⁷⁵ Mevdûdî, Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi, C.I, s. 424, 425

⁷⁶ Taberî, Tefsir, C.III, s.18; İbni Kesir, Tefsir, C.I, s.313

⁷⁷ İYİBİLDİREN Ahmet, Hz. İbrahim, s. 106

⁷⁸ Bakara, 2/258

Hız. İbrahim (as), zalim bir hükümdara kaşı hayatını ortaya koyarak hakkı haykırmaktan geri durmamıştır. Muhatabı ikna ve ilzâm için aklî delilleri kullanmıştır. Allah 'ın kendisine yettiğini de hiçbir zaman aklından çıkarmamıştır. Bunlar her davetçinin örnek alması gereken hususlar olarak hatırlanmalıdır.

B- TEBLÎĞ METODU

Hız.İbrahim (as) ile müşrik kavmi arasındaki mücadeleden bir kesit veren yukarıdaki açıklamalar aynı zamanda kullanılan tebliğ ve davet usullerini de ortaya koymaktadır. Ayetlerin ışığında bu usulleri şöyle özetleyebiliriz:

1-SORU CEVAP METODU

Diialog kapısını açmak ve mantıklı dayanağı olmayan davranışları konusunda muhatapları uyarmak ve ilzâm etmek için Hız. İbrahim sorular soruyor. Böylece verecekleri cevaplar kendi davalarının batıl olduğunu ortaya koyacaktı: <<Nedir şu karşısında tapınıp durduğunuz timsaller?>>⁷⁹ diye soran Hız. İbrahim'e akıl ve mantık temellerinden yoksun, taklitçilikten öteye geçmeyen bir davranışla şöyle cevap veriyorlardı: <<Biz babalarımızı bunlara taparlarken bulduk.>> Tek dayanakları taklitçilik olan bu topluma Hız. İbrahim: "Siz de babalarınız da apaçık bir sapıklık içerisindesiniz" diyerek bulundukları durumun yanlışlığını ortaya koymaktadır. Dikkat edilirse Hız. İbrahim karşısındakilere hemen vaâz ve nasihate başlamamış veya anlatmak istediğı gerçekleri onlara takrire tevessül etmemiş, muhataplarıyla karşılıklı

⁷⁹ Timsâl: Ayette geçen bu kelime, yontulan taş veya dökülen madenden yapılan şekil, mahlûk şekli anlamındadır. Sanem ve vesen (putlar) anlamındadır. Sanem, daha çok madenden yapıłana denmiş, vesen de taş ve ağaçtan yontulana denilir olmuştur. (bkz: Kamûs Tercemesi "timsâl" kelimesi)

konuşmayı, - ve soru cevap metoduyla - muhatapları tartışarak ilzâm etmeyi tercih etmiştir⁸⁰. Böyle yapmakla, iyi tespit edilerek sorulmuş sorulara muhatapların verecekleri cevapları, onların aleyhine hüccet olarak elde eden davetçi, kendi sözleriyle onların yanlışlarını ve davalarının batıl olduğunu ortaya koymuş olur⁸¹. Şüphesiz bundan önce ve sonra da kavmiyle teması olmuştur. Başka zamanlarda da soru cevap usûlünü kullandığını görüyoruz: <<Sen (o Mekke kafirlerine) İbrahim’in haberini de oku! Hani babasına ve kavmine, “siz neye tapıyorsunuz?” demişti. Onlar, “birtakım putlara taparız. Bütün gün onlara ibadete devam ederiz,” dediler. İbrahim, “Dua ettiğiniz vakit, onlar sizi işitirler mi? Yahut size faydaları veya zararları olur mu?” dedi. “Hayır! Ancak biz babalarımızı böyle yaparlarken bulduk! dediler. İbrahim şöyle dedi: “Şimdi gördünüz mü? O sizin ve önceki atalarınızın taptıklarını? Hep onlar benim düşmanım. Yalnız alemlerin Rabbi müstesna⁸²...

2 İKNA METODU

Hiz. İbrahim kavmini şirkten kurtarmak ve hidayete ermelerine vesile olmak için elinden gelen gayreti sarfederek, onları ikna etmeye çalışıyordu. Gerçekçi hiçbir itiraz ve şüpheyi yer bırakmayarak, bahanelerine son versinler diye çaba sarfediyordu: <<İbrahim’i de hatırla! Hani kavmine şöyle demişti: “Allah’a ibadet edin ve O’ndan korkun! Eğer bilerseniz, bu sizin için daha hayırlıdır. Siz Allah ’ı bırakıp ancak bir takım putlara tapıyorsunuz ve yalan uyduruyorsunuz. Şüphesiz Allah ’tan başka taptıklarınızın, size rızık vermeye güçleri yetmez. O halde, rızık Allah katında arayın. O’na ibadet edin. O’na şükür eyleyin. Ancak O’na döndürüleceksiniz. Eğer siz (beni) yalanlarsanız

⁸⁰ İYİBİLDİREN Ahmet, Hiz. İbrahim, s.75

⁸¹ Emîrî, İbrahim s.82

⁸² Şuara, 26/69-77

(şunu bilmiş olun ki) sizden önce de bir takım ümmetler (peygamberlerini) tekzip etmişlerdi. Peygamberlere düşen vazife ise, sadece açık bir tebliğdir.>>⁸³

3- İLZÂM METODU

Kullanılan metotlardan biri de muhatabı ilzâm metodudur. Babalarını taklit ederek putlara tapan kavminin yanlış yaptığını onlara göstermek için şunları söylüyordu: <<İbrahim, “Dua ettiğiniz vakit, onlar sizi işitirler mi? Yahut size faydaları veya zararları olur mu?” dedi!>>⁸⁴ Aynı üslûpla başka ayetlerde de kavmini ilzâm ettiğine müşâhede ediyoruz⁸⁵.

4- İNZÂR METODU

Suçtan caydırmanın bir yolu da ceza vermektir. Allah 'a şirkin en büyük suç teşkil etmesi⁸⁶, bu suça tekabül edecek cezanın da o nispette büyük olmasını gerektirir. Allah 'a şirk koşmanın büyük bir suç olduğunu belirtmenin yanında, müşriklerin düçar olacakları azabı hatırlatmak da muhatapta olumlu bir etki meydana getirebilir.

Kötülüklerden sakınırlar diye Allah (cc) uyarıcılar göndermiştir: <<Muhakkak ki biz seni hak ile müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Hiçbir ümmet de yoktur, ki içlerinde bir uyarıcı geçmiş olmasın. >>⁸⁷

Hiz. İbrahim (as), tevbe etmedikleri takdirde kendilerini bekleyen azaba karşı muhataplarını sık sık uyarmış, böylece tebliğe devam etmiştir. Daha önce babasını uyarmıştır: “A babacığım! Ben cidden korkuyorum ki,

⁸³ Ankebut, 29/16-18

⁸⁴ Şuara, 26/72-73

⁸⁵ bkz En'am, 6/74; Meryem, 19/42; Sâffât, 37/85-86

⁸⁶ Lokman, 31/13

⁸⁷ Fatır, 35/24

sana Rahman'dan bir azap dokunur da, şeytana yâr olursun.>>⁸⁸ Kavmine de şu uyarıda bulunuyordu: <<İbrahim, “Siz, ancak dünya hayatında aranızda sevişmek için Allah ’ı bırakıp bir takım putlara tutunmuşsunuz. Ama sonra kıyamet günü birbirinize küfredecek; birbirinizi lânetleyeceksiniz. Barınağınız da ateş olacak, sizin için hiçbir yardımcı bulunmayacaktır” dedi.>>⁸⁹

5- SÖZDEN EYLEME GEÇİŞ METODU

Hız. İbrahim'in davetinde ikinci aşama olarak eylemi görüyoruz. O,diliyle değiştirmeye muvaffak olamadığı kötülüğü eliyle değiştirmeye karar vermişti. Çünkü kavmi ona icabet etmiyordu. Onlar Allah ’a ortak koştukları putlara tapıyorlardı ve umumiyetle bunları mabedlerinde bir arada bulunduruyorlardı. Öyleyse putların acizliğini ortaya koymak için işe oradan başlamak gerekiyordu.

Keldanilerin sende bir defa toplanıp kutladıkları bir bayram günleri vardı. Kutlamayı şehrin dışında yaparlardı. Böyle bir bayram günüydü ve herkes bu dini bayramlarını kutlamak için şehrin dışına çıkıyordu. Âzer, toplumuna bir türlü adapte olmayan oğlu İbrahim'i bayram kutlamalarına davet ediyordu:- Ey İbrahim! Bayrama iştirak edersen dinimizin ne kadar güzel olduğunu görür ve beğenirsin, diyordu. İbrahim (as) bir müddet onlarla yürüdü daha sonra “ben hastayım” diyerek geri döndü. Mabede gelerek putları kırdı ve kırma aleti olan baltayı en büyük putun boynuna astı. Onu kırmamıştı. Bunda bir maksadı vardı. Onu, kavmini gafletten kurtarmak için kullanacaktı⁹⁰.

⁸⁸ Meryem, 19/45

⁸⁹ Ankebut, 29/25

⁹⁰ Taberî, Tarih, C.I, s.238

Kavmi dönüp olanları görünce dehşete kapılmış, bu işi kimin yaptığını soruşturmaya başlamışlardı. Hz. İbrahim'in onların aleyhinde sık sık konuştuğuna dayanarak onun yaptığına hükmettiler. O'na toplumun gözü önünde ceza vermeye karar verdiler. İbrahim (as) getirilmiştir. "Bunu sen mi yaptın?" diye sordular⁹¹. İbrahim: "Onu belki şu büyüklerri yapmıştır. Eğer konuşurlarsa bir soruverseniz yal" dedi. Bu cevapla şoke olmuşlardı. Hz. İbrahim'in çabası etkisini göstermişti. Bunun üzerine kendilerine döndüler de "Doğrusu siz hakikaten zalimlerin tâ kendilerisiniz!" dediler. Akıl, vicdan ve mantık hakim olmak üzereydi ki taklitçilik, inat ve cehâlet kompleksiyle hemen eski görüşlerine dönmüşler ve pişkin bir edayla, "yemin olsun ki onların konuşmayacağını sen de bilirsin," dediler. Hz. İbrahim, "O halde Allah'ı bırakıp da size hiçbir fayda vermeyen, zarar da yapamayacak olan şeylere mi tapıyorsunuz? Yuh olsun size ve Allah 'tan başka taptıklarınıza! Hâlâ akıllanmayacak mısınız? dedi. "Beni doğru yola eriştirmişken Allah hakkında benimle tartışmaya mı kalkıyorsunuz? Ben sizin O'na ortak koştuklarınızdan korkmuyorum. Meğer ki Rabbim bir şeyi dilemiş olsun. Rabbim'in ilmi herşeyi kuşatmıştır. Hem nasıl olur da ben sizin şirk koştuklarınızdan korkarım. Siz, Allah 'ın hiçbir delil indirmediği şeyleri O'na ortak koşarken iki taraftan hangisi korkudan daha güvendedir?>>⁹² Mü'min, herşeyini Allah 'a teslim eden kişidir. O bilir ki bütün mahlukat kendisine kötülük yapmak üzere birleşseler Allah 'ın kendisi hakkında takdir ettiğinden fazlasını yapamazlar⁹³.

⁹¹ bkz.: Enbiyâ, 21/51-71; sâffât, 37/85-100

⁹² En'am, 6/80-81

⁹³ Tirmizî, Kiyâmet, 59; İbni Hanbel, I, 293

“Biz daha önce İbrahim’e rüşdünü verdik”⁹⁴, diye buyuran Cenab-ı Hakk’ın Rasûlü, böylece kavmini irşâd için elinden gelen gayreti göstermişti.

Burada davetçinin alacağı önemli dersler vardır: İlim ve mantık, delil ve belge her insana geçerli olacak bir silah değildir. Öyle insanlar vardır ki hakkı bilirler fakat yine de ondan yüz çevirirler, doğruya bakarlar ama onu görmez ve ona yönelmezler. Hevâ ve heveslerinin oynacağı olurlar. Şüphesiz ilim ve mantık, delil ve burhan bir davetçinin sahip olması gereken en kuvvetli silahlardır. Fakat bunlar muhakkak maddi güçle müeyyed olmalıdırlar⁹⁵.

Hakkı haykırmaktan ve davasını tavizsizce sürdürmekten geri durmayan Hz. İbrahim’i (as) onların hiçbir tehdidi korkutmuyordu. Çünkü o büyük bir güçle müeyyed idi:<<Bunun üzerine ona bir tuzak kurmak istediler. Biz de tuttuk kendilerini daha alçak duruma düşürdük”⁹⁶. Ne kadar taşkın, ne kadar zalim, ne kadar saltanata ve büyük yardımlara sahip olursa olsunlar Allah’ın nusret ve inâyeti ihlâslı kullarını kuşattıktan sonra ne yapabilir o cılız ve zayıf adamlar?⁹⁷ Gerçekten de, zalimlere karşı Allah (cc) İbrahim’i (as) korumuştı: <<Kafirler (birbirlerine), eğer bir iş yapacaksanız, onu yakın. Böylece ilâhlarınıza yardım edin! dediler.>>⁹⁸ Herkesin görüp ibret alması için İbrahim’i alenen yakmak istemişlerdi. <<Biz, “Ey ateş! İbrahim için serin ve selâmet ol!” dedik.>>⁹⁹

Hz. İbrahim kavminin hidayete ermesi için çeşitli metotları kullanmış ama her defasında onların diretmesiyle karşılaşmış, üstelik onu öldürmek için ateşe atmışlardı. Planları işlememişti, ama bundan sonra onlar için yapacak bir

⁹⁴ Enbiyâ, 21/51 ayette geçen "rüşd" kelimesi müfessirler tarafından nübüvvet, hidayet, ümmeti islah iktidarı gibi manalara dalalet ettiğini söylemişlerdir, daha geniş izâhat için bkz: Razi, Tefsir, C.XXII s. 179-180, Kurtûbî, Tefsir, C.XI, s.296, Ebussuûd, Tefsir, C.VI, 72

⁹⁵ İYİBİLDİREN Ahmet, Hz. İbrahim, s.82

⁹⁶ Saffat, 37/98

⁹⁷ Seyyid Kutup, Fizilâli'l -Kur'ân, C.XII, s. 328

⁹⁸ Enbiyâ, 21/68

şey de kalmamıştı. Onlarla ilişkiyi kesmek ve nihayet hicret etmek gerekiyordu. “Ben Rabbime gideceğim”¹⁰⁰ deyip dayanılacak en güvenilir merciye yöneliyordu. Allah (cc) O’na, beraberindekilerle hicreti müyesser kılmıştı¹⁰¹. Dalalette direten bir kavimle vakit kaybetmektense onlarla ilişkiyi kesip başka tebliğ zeminleri aranmalıydı. Böylece Hz. İbrahim ile kavminin ilişkileri kopuyordu: <<“İbrahim ve onunla beraber bulunanlarda sizin için güzel bir örnek vardır. Onlar kavimlerine demişlerdi ki: Biz sizden ve sizin Allah ’tan başka taptıklarınızdan beriyiz. Sizi tanımıyoruz. Siz bir tek Allah ’a inanıncaya kadar sizinle bizim aramızda sürekli bir nefret ve düşmanlık olacaktır.>>¹⁰²

⁹⁹ Enbiya, 21/69

¹⁰⁰ sāffāt, 37/99

¹⁰¹ Enbiya, 21/71

¹⁰² Mümtehhine, 60/4. Ayette " İbrahim ve beraberinde bulunanlarda" ifadesinden kendisine inanan bir cemâatin bulunduğu sonucuna varmak mümkündür.

III - Hz. İBRAHİM'İN İMTİHANI

“Bütün mülk tasarrufunda olan Allah, ne yücedir, o her şeye kadirdir. O Allah ki, amelce hanginiz daha güzeldir diye, sizi imtihan etmek için ölümü ve hayatı yaratmıştır. O güçlüdür, bağışlayıcıdır”¹. Her halükarda insan imtihanına tabidir. Şüphesiz herkesin imtihan edildiği şeyler aynı değildir. Kulun Allah (cc) indindeki makamı yükseldikçe imtihanı zorlaşır. İnsanlığın zirvesini peygamberler teşkil eder. Dolayısıyla karşılaştıkları sıkıntı ve meşakkatler de daha büyüktür. Hadiste konuyla ilgili olarak şunlar bildirilmiştir: <<Mus’ab b. Sa’d babasının şöyle dediğini nakleder: “Hangi insanlar daha şiddetli belâya marûz kalırlar ya Rasûlallah? diye sorduğumda Rasûlullah (SAV) şöyle cevap verdi:- En çok belâya maruz kalanları peygamberlerdir, sonra salih insanlardır, sonra da derece derece diğer insanlardır. Kişi dinine göre imtihan edilir. Dini sağlam ise imtihanı ağırdır. Dini yönü zayıfsa imtihanı hafifleştirilir. Kul yeryüzünde yürüdüğü müddetçe imtihanı devam eder. Tâ ki bununla kendisinde günah kalmaz”².>>

Hz. İbrahim (as) da kendisini “halîliyet” makamına ulaştıracak eziyet ve sıkıntılara maruz kalmış Allah ’ın inayetiyle gösterdiği sabır ve sebâtla yücelmiştir.

¹ Mülk, 67/1-2; ayrıca bkz: Bakara, 2/155; Muhammed, 47/31

² İbni Hanbel, I 1, 172, 174, 180, 185, Tirmizi, Zühd 2322 (57); İbni Mâce, Fiten, 23; Darimî, Rikak, 67.

A- KELİMELELERLE İMTİHAN

<<Hani bir zamanlar İbrahim'i Rabbi bir takım kelimelerle imtihan etmiş, o da onları tamamen yerine getirmişti. "Ben seni insanlara imam yapacağım!" buyurdu. İbrahim, "Zürriyetimden de!" dedi. Allah "Benim verdiğim söze zalimler nail olamaz" buyurdu³.>> Bu ayet Hz. İbrahim'in (as) imtihanından haber vermektedir.

Ayette geçen "ibtelâ" kelimesi kök itibariyle eskidi manasına gelmektedir (beliye)⁴. Ayette geçen şekliyle imtihan etti, denedi anlamına gelmektedir⁵. Bu da iki durumu ifade eder.

a) Bir şeyin gizlisini öğrenmeye çalışmak ;ya da, b) O şeyin iyiliğini, kötülüğünü, kemâl veya noksanını ortaya çıkarmak.

Allahu Teâla'nın ilmi herşeyi ihata ettiğinden, birinci mana O'nun hakkında tasavvur edilemez. Allah 'ın (cc), kulları imtihanı ikinci manadadır⁶.

"Cenab-ı Hakkk'ın emir ve yasakları, kulun nefsi temayülleri ile rızay-ı ilahî arasında deveran ettiği cihetle, bir taraftan bir külfet ve zahmeti, diğer taraftan kulda sevap ve ikâba sebep olan fiil ve davranışları meydana çıkaran terbiyevî bir hasleti tazammun ettiğinden tecrübe ve imtihana benzetilmiştir."⁷

³ Bakara, 2/124

⁴ Râğb, Müfredât, s. 80

⁵ Mü'cemü'l- Vasit, C.I,s.71

⁶ Râğb, Müfredât, s.80

⁷ Elmalılı, Hak Dini, C.I,s.491

Ayette “imtihan”dan ve imtihana konu olan kelimelerinden söz edilmekle beraber imtihanın içeriği ve kelimelerin mahiyeti konusunda malumat verilmediğinden ulema birçok yorumda bulunmuştur. Bunlardan sadece bazılarını nakledeyim;

1- Kelimelerden maksat otuz kelimedir. 10 tanesi Barâe Sûresinde⁸, 10 tanesi Ahzâb Sûresinde⁹, 10 tanesi de Mü'min Sûresinde¹⁰ zikredilmiştir. Bunlara on tane de Meâric Sûresindekiler¹¹ eklenerek sayı kırka çıkarılır.

2- Hz. İbrahim'in şeriatında farz, ancak bizde sünnet olan 10 haslettir. Bunardan 5 tanesi başta, 5 tanesi de bedenın sâirindedir. Başta olanlar mazmaza istinşak, saçları taramak, bıyıkları kısaltmak ve misvak kullanmaktır. Bedende olanlar ise sünnet olmak, etek tıraşı olmak, koltuk altlarını temizlemek, tırnak kesmek ve su ile taharetlenmektir.

3- Bunlar 10 haslettir ve 6 tanesi vücutla ilgili, geri kalanı da hac menâsikine aittir.

4- Bazılarına göre bu kelimelerden murat “Ben seni insanlara imam kılacağım” ayeti ve hac menâsidir.

5- Sadece hac menasikidir.

6- Bu kelimeler güneş, ay, yıldızlar, ateşe atılması, oğlunu kurban etmesi ve hicretleridir ki Allah (cc) Hz. İbrahim'i bunları imtihan etmiştir.

7- Allah 'ın (cc) İbrahim'i imtihana tabi tuttuğu kelimeler onun babası, kavmi ve Nemrûd'la tevhîd konusundaki mücadelesidir.

Yukarıdaki rivayetleri nakleden Taberî, bunlar arasında bir tercihte bulunmaz. Bunların bir kısmı veya tümü olabilir demektedir¹².

⁸ Tevbe, 9/112

⁹ Ahzâb, 33/35

¹⁰ Mü'min, 40/1-9

¹¹ Meâric, 70/34

¹² Taberî Tefsir, C.I s. 414-417

Bazı alimler ise konuyla ilgili bilgiyi Allah 'a havale etmekten başka çare olmadığını; çünkü, ne görüş belirtmeye götürecektir, ne de görüşler arasında tercihe sevk edecek Kur'ân ve sünnette hüccet olmadığını belirtirler¹³.

Ayetlerde zikredilenlerden hareketle: “Hz. İbrahim’in imâmet, Beyt’in tathîri, inşası ve zürriyetinden Hz. Muhammed’in (SAV) gönderilmesi için dua etmesi konularında imtihan edilmiştir. Bütün bunları zor ve meşakkatli işlerdir. Bunlarla imtihan edilmiş olması muhtemeldir” diyenler de vardır¹⁴. Kimi alimler, mazmaza, iştinşâk ve koltuk-etek traşı gibi şeylerle imtihanı iddia edenleri şiddetle reddetmiş, bu gibi müstehzi şeylerin yahudiler tarafından bazı kaynaklara sokulmuş olabileceğini söylemiştir¹⁵.

Hakikaten bunların yerine getirilmesinde fazlaca bir zorluk yoktur. Dolayısıyla bunların yapılmasını başarı telakki etmek doğru değildir. Ateşe atılma, toplumdan dışlanma, hicret, oğlunu ve hanımını kurak bir vadiye bırakmak ve oğlunu kurban etmek gibi hususlarda imtihana tabi tutulduğunu ve bunlara sabırla tahammül ettiğini, netice olarak söyleyebiliriz. Hele Rabbi’nin, “Müslüman ol!” hitabı karşısında -ki bu büyük bir emirdir- İbrahim’in (as) de “Âlemlerin Rabbine teslim oldum.”¹⁶ demesi onu yüce makama yükseltecek olan teslimiyettir. Şüphesiz Hz. İbrahim’in (as) imtihan edildiği mevzûyu bu maddelere inhisâr etmek doğru değildir. Fakat bunlar Kur'ân ve sünnette yer almış ve nefse ağır gelen konulardır.

Bu imtihanların nübüvvetten sonra olduğunu söylemek daha doğrudur¹⁷. Nübüvvetten önce başka konularda imtihan edilmiş olması da mümkündür¹⁸.

¹³ Şevkânî, Tefsir, C.I, s.139

¹⁴ Râzî, Tefsir, C.IV, s.40 vd.

¹⁵ Abduh, Menâr, C.I, 453-455

¹⁶ Bakara, 2/131

¹⁷ Ebussuûd, Tefsir, C.I, s.155

B- ATEŞLE İMTİHANI

Kendilerini hidâyete, saadete çağıran Hz. İbrahim'e karşı aklî, ilmî ve fikrî alanlarda kendi batıl inanç ve yaşayışlarını savunamayan kavmi, O'nu kaba kuvvetle susturmak ve başkalarına da göz dağı vermek için onu ateşe atmaya karar verdiler.

Enbiyâ ve Ankebût Sûrelerinde değinilen bu olay, Enbiyâ Sûresinde -Hz. İbrahim'in, babası ve kavmiyle olan konuşmaları, putları kırması aktarıldıktan sonra - şöyle anlatılmaktadır. <<İbrahim, "o halde Allah'ı bırakıp da size hiçbir fayda vermeyen, zarar da yapamayacak olan şeylere mi tapıyorsunuz? Yuh olsun size ve Allah 'tan başka taptıklarınıza! Hâla akıllanmayacak mısınız?" dedi. Kafirler (birbirlerine), "Eğer bir iş yapacaksanız, onu yakın. Böylece ilâhlarınıza yardım edin!" dediler. Biz, "Ey ateş! İbrahim için serin ve selâmet ol! dedik. Onlar İbrahim'e tuzak kurmak istediler. Fakat biz, kendilerini daha çok hüsrâna düşenler kıldık.>>¹⁹ Ankebût Sûresi'nde de aynı olay tafsilatsız geçmektedir. Sahih hadislerde de tafsilata girilmemiştir.

Bazı tefsir, özellikle tarih kitaplarında israiliyât ve kıssacıların uydurmalarına dayanılarak en küçük teferruata dahi yer verilmiştir. Bunların çoğunun hiçbir ilmî değeri olmadığı gibi, çok zaman ve yer işgal edeceğinden

¹⁸ İYİBİLDİREN Ahmet, Hz. İbrahim, s.159

hepsini buraya almayı uygun görmedik. Vukûu muhtemel olanları ve Kur'an ile sünnete muhalif olmayanları özetlemeye çalıştık. Temel olarak da Kur'an da yer alan bilgileri aldık:

Hiz. İbrahim (as) tebliğe başlayınca kavmi ona karşı koymuş ve susturmak istemişlerdir. Başarılı olamayacaklarını anlayınca O'nu hapsedtiler. Bu arada onu yakma hazırlıklarını sürdürdüler. Ateş için odun toplamak kutsal bir görev addediliyordu. Çünkü ilâhlarına dil uzatan ve yaptıklarını eleştiren kişiyi yakacaklardı(!). Öyle ki hastalanan kişiler, iyileştikleri takdirde adak olarak odun taşımayı nezrederlerdi. Kırk gün taşınıp üst üste yığılan odunlar nihayet tutuşturulmuş, alevleri göklere yükselen ateşin harareti de uzaklardan hissedilir hale gelmişti. Elini ve kolunu bağladıkları İbrahim'i işte bu şiddetli ateşin ortasına attılar. Atma işini de mancınıkla gerçekleştirmişlerdi. Zira ateşe yaklaşarak bunu yapmak mümkün değildi. Allah 'ın dostu, sadece "Allah" dediği için bu işkenceye maruz bırakılmıştı. Yer, gök ve melekler Allah 'a yalvarıyorlardı: "Yeryüzünde senin için mücadele eden, tek muvahhid olduğu halde İbrahim'i ateşe atıyorlar. Yardım etmemiz için izin ver ya Rabbimiz!" Allah (cc) şöyle buyurdu: - "Eğer İbrahim herhangi birinizden yardım istiyorsa yardım edin. Benden bekliorsa ben onu biliyorum. Ben ona yeterim ve benimle onun arasına girmeyin." İbrahim (as) ateşe atılacağı sırada rüzgâr meleği gelerek, yardım etmek istediğini söylemişse de İbrahim (as): "Size ihtiyacım yok" demiştir. Sonra başını kaldırarak şunları söylemiştir: "Allah 'ım yeryüzünde benden başka sana ibadet eden yok. Sen bana kâfisin ve sen ne güzel vekilsin." Buhari'de aynı ifade yer alır: <<Hasbiyallah ve ni'ma'l -vekil"²⁰>>

¹⁹ Enbiyâ, 21/66-70

²⁰ Buharî, Sahîh, Tefsir, 13

Bu arada bütün hayvanlar ateşi söndürmeye çalışmış. Buhari'nin rivayetine göre öldürülmesi emredilen²¹ zehirli keler hariç, o körüklüyormuş.

Diğer bir rivayete göre ise Hz. İbrahim ateşe atılmak için kolları bağlanırken şunları söylemiştir. <<Senden başka ilah yoktur, ey alemlerin Rabbi her türlü noksandan uzaksın, hamd sanadır, mülk de senindir ve ortağın yoktur.>> Ateşe atılırken havada Cebrail (as) gelip bir isteğinin olup olmadığını sorunca O; “senden ise yoktur,” diye cevap vermiş. Cebrail (as), “Rabbinden iste öyleyse” deyince de, “O’ndan istemeye ne hacet, Rabbim zaten halimi biliyor,” demiş²².

Nihayet Allah (cc) ateşe: “Ey ateş! İbrahim’e serin ve esenlik ol” diye emretmiş ve yeryüzündeki bütün ateşler sönmüştür. Ateş İbrahim’e (as) zarar vermemiş, sadece bağlarını yakmıştır. Hz. İbrahim’in (as) elli gün kadar ateşte kaldığı ve bunların en güzel günleri olduğu rivayet edilmiştir. Herkes onun âkibetini görmek için beklerken Nemrûd, O’nu (as) ateşin ortasında otururken görünce seslenmiş: “-Ey İbrahim oradan çıkabilir misin?” Hz. İbrahim, “evet” diyerek Nemrûd’un yanına gitmiş. Nemrûd, gördükleri karşısında hayrete kapılmış ve; “Ey İbrahim, senin Rabbinin kudretini gördüm. Onun için dört bin sığır kurban edeceğim,” demiştir. İbrahim (as) Nemrûd’a, kurbanlarının kabul edilmesi için önce inanması gerektiğini söylemişse de, “mülk ve saltanatımı senin için terk edemem” diyerek İbrahim’in teklifini reddetmiş, fakat yinede kurbanları kesmiş. Özetlemeye çalıştığımız Hz. İbrahim’in ateşe

²¹ Buhari, Enbiyâ, 8 .

²² İbni Teymiye bu rivayet için; “ bunların maruf bir senedi yoktur. hem Allah ’ın (cc) kulun durumunu görmesi, kulun istemesine mani değildir. Hacetlerinin giderilmesi için duâyı vesile kılmaları Allah ’ın bilmesiyle çelişmez,” demektedir. (İbni Teymiye Külliyyâtı, C.I, s.258

atılma olayı, kaynaklarda uzun uzadıya anlatılmaktadır²³. Fakat yukarıda da değindiğimiz gibi bu rivayetleri doğrulayacak delillere sahip değiliz.

Hız. İbrahim'in (as) başından geçen bu hadise bir imtihan olarak son derece mühimdir. Çünkü O (as), canıyla sınanmış ve teslimiyet göstererek davasından vazgeçmemiştir. İman-küfür mücadelesinin her devirde devam ettiğini bilen mü'minler için bu hadisede gerçekten güzel örnekler vardır:

1- Hız. İbrahim'e bütün kavmi ve siyasi otorite karşı koymuş ama o taviz vermemiştir.

2- Küfür ehli, dayanacağı mantıklı bir mesnedinin olmadığını anlayınca kaba kuvvete başvurur. Öyleyse davetçi buna hazırlıklı olmalıdır.

3- Küfür ehlinin, hakkı susturmak için kullanmayacağı yöntem yoktur. Ateşte yakmak dahil!

4-Davetçi bilmelidir ki küfür ehlinin yardımcısı yoktur. Sadece sapıklığa sevk eden şeytanı vardır. Mü'minin ise, yardımcısı Allah 'tır (cc).

5- Ateşe yakıcılığını veren Allah 'tır. Öyleyse istediği zaman bu vasfını ondan alabilir veya ona başka vasıflar verebilir. yakıcı ateş esenlik olabilir. Mü'min bunu her zaman hatırlamalıdır.

6- Hız. İbrahim (as) neticeyi Allah 'a (cc) bırakarak görevine devam etmiştir. Ateşin yakıp yakmamasını Allah 'a bırakmış, tebliği sürdürmüştür.

C- Hız. İBRAHİM'İN DİĞER İMTİHANLARI

Bu başlık altında kısaca değinmeye çalışacağımız mevzular daha önceki bölümlerde ele alındığı için her birini ayrı ayrı başlık altında incelemeye almadık. Sadece birer imtihan olmaları itibariyle temas edilmiştir.

²³ Taberî, Tarih, C.I, s.231; Sa'lebî, Kasasu'l-Enbiyâ, s. 61; İbni Esîr, Tarih, C.I, s. 99; İbni Kesîr,

Şüphesiz herbiri çetin ve herkesin başarıyla neticelendiremeyeceği imtihanlardır. Bu imtihanlarda Allah (cc) kulunu bir nevi olgunlaştırıp yüceltmekte, dava adamı olacak seviyeye yükseltip örnek şahsiyet haline getirmektedir.

Hız. İbrahim (as), bir insanın bağlanacağı, sevebileceği, kaybetmesinden korkup koruyacağı, hatta kendine tercih edeceği şeylerin hemen hemen hepsiyle imtihan edilmiştir. Vatanından çıkması, hanımını ve çocuğunu çölde bırakması, ateşe atılması ve oğlunu kurban etmesi... Hız. İbrahim (as) öyle bir dava adamıdır ki, her imtihandan muvaffakiyetle çıkmış, neticede Allah (cc) tarafından Hız. Muhammed (SAV) ve ümmetine “üsve-i hasene” olarak gösterilmiştir²⁴.

Hayatı tevhid mücadelesiyle geçen teslimiyetçi ve aksiyoncu Peygamber (as) bir çok yorucu olay yaşamış, zorluklara göğüs germiş, insanların şeytana uyarak içine düştükleri cehalet ve zulme tanık olmuş, çile ve işkencelere katlanmıştır. İlerlemiş yaşına rağmen henüz çocuk babası olamamıştır. Yalnızlığını giderecek, zürriyetini devam ettirecek, davasına bayraktarlık edecek, gözünün nuru olacak bir evlat sahibi olmayı çok arzuluyordu. Kendisi gibi hanımı Sâre de yaşlanmış ve çocuk doğuramamıştır.

Allah 'ın kendisine bir evlat bahşetmesi büyük bir lütuf olacaktır. Ve Allah (cc) lütfunu halilinden esirgememiş, O'na İsmail'i (as) bahşetmiştir. Hacer'in doğurduğu ciğer paresi, Hız. İbrahim'e bir mükafattı. Onun için bir teselli olmuştu. Uzun süren hasretin sona erme meyvesiydi. “İsmail (as) herhangi bir çocuktan farklıydı. Çünkü babası onu bir yüzyıl beklemişti²⁵. Allah 'tan istemiş, Rabbi de ona bahşetmişti. İbrahim (as): <<“Ey Rabbim,

Tefsir, C.III, s. 181 vd; Râzî, Tefsir, C.XXII, s.187 vd.; Kurtûbî, Tefsir, C, XI, s.203 vd.

²⁴ Mümtetine, 60/4, 6

²⁵ İYİBİLDİREN Ahmet, Hız. İbrahim, s.164

bana iyilerden bir çocuk ihsan buyur!” dedi. Biz de ona uysal bir oğul müjdeledik. Vaktaki, yanında koşmak çağına erişti İbrahim, “yavrucuğum! Ben rüyamda seni kesiyorum görüyorum. Artık bak, sen ne diyeceksin?” dedi. Çocuk; “babacığım! Sen . ne emrolundunsa onu yap inşallah beni sabredenlerden bulacaksın” dedi. Vaktaki, böylece ikisi de teslim oldular ve İbrahim çocuğu şakağı üstü yıktı. Biz de ona nida ettik; “Ey İbrahim!Gerçekten rüyânı tasdik ettin. Şüphesiz iyi iş yapanları biz böyle mükafatlandırırız!” Muhakkak ki bu, açık bir imtihandı ve ona büyük bir kurbanlık fidye verdik. Ona sonradan gelenler arasında iyi bir nam bıraktık. İbrahim’e selam olsun!... Biz iyilik edenlere, böyle mükafat veririz²⁶.>>

Nasıl ki tevhid mücadelesi uğrunda ateşe atılmayı göze almıştı, aynı şekilde Allah ’ın emrini yerin getirmeyi oğluna tercih etmişti. Hiçbir şey Hz. İbrahim’i yolundan alıkoyamıyordu. Rabbi için vazgeçemeyeceği hiçbir şeyi olmadığını her imtihanda göstermişti. Davetçinin, Hz. İbrahim’in bu fedakarlığından alacağı önemli dersler vardır. Davetçi de Allah yolunda imtihan edilecek ve sahip olduğu sevgili şeylerden vazgeçmeyle karşı karşıya gelebilecektir. Böyle bir noktada kendi “İsmail’ini” kurban edebilmelidir.

Hadislerde yer aldığı şekliyle Hz. İbrahim hanımıyla da imtihan edilmiştir. Rivayete göre Hz. İbrahim (as) hanımı Sâre ile Mısır’a gitmiş, zalim bir melik Sâre’yi elde etmek istemiştir. Fakat Allah (cc) Hz. İbrahim ve hanımını bu zalimden korumuş ve kurtarmıştır²⁷. Olay süresince Hz. İbrahim (as) ve eşinin gösterdikleri tevekkül, teslimiyet ve ihlâs, her mü’minin örnek alacağı niteliktedir.

²⁶ Sâffâr , 37/100-110

²⁷ Buhârî, Buyû’: 100, Enbiya: 8; İbni Hanbel, II, 403 . Konuya dair tenkid ve açıklamalar için bak. Askalânî, Fethû’l-Barî, C.VI, s.378 ; Aynî, Umdetü’l-Karî, C.XV,s.249 ; Tecrid-i Sarîh , C.VI, s.521; İYİBİLDİREN Ahmet, Hz.İbrahim, s.101-102, 117-118, 165-166’dan özetle.

İnanç bakımından hanımıyla ahenk içersinde olması, dâva insanı için son derece önemlidir. Aynı değerleri benimseyen eş, davetçiye huzur verir. Başarısı için birlikte çaba sarfederler. Böyle bir eş, her halukârda erkeğinin yanında , sıkıntı ve sevincine ortak olur. Dolayısıyla, mefkûre sahibi insan için eş seçimi son derece önemlidir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
HZ. İBRAHİM'İN HUSÛSİYETLERİ

I - HUSÛSİYETLERİNİN GENEL BİR DEĞERLENDİRMESİ

Kişinin dışa vurumları bize onun şahsiyeti hakkında ipuçları verir. Bunlar sayesinde onu tanıyabilir, anlayabiliriz. Hz. İbrahim'i (as) tanımak için Kuran-ı Kerim'e bakmak yeterli olacaktır. Allah (cc) Kelam-ı Mübini'nde bizlere örnek olarak gösterdiği Hz. İbrahim'in vasıflarını da bildirmiştir.

Dikkate şâyân husus şu ki, Kur'an'da Hz. Muhmmad'e (SAV) "üsve-i hasene" olarak gösterilen tek beşer Hz. İbrahim'dir (as). Hem de iki kere ve aynı sûrede peş peşe: <<Gerçekten sizin için İbrahim'de ve beraberindekilerde güzel bir örnek vardır>> ve <<Andolsun ki onlarda sizin için, Allah ('ın rızasını) ve ahiret gününü umanlar için güzel bir örnek vardır. Kim yüz çevirirse, bilsin ki Allah (cc) yegane Ğanîdir, övülmeye layıktır¹.>> Kişiyi diğer insanlardan ayıran vasıfların bir kısmı doğuştan sahip olunan vasıflardır. Diğer bir kısmı ise çevreden edindiği vasıflardır. Risâlet için görevlendirilecek insan mümtaz vasıflarla mücehhez olmalıdır. Her olumlu vasfı, en iyi şekilde taşımayan kişinin tebliğde zaafa düşmesi kaçınılmazdır. Allah (cc) Hz. İbrahim'i görevi ifa edecek şekilde hazırlamıştır : <<Yemin olsun, biz bundan önce İbrahim'e de rûştünü vermiştik ve onu(n buna ehil olduğunu) biliyorduk².>> Başka ayette konuyla ilgili olarak şöyle buyurulmaktadır :

¹ Mümtahine, 60/4, 6

² Enbiyâ , 21/51

<<Kendini bilmeyenlerden başka, İbrahim'in dininden kim yüz çevirebilir? Gerçekten biz, dünyada onu seçtik. O ahirette dahi salihlerdendir³.>> İbrahim'e rüşdünü veren Allah (cc), onu seçtiğini söylemekle aynı zamanda, onun sıradan biri olmadığını vurgulamış olmaktadır.

Görülüyor ki Hz. İbrahim, insanın mahiyetinde mevcut kötülüklerden arındırılarak seçilmiş, müstesna bir şahsiyete sahiptir. Şüphesiz peygamberlik kesbi değil, vehbidir. Ama peygamber olacak şahsiyet de iyi yönde gayret sarfetmelidir. Allah 'ın vergisi ve peygamberlerin gayreti birbirini tamamlamaktadır⁴.

Diğer peygamberlerde olduğu gibi⁵, Hz. İbrahim'in olgunlaşmasında da gözlem, araştırma ve tefekkürün önemli bir yeri vardır. Babası ve kavmiyle mücadelesinde kevnî ayetlerle istidlâli, kendisine yerin ve semâların melekûtunun verilmiş olması, bize Hz. İbrahim'in mütefekkir ve gözlemci vasfını göstermektedir. Araştırmacı ve muhakkik vasfını en bariz şekilde, Allah 'tan ölüleri nasıl dirilttiğini sormasında görüyoruz. İnanmayanlara bir hüccet olsun diye de aktarılan olay, Kuran'da şu şekilde yer alır: <<Hani bir zamanlar İbrahim : “Ey Rabbim! Ölüleri nasıl dirilttiğini bana göster!” demişti. Allah , “yoksa inanmadın mı?” buyurdu. İbrahim, “Hayır inandım, lakin kalbim iyice yatışsın diye (sordum)” dedi. Allah Teâla, “Öyle ise kuşlardan dört tanesini tut da onları kendine çek ve iyice tanı (ve her berini keserek etini tüylerini karıştır). Sonra her dağ başına onlardan birer parça koy, sonra onları çağır. Koşarak sana geleceklerdir” buyurdu. Hem bil ki Allah, güçlüdür, hikmet sahibidir⁶.>>

³ Bakara , 2/130. Istifa kelimesi için bak. İsfahanî, Müfredât, s.418 ; Ebussuûd, Tefsir, C.I.s.162; Elmahlı, Tefsir, C.II, s.1081

⁴ Fazlurrahman, Ana konularıyla Kur'ân, s.23

⁵ İYİBİLDİREN Ahmet, Hz. İbrahim, s. 170

⁶ Bakara, 2/260

“Hz. İbrahim (as) inanmadığı için değil, kalbi mutmain olsun diye soruyor. Bu soru Allah ’ın ölüleri diriltip diriltemeyeceğine değil, nasıl dirilteceğine ve diriltme keyfiyetini öğrenmeye yöneliktir⁷. “Ölülerin diriliş keyfiyetini öğrenmek isteği, müşahade suretiyle imanını arttırmak içindir.”⁸ Bir yönüyle bu olay Hz. İbrahim’e, (kavmine karşı bir hüccet olması dolayısıyla) verilmiş bir mucizedir⁹.

Çünkü bir rivayete göre, Hz. İbrahim’in Nemrûd’la mücadelesi esnasında Hz. İbrahim (as), “Benim Rabbim hem öldürür hem diriltir.” deyince Nemrûd da, “bunu ben de yaparım” deyip iki adamdan birini öldürerek diğerini salıvermekle onu dirilttiğini iddia edince, Hz. İbrahim (as), Allah ’tan diriltmenin nasıl olduğunu göstermesini dilemiştir¹⁰. Buna göre olay kavmine gösterilen bir mucizedir. Diğer bir mucizesi ateşin ona esenlik olmasıdır. Kendisine “semâvât ve arzın melekûtunun” gösterilmesi de Rasûlullah’ın isrâ ve miracına benzeyen bir mucizedir. Bütün bunlar Hz. İbrahim’in Allah (cc) katında yüce bir mevki sahip olduğunu göstermektedir.

II- HALÎL OLMASI

<<İyilik yapan bir kimse olarak kendini Allah ’a teslim eden ve İbrahim’in doğru olan tevhid dinine uyan kimseden daha güzel din sahibi kim olabilir? Allah İbrahim’i dost edinmiştir.>>¹¹

Hullet masdarından türemiş olan “halîl” kelimesi,¹² bir kimsenin sırrına vâkıf olacak kadar yakını, sevgisini kalbinin derinlikler taşıyan, onun mahremiyetlerine muttali durumda yakın dostu demektir¹³.

⁷ İbni Hacer, Fethu’l-Barî, C.VI, s.412

⁸ Râzî, Tefsir, C.VIII, s.40

⁹ Kuşları diriltme olayının ne zaman, niçin ve ne şekilde vuku bulduğu konusunda rivayetler için bkz.; Taberî, Tefsir, C.III, s.33 vd; İbni Hacer, a.g.e, s.412

¹⁰ Taberî, a.g.e, a.y.

Hiz. İbrahim (as) da kalbini Allah sevgisiyle doldurduğu için bu vasfı almıştır¹⁴.

Kelimenin “Hallet”ten türediğini ileri sürenlere göre ise Hiz.İbrahim’in Halil vasfını, Allah ’tan başkasına ihtiyacını arzetmemesi, sadece O’na muhtaç olduğunu göstermesinden dolayı almıştır¹⁵.

Taberî’nin, Hiz. İbrahim’in Allah ’ın (cc) “Halili” olmasının nedeni olarak naklettiğı bir rivayet özetle şöyledir¹⁶: Memlekette kıtlığın hüküm sürdüğü bir dönemde ailesi için, bir dostundan yiyecek temin etmeye çıkan Hiz. İbrahim (as), uzun bir süre sonra yiyecek bulamadan döner. Eli boş dönmek istemediğinden olacak çuvalına kum doldurur. Maksudı belki de çocuklarını biraz onunla oyalamak ve yiyecek bulmak için zaman kazanmaktı. Yorgunluktan uyuya kalır. Hanımı çuvalı açar. İçinin un dolu olduğunu görür. Bununla ekmek yapar. İbrahim (as) uyanıp ekmeğı hazır bulunca nasıl elde ettiklerini sorar. Onlar da, dostundan aldığın undan yaptık, derler. O da ; “evet, dostum Allah ’tan geldi;” diye tasdik eder. Bunun üzerine Cenab-ı Hak ona “Halil” ismini verir.

Bu mertebeye yükselmesine yol açan bir tek neden aramak yerine, asıl nedeni Allah yolunda uzun bir ömrü mücadele ve fedakarlıkla geçirmiş olmasında aramak daha isabetli olsa gerektir.

¹¹ 4 Nisa: 125

¹² Zebidi, Tecü’l-Arûs, H-L-L kelimesi.

¹³ Elmahh, Hak Dini, C.III, s.1476

¹⁴ Kurtubî, Tefsir, C.V, s. 400

¹⁵ İsfahani, Müfredât, 220

¹⁶ Taberî, Tefsir, C.V, s.191

III- TESLİMİYETİ

Hiz. İbrahim, tam bir teslimiyetle Allah 'a teslim olmuştur: <<Hani ona Rabbi “teslim ol!” buyurmuş; O da, “Alemlerin Rabbine teslim oldum” demişti.>>¹⁷ Her varlık O’na teslim olmuşken¹⁸ âsî olmak ne büyük bahtsızlık ve sapıklık! O’nun emrine râm olmanın verdiği huzuru ancak teslimiyet-ehli bilebilir: << Her kim iyilik yaparak kendini Allah 'a teslim ederse, onun ecri Rabbi’nin katındadır. Böylelerine hiçbir korku yoktur. Onlar mahzun da olmazlar.¹⁹>>

IV- İMÂM OLMASI

“İmam” uyulan, tabi olunan önder demektir²⁰. Hiz. İbrahim de insanlık için önder seçilmiştir. Allah (cc) onu imtihan etmiş ve seçmiştir: <<“Hani bir zamanlar İbrahim’i Rabbi bir takım kelimelerle imtihan etmiş, O da onları tamamen yerine getirmişti. “Ben seni insanlara imam yapacağım,” buyurdu. İbrahim, “zürriyetimden de,” dedi. Allah , “Benim verdiğim söze zalimler nail olamaz” buyurdu.²¹>>

Peygamberler zaten ümmetlerinin önderleridirler. (Ancak insanların bir kısmı imamlarından yüz çevirir ve şeytana tabi olurlar). Hiz. İbrahim (as) ise kendisinden sonra gelecek insanların da önderidir. Kendinden sonra gelen peygamberlerin atası olması dolayısıyla bütün semâvî dinlerin mensuplarınca sahiplenmiştir. Bütün kitap ehli ona mensup olmakla övünmektedir. Öyleyse O (as), bir anlamda dinler arasında asgari müşterek olmaktadır. Hiç şüphesiz

¹⁷ Bakara, 2/131

¹⁸ Âl-i İmrân , 3/83

¹⁹ Bakara, 2/112

²⁰ bkz. İsfahanî, Müfredât, s.28; Âsım Efendi, Kamûs, C. III, s.396

²¹ Bakara, 2/124

O'na tabi olmak iddiasında en doğru olanlar Hz. Muhammed (SAV) ve ümmetidir²².

V- HALÎM OLMASI

Kur'ân-ı Kerîm'de on beş defa tekrarlanan "halîm" kemilesi bunlardan on bir defa Allah 'ın sıfatı olarak, birer defa Hz. . Şuayb ve Hz. . İsmâil'in sıfatı, iki kere de Hz. İbrahim'in (as) sıfatı olarak geçer²³.

Halim, insanlar içinde öfkesini yenen, heyecan karşısında nefsine hakim olan, çeşitli şartlarda muvazeneyi kaybetmeyen, hiddet ve düşmanlık anında dahi i'tidalli ve sakin hareket eden, toleranslı ve akıllı kimseye denir²⁴. Hz. İbrahim insanların necatı için onlara son derece yumuşak davranmıştır: <<Gerçekten İbrahim, çok içli ve halim idi.²⁵>> Küfürde ısrarına rağmen babasına istiğfar etmesi anlatılırken bu vasfı zikretmiştir.

Hz. Lût kavmini helâka memur melekler ile Hz. İbrahim arasında geçen olay anlatırken de, Allah (cc) İbrahim'i "halim" diye nitelemiştir: <<İbrahim'den korku gidip kendisine müjde gelince, Lût kavmi hakkında bizimle mücadeleye girişti. Çünkü İbrahim, çok yumuşak huylu, halim kalpli, yanık ve kendini Allah 'a vermiş bir kimseydi.²⁶>> Çeşitli belâ ve musibetlerle karşılaşmış olan Hz. İbrahim (as), sabır silahıyla yoluna devam ederek Allah 'ın lütfuyla hilm menziline konaklamıştır. Zira biliyordu ki, gerçek pehlivan güreşte galip gelen değil, öfke anında nefsine hakim olandır²⁷.

²² Âl-i İmrân, 3/67-68

²³ Fuad Abdulbakî, Mu'cem, "Halim" kelimesi (s.216-217).

²⁴ İsfahânî, Müfredât, s.129; Zebidî, Tacu'l-Arûs, C.VIII, s.256

²⁵ Tevbe, 9/114

²⁶ Hûd, 11/74-75

VI- EVVÂH OLMASI

Hız. İbrahim'in (as) "hilm" sıfatını ele alırken zikrettiğimiz ayette,²⁸ onun "halim" ve "evvah" olduğu geçiyordu. Râgıb el - İsfahânî evvah ile ilgili değişik manaları serdetmektedir²⁹ Taberî de aynı şekilde "evvah" kelimesi üzerinde durmuştu. Zikrettiği bazı manalar şunlardır: Dua eden, niyaz ve tazarruda bulunan, merhametli kimse, yakîn sahibi mü'min, çokça tesbih eden, azabı hatırlayıp sıkça ah eden vs.²⁹

VII- MÜNİB OLMASI

Allah 'a dönen, yalvaran, tevbe edip ihlâsla Allah 'a rücû' eden demek³⁰ olan münib nitelemesi de Hûd suresi, 75'inci ayette geçmektedir. Hız. İbrahim (as) hayatı boyunca sadece Allah 'a yönelmiş, sadece O'na yalvarıp ihlâsla amel etmiştir. O'nunla beraber olup, onu örnek alanlar da aynı şekilde inabe etmişlerdir. << (İbrahim ve beraberindekiler), "Ey Rabbimiz! Biz ancak sana tevekkül ettik ve ancak sana yöneldik. Dönüş yalnız sanadır. Ey Rabbimiz! Bizi, o küfredenlere fitne yapma. Bizi bağışla Ey Rabbimiz! Çünkü sen yegane güçlü, hikmet sahibisin", dediler"³¹.

VIII- Hız. MUHAMMED'E (SAV) BENZEYİŞİ

Hız. İbrahim'in soyundan gelen Hız. Muhammed (SAV) hem soybirliği, hem de misyon birliği bakımından O'nun vasıflarını taşımıştır. Bu benzerliğin sübûtunu şu hadiste görebiliyoruz: <<.....(Mi'rac'da) İbrahim'i

²⁷ Buhârî, Edeb, 102

²⁸ Hûd, 11/75

²⁹ bkz. İsfahânî, Müfredât, 32

²⁹ Taberî, Tefsir, C.XI, s.38 ayrıca bkz: İbnu'l- Cevzi, Zadü'l-Mesir, C.III, s.509-510

³⁰ İsfahânî, Müfredât, 507

(as) gördüm. Ben onun, kendisine en çok benzeyen evladıyım.^{32>>} Diğer bir hadiste bu benzerlik şöyle ifade edilmiştir. <<“İbrahim’e gelince onu tanımak istiyorsanız arkadaşınıza (bana) bakın, yeter.”^{33>>}

IX- HANİF - MÜSLİM OLMASI

Hanif yönelen, meyleden, dalaletten hidayete, hak yola meyleden demektir.³⁴ Dolayısıyla Kur’ân-ı Kerim’de geçtiği ayetlerde, şirkten tevhide yönelmek anlamına geldiği beyan edilmektedir³⁵.

Hz. İbrahim’in hanif olduğu müteaddid ayetlerde belirtilmektedir³⁶. <<Muhakkak İbrahim, Allah’a itaat eden ve hakka yönelen bir ümmetti. O hiçbir zaman müşriklerden değildi. Allah’ın nimetlerine şükrediciydi. (Allah) onu seçmiş ve doğru yola hidayet buyurmuştu.^{37>>}

“Haniflik, bir yandan Hz. İbrahim’in tebliğ ettiği dinin özel adı, öbür taraftan da Allah’ın insanları o firat ve istidat üzerine yarattığı dindir³⁸.

Aynı şekilde müslim kelimesi de Hz. İbrahim için kullanılmış ve bu kelime hem Hz. Muhammed’in (SAV) tebliğ ettiği dine tabi olana özel olarak denir, hem de bütün peygamberlerin tebliğ ettiği inanca da aynı isim verilmiştir³⁹.

³¹ bkz.: Mümtetine, 60/4-7

³² İbni Hanbel, Müsned, II, 282

³³ Buhârî, Enbiyâ: 8; Müslim, İman, 74

³⁴ Rağib el-İsfahânî, Müfredat, 133 vd; İbni Manzûr. Lisanü'l-Arab, C.IX, s.56; Zebidî, Tacû'l Arûs, C.VI, s.77

³⁵ Râzî, Tefsir, C V, s.173; Kurtûbî Tefsir, C. II, 139

³⁶ bkz.: Fuad Abdulbaki, Mu'cem, “H-N-F” mad.

³⁷ Nahl, 16/120-121

³⁸ KUZGUN Şaban, Hz. İbrahim, s. 130

³⁹ bkz. KUZGUN Şaban, age, a.y.

Hız. İbrahim'in kendi dinlerinden olduğunu iddia edip tartışan ehl-i kitap hakkında Allah (cc) şöyle buyurmuştur: <<İbrahim ne Yahudî idi, ne de Hristiyan! Lakin o, dosdoğru bir müslümandı. O, müşriklerden değildi.⁴⁰>>

X- ÜMMET - KÂNİT OLMASI

<<Muhakkak ki İbrahim, Allah'a kanit, hanif bir ümmet idi. O hiçbir zaman müşriklerden olmamıştı. Allah 'ın nimetlerine şükrediciydi. (Allah) onu seçmiş; ve doğru yolu hidayet buyurmuştu. Biz, ona dünyada bir hasene verdik, muhakkak ki o ahirette salihlerdendir.⁴¹>>

Hız. İbrahim'e ümmet denmesi onun sıradan biri olmadığını, sahip olduğu meziyetler, faziletler sebebiyle o bir ümmet ve kanit idi⁴². Kurtûbî ise, konuyla ilgili olarak şu rivayeti nakletmektedir: <<İbni Mesud (ra) şöyle dedi. Allah Muâz'a rahmet etsin, o bir ümmet ve kânit idi. Bunun üzerine kendisine şöyle soruldu: "Ey ebâ Abderrahman, bu sıfatları Allah Hız. İbrahim için kullanmamış mıydı?" İbni Mesud'un cevabı şöyle oldu: "Ümmet, insanlara hayrı ve dini öğretendir. Kanit de, itaat eden demektir.⁴³>>

XI- ÇOKÇA DUA EDİYOR OLMASI

Dua, Allah -kul ilişkisinde önemli bir yere sahiptir. Rab yaratır, rızık verir, vahiy gönderir, kula icabet eder vs. Bunlar Rab'dan kula doğru ilişkidir. Bir de kuldun Rabba doğru bağlantı vardır ki, ibadet ve dua gibi bağlantılardır. Dolayısıyla dua, ibadet ve kulluğun özüdür⁴⁴.

⁴⁰ Âl-i İmrân, 3/67

⁴¹ Nahl, 16/120-122

⁴² Taberî, Tefsir, C.XIV, 128

⁴³ Kurtûbî, Tefsir, C. X, s.197 vd; ümmet ve kanit kelimeleri için bkz.: İYİBİLDİREN Ahmet, Hız.İbrahim, s. 181-183

⁴⁴ İbni Hanbel, IV, s.267; Tirmizi, Dua, 1.

Kur'ân-ı Kerim'de Hz. İbrahim'in çokça dua ettiğini görüyoruz. Dualarının içeriğine bakarak Hz. İbrahim'in neyi tercih ettiğini, dolayısıyla varlığa bakış açısını yakalayabiliriz. O, hem dünya hem de ahirette güzel ve iyi olanı istemiş, Allah 'ın rızasını herşeyden daha çok arzulayarak dua etmiştir. Salih zürriyet, kalb-i selîm sahibi olmayı, hayırla yadedilmeyi ve bağışlanmayı istemiştir.

O (as) bir duasında şunları söylüyordu:

<<Ey Rabbim, bana bir hüküm ver ve beni salih kullarına kat! Sonra gelecekler içinde, beni hayırla anacak dil halk eyle. Beni naîm cennnetinin mirasçılarından yap. Babamı da bağışla! Çünkü o yanlış yolda gidenlerdendi.⁴⁵ Kulların diriltecekleri gün, beni rezil etme!⁴⁶...>> Başka bir duada da şöyle yalvarıyordu: <<İbrahim, İsmail ile beraber Beyt'in temelini yükseltiyor ve (şöyle dua ediyorlardı): "Ey Rabbimiz, bunu bizden kabul buyur, şüphesiz sen işitensin, bilensin. Rabbimiz, bizi sana teslim olanlar yap, neslimizden de sana teslim olan bir ümmet çıkar; bize ibadet yerlerimizi göster, tevbemizi kabul buyur. Çünkü tevbeleri kabul eden ve merhametli olan ancak sensin. Ey Rabbimiz! Bir de onlara kendilerinden bir peygamber gönder de senin ayetlerini onlara okusun; kitabı ve hikmeti öğretsin; onları her kötülükten arıtsın. Şüphesiz, güçlü ve hikmet sahibi ancak sensin!⁴⁷...>>

XII- MİSAFİRPERVER OLUŞU

Halkımız arasında meşhur olan "Halil İbrahim Sofrası" veya "Halil İbrahim bereketi", onun misafire ikramı çok sevdiğini ve varlığını başkasıyla paylaştıkça arttığına inandığını ifade etmek içindir. Hakikaten kaynaklar Hz.

⁴⁵ Hz. İbrahim bu duayı, babasının Allah 'a düşman olduğunu bilmezden önce yapmıştı.

⁴⁶ Şuara, 26/83-87

⁴⁷ Bakara, 2/127-129 ayrıca bkz.: Kur'ân-ı Kerim , İbrahim, 14/35-41

İbrahim'in çok misafirperver olduğunu nakletmekte hatta bundan dolayı "ebu'd - dayfan" (misafirlerin babası) diye de anıldığını bildirmekteler⁴⁸.

Kuran-ı Kerim onun misafirleri ağırlamasından Zariyât Sûresinde söz etmektedir: <<Sana, İbrahim'in şerefli misafirlerinin kıssası geldi mi? Hani İbrahim'in yanına girmişler de selâm vermişlerdi. İbrahim, "selâm olsun! (içinden de) tanımadık bir kavim!" demişti. Hemen gizlice ailesine giderek semiz bir dana (eti) getirdi. Onu önlerine koyarak "Buyurmaz mısınız?" dedi.⁴⁹>>

Görüyoruz ki - Hz. İbrahim'in kapısı devamlı gelenlere açık olduğu için - misafirlerin izin istemelerinden söz edilmemiştir. İbrahim (as) bunları önce tanımıyor! Buna rağmen, hem de onlara haber vermeden hemen yiyecek, ikram ediyor. Semiz dana eti ikram ederek, onlara bizzat kendisinin hizmette bulunması yine onun misafirperverliğinin güzel usûlündendir⁵⁰.

XIII-PEYGAMBERLERİN ATASI OLMASI

Yukarıda Hz. İbrahim'in dualarından söz ederken O'nun Allah 'tan salih bir nesil istediğini gördük⁵¹. Allahu Teâla duasını kabul buyurmuş ve neslinden peygamberler peyda etmiştir. Bir taraftan Hz. İsa'ya gelinceye kadar bütün Ben-i İsrâil peygamberleri onun soyundandır. Bu, Hz. İbrahim'in Hz. İshâk ve Ya'kûb (Aleyhimi's-Selâm) vasıtasıyla süren neslidir. Diğer taraftan Hz. İsmail neslinden eşref-i mahlukat Hz. Muhammed (SAV) gönderilmiştir. <<Biz, ona İshâk ile Ya'kûb'u da ihsan ettik. Ve hem peygamberliği, hem

⁴⁸ İmam Malik, Muvatta, 1667; İbni Sa'd, Tabakât, C.I, s.47

⁴⁹ Zariyât ,51/24-27

⁵⁰ Misafirperverliğiyle ilgili olarak bkz.: Taberî, Tarih, I, 248 vd.

⁵¹ bkz.:Bakara, 2/127-129

kitabı onun nesline verdik. Kendisine dünyada mükafatını verdik. Şüphesiz ki o, ahirette de mutlaka iyilerdendir.^{52>>}

XIV - SİDDİK VE KALB-İ SELİM SAHİBİ OLMASI

Şüphesiz her peygamber sıdk sıfatına sahiptir. Ancak Allah (cc), Hz.İbrahim'in özellikle bu sıfatını Kuran'da zikrederek sadakatının zirve oluşturduğunu bildirmektedir.

<<Bu kitapta İbrahim'i de an. Çünkü o, çok doğrucu bir peygamberdir.^{53>>} Masivadan temizlenmiş bir kalbe sahip, sadece DOSTU'nun muhabbetiyle dolup taşan, gönül ehli Hz. İbrahim'in bu özelliğini, yine onu en iyi bilen Cenab-ı Hak bize bildiriyor: <<O (İbrahim), Rabbine selim bir kalble yöneldi."^{54>>}

XV- SÜNNETLİ OLUŞU

Bilindiği gibi bize Hz. İbrahim'den intikal eden sünnetlerden biri de sünnet olmaktır. Rivayetlere göre Hz. İbrahim 80 yaşında Allah 'ın emri üzerine kendi kendine sünnet olmuştur⁵⁵.

XVI- VEFALİ OLUŞU

İbn-i Abbas (ra) şöyle buyuruyor: <<İslam otuz bölümdür. İbrahim (as) bunların hepsiyle imtihan olmuş ve hepsini yerine getirmiştir. Allah (cc) onun için kendisine “vefalı İbrahim” demiş ve ateşten kurtarmıştır.^{56>>}Kendisine emredileni yerine getiren anlamındaki “veffa”, Hz. İbrahim için şu ayette

⁵² 29 Ankebût: 27

⁵³ 19 Meryem: 41 daha geniş bilgi için bkz. Seyyid Kutup, Fizilâl, C.9, s.514-520

⁵⁴ 37 Sâffât: 84

⁵⁵ Buhârî, İsti'zan, 51; Müslim, fadail, 151;

⁵⁶ Taberî, Tefsir, C.XXVII, s.43

geçmektedir: <<Yoksa Musa'nın sahifelerindeki ile tam olarak vefakâr İbrahim'in sahifelerindeki şu gerçekler ona haber mi verilmedi.⁵⁷ >>

⁵⁷ Necm, 53/36-37

SONUÇ

Çalışmamız boyunca, Hz. İbrahim (as) gibi bir Peygamber'in hayat sürecini takip ederek, örnek bir şahsiyetin hangi vasıflara sahip olduğunu görmüş olduk. Vardığımız sonuç şu ki, cılız bir sesle de olsa inkâr edenlerin aksine Hz. İbrahim tarihi bir şahsiyettir ve ütöpik, efsane ürünü bir kahraman değildir.

Mezopotamya'da dünyaya gelmiş, Mısır, Şam ve Hicaz'a gitmiştir. Nemrûd döneminde tebliğ görevine başlamış, putperestliğin hüküm sürdüğü ortamda en yakınından, siyasi otoritenin başına kadar davasını ulaştırmaya çalışmıştır. Bu uğurda ateşe atılma dahil her türlü tehlikeye göğüs germiş, davası uğrunda herşeyini feda etmeye hazır olduğunu göstermiştir.

Ona tabi olmakla öğrenen diğer din mensupları, bu iddialarında samimiyseler şirkten vazgeçmeli ve Hz. İbrahim (as)'ın hanif dinine uymalıdır.

Kurân ve sünnet, tarihin kronolojik yönüyle ilgilenmediği için, Hz. İbrahim'in yaşadığı çağı kesin olarak tespit etmek mümkün değilse de, arkeolojik kazılar onun M.Ö 2000 yıllarında yaşadığına dair ipuçları

vermektedir. Kaynaklarda münakaşa konusu olan Âzer kanaatimizce Hz. İbrahim'in babasıdır ve küfürde diretmiştir.

Toplum ne kadar sapıklığa dalsa ve yanlışlar yayılsa da, doğruları savunacak İbrahimler bulunacak, fitratlarının sesine kulak vererek isabetli sonuca gidecek ve Allah'ın rızasına nail olacaklardır.

Allah 'ın (cc) ihlâsla mücadele edenleri asla yalnız bırakmayacağı, Hz. İbrahim'in hayatı boyunca görülmüştür. Yeter ki Allah 'a teslim olunsun. Şurası bir gerçek ki, Hak davetçisi asla umutsuzluğa kapılmaz. Veleve ki en yakınları ona inanmasın. Ayrıca bilinmelidir ki hidayeti nasip etmek Allah 'ın meşietine bağlıdır ve kendisine düşen vazife tebliğdir.

Davetçi,- Hz. İbrahim'in tebliğ metodunda görüldüğü gibi - hikmet ve güzel öğütlerle insanları, Allah 'ın yoluna çağırmalıdır. Hiç unutulmamalıdır ki küfür, delillerle başa çıkamadığı zaman hakkı susturmak için ilk fırsatta kaba kuvvete başvuracaktır. Küfür için bütün yollar meşrudur. Dolayısıyla muvahhid, buna önceden hazırlıklı olmalıdır. Batıl bir dönem güçlü gibi görünse de nihai üstünlük daima hakkın olacaktır.

Hz. İbrahim, tabî olduğu onca zorlu imtihanı sabırla ve teslimiyetle geçmiş, Allah 'ın "halili" mertebesine yücelmiştir. Duası kabul edilmiş ve kendisinden sonraki peygamberlerin atası olmuştur. Bu açıdan O, semavi dinlerin ortak değeridir.

Ateş'in Hz. İbrahim'i yakmaması gibi mucizeler bize gösteriyor ki, eşyaya özellik ve tabiatını veren Allah (cc), istediği zaman bu özellikleri tatil edip, yeni özellikler bahşedebilir. Esasen mucizeler de bu kabil vakıalardır. Allah (cc), peygamberlerini te'yid için böyle harikulade olaylar meydana getirmiştir.

İnsan her halukarda elinden geleni yapmalı ve esbaba tevessül etmeli,
akibeti Allah 'a bırakmalıdır. Çünkü dönüş O'nadır.

BİBLİYOGRAFYA

- ABBASÎ, Mahmût, “Ebu’l - Enbiya”, Mecelletü’ş-Şark,I,s.25 Jeruselam, 1975,
- AHMED b. Hanbel (241/855) Müsned, VI C.İst. 1981
- ALUSÎ, Mahmud b.Abdillah (1270/1854), Rûhu’l-Meanî fi Tefsiri’l Kur’ani’l-Azim ve’s-Seb’il-Mesânî, 30 Cüz, Beyrut, 1353 H.
- ÂSİM Efendi, Ebu’l-Kemâl es-Seyyid Ahmed, (1235/1820), el-Okyanusu’l-Basit fi Tercemeti’l-Kâmasu’l Muhît, 3 cilt, İstanbul,1250 H.
- AYDEMİR, Abdullah, Tefsirde İsrâiliyat, İstanbul, 1992
- AYNÎ, Bedruddin ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed (855/1451), Umdetü’l Kârî Şerhu Sahihi’l-Buhârî, 27 Cüz, Beyrut, 1348
- BERKÎ, Ali Himmet-KESKİOĞLU, Osman, Hatemü’l-Enbiya Hazreti Muhammed ve Hayatı, Ankara, 1981.
- BUCAİLLE, Maurice, Kıtâb-ı Mukaddes Kur’an ve Bilim, (trc.: Suat YILDIRIM), İst. 1979
- BUHÂRÎ, Ebu Abdillah Muhammed b. İsmail,(256/869), Sahih-i Buhârî, 8 C. , İstanbul, 1979

- EBUSSUUD, Muhammed b. Muhammed el-İmadî (951/1544), İrşadü'l-Akli's-Selim ilâ Mezâya'l-Kur'âni'l-Kerim, 10 Cüz, Beyrut, tarihsiz.
- ELMALILI, Hamdi Yazır (1942), Hak Dini Kur'an Dili, 9 C., İstanbul, 1971
- EMİRÎ, Ahmet Berrâ, İbrahim (a.s.) ve Da'vetühû Fi'l-Kur'âni, Cidde, 1986
- FAZLUR RAHMAN (1988), Ana Konularıyla Kur'an, (Çev: Alparslan Açıkgenç), Ankara, 1993
- GÜNALTAI, M. Şemseddin, İslam Tarihinin Kaynakları (Tarih ve Müverrihler), İstanbul, 1991
- el-HAMEVÎ, Ebu Abdillâh Şihâbüddin Yakut (726/1229), Mu'cemu'l-Büldân, 10 C., Mısır, 1906-1907
- HAMİDULLAH, Muhammed, İslam Peygamberi, (trc: Salih Tuğ.) İstanbul, 1990.
- İBNÜ'L-CEVZÎ, Ebu'l-Ferec Cemalüddin (59/1201), Zadü'l-Mesir fi İlmi't-Tefsir, 9 C., el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1385 H
- İBNÜ'L-ESİR, İzzüddin Ebu'l-Hasen Ali b. Ebi'l-Kerem (630/1233), el-Kamil fi't-Tarih, 13 C., Beyrut., 1966.
- İBNÜ HACER, Ahmed b. Ali el-Askalânî, (852/1448), Fethu'l-Barî bi Şerhi Sahihî'l-Buhârî, el-Mektebetu's-Selefiyye (thk.: M.F.Abdülbaki ve arkadaşları). 23 Cüz, Kahire, 1969
- İBNÜ HALDUN, Abdurrahman b. Muhammed (808/1405), Kitabü'l-İber ve Divanı'l-Mübtedei ve'l-Haber fi Eyyami'l-Arab ve'l-Acem ve'l-Berber ve men Aserehüm min Zevî's-Sultan'î'l-Ekber, 7 C., Dâru'l-Kitabi'l-Lübnânî, 1966.
- İBNÜ HİŞAM, Ebu Muhammed Abdülmelik, (H. 218) es'Sîretu'n-Nebeviyye, Mısır, 1936
- İBNÜ İSHAK, Muhammed (151/768), Sîretu İbni İshâk, (thk: M.Hamidullah), Konya, 1981.
- İBNÜ'L-KAYYİM EL-CEVZİYYE, Şemsüddin Ebu Abdillâ Muhammed ed-Dimaşkî (751/1350), Zadü'l-Mead fi Hedyi Hayri'l-İbâd, Beyrut, 1979

İBNU KESİR, İmâduddin Ebu'l-Fida İsmail (774/1372) Tefsiru'l Kur'anı'l-Âzim, 4C., Mısır, Tarihsiz.

———, el-Bidâye ve'n-Nihaye, 14 Cüz, Mısır, 1932

———, Kasasu'l-Enbiya, (thk. : A.Kadir Ahmet Ata), Lübnan, 1982

İBNÜ MÂCE, Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvinî (275/888), Sünenü İbni Mace, 2 C., İstanbul, 1981.

İBNÜ MANZUR, Ebu'l-Fadl Cemalüddin Ebi'l-Azm b.Necibiddin el-Afriki (711/1311), Lisanu'l-Arab. 20 Cüz, Beyrut, Daru's-Sadr (1307 H.tarihli Bolak baskısından ofset)

İBNÜ SA'D, Muhammed (230/845), Tabakatü'l-Kübrâ, 9 C., Beyrut, 1968

İBNÜ TEYMİYYE, Takiyüddin Ahmed b.Abdilhalim b. Abdisselam (728/1328), Külliyyat, (trc.: Heyet), İstanbul, 1987

İYİBİLDİREN, Ahmet, Kur'an'da İbrahim (a.s) Selçuk Üniv.İ. Fak. Doktora Tezi, Konya, 1990

El-KASIMÎ, Muhammed Cemalüddin (1914), Mehasinü't-Te'vil, 17.Cüz, (thk.: Muhammed Fuad Abdülbaki), Daru't-Turasi'l-Arabiyye, Mısır, 1957

KİTAB-I MUKADDES, Kitab-ı Mukaddes Şirketi İstanbul 1993.

KÖKSAL, M. Âsım, İslam Tarihi, 7, 11 C., İstanbul, 1981

KURTÛBÎ, Ebu Abdillâh Muhammed b.Ahmed el-Ensari (671/1272), el-Cami' li Ahkami'l-Kur'an, 20 C., Beyrut, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, 1985.

KUTUP, Seyyid (1966), fi Zilâli'l-Kur'an, (trc: Heyet), , İstanbul, tarihsiz.

KUZGUN, Şaban, İslam Kaynaklarına Göre Hz. İbrahim ve Haniflik, Kayseri, 1985

MALİK B. ENES (179/795), el-Muvatta, 2 Cz. İstanbul, 1981.

el-MESUDÎ, Ebu'l-Hasan Ali b. Hüseyin (346/957), Murucu'z-Zeheb ve Meadinu'l-Cevher, 4 C. Mısır, 1938

MEVDÛDÎ, Ebu'l-A'la (1979), Tefhimu'l-Kur'an, (Çeviren: Heyet), 7 C, İstanbul, 1986,

—————, Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi, 2 C., (trc.; Dr.N.Ahmed Asrar), İstanbul, 1983

MUHAMMED FUAD ABDULBAKÎ, el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfazı'l-Kur'ni'l-Kerim, İstanbul, 1982,

MÜSLİM b. el-Haccac, Ebu'l-Hüseyn el-Kuşeyrî en'-Neysaburî (261/874), Sahihu Müslim, 5 C. İstanbul, 1981

RAĞİB el-İSFEHANÎ, el-Hüseyn b.Muhammed (565 veya 502/1170 veya 1109), el-Müfredat fi Ğaribi'l-Kur'ân, İstanbul, 1986

RAZÎ, Fahrüddin (606/1209), Mefatihü'l-Ğaby (Tefsiru'l Kebir), 32 Cz. Tahran, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, tarihsiz.

REŞİT RIZA, Muhammed (1935),Tefsiru'l Kur'ani'l-Hakîm (Tefsir-u Menâr), 12 C., Beyrut, Daru'l-Ma'rife.

Es-SA'LEBÎ, Ahmet b. Muhammed b. İbrahim (427/1036), Kısasu'l-Enbiya, Mısır,1286

SECCADÎ, Sadık, İbrahim Halil, Dairetü'l-Meafif, Büzürg-i İslamî, Tahran, 1368.

SUYUTÎ; Celalüddin Abdurrahman b.Ebibekir (911/1505), el-Itkan fi Ulûmi'l-Kur'an el-Mektebetü's-Sakafiyye, Beyrut, 1973

—————,ed-Dürü'l-Mensur fi't-Tefsiri bi'l-Me'sur,6 C. Mısır, 1314

ŞEHRİSTANÎ, Ebu'l-Fetf Muhammed b. Abdilkerim (548/1153), el-Milel ve'n-Nihal, (thk.: Abdulaziz Muhammed el-Vekil), Kahire, 1968

ŞENGÜL, İdris Kur'an Kıssaları Üzerine, izmir, 1995

ŞEVKÂNÎ, Muhammed b.Ali (1250/1834), Fethu'l-Kadîr, 5 C., Mısır, 1961

TABERÎ, Ebu Ca'fer Muhammed İbni Cerîr (310/922), Camiu'l-Beyan fi Tefsiri'l Kur'an 30 Cüz, Beyrut, 1970, (1323 H. tarihli Bolak baskısından ofset).

—————, Târihu'r-Rusûl ve'l-Mülûk. 11 C. Beyrut, 1967.

TAFTAZANÎ, Sa'deddin Mes'ud b. Ömer (791/1390), Şerhu'l-Akaid (Kestelî Haşiyesiyle birlikte), İstanbul 1973

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

et-TİRMİZİ, Ebû İsa Muhammed b. İsa es- Sevre (279/893), es-Sünen, 5 Cz, İstanbul ,1981

WENSINCK, A.J., Concordance, İstanbul, 1986

YILDIRIM, Suat, “er-Rahmân Vâsfinın Kur’an-ı Kerim’de Kullanılışı”, A.Ü.İslâmî İlimler Fak. Dergisi, III.s.21

————— “Kur’ân-ı Kerim’de Kıssalar” Atatürk Üniv. İslâmî İlimler Fak. Dergisi, 3. s., (fasikül:1-2) Ankara, 1979

ZEBÎDÎ, Zeynüddin Ahmed b. Ahmed b. Abdillatif (893/1488), Sahîh-i Buhâri, Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi, 12 C. (trc.. ve Şerheden: Ahmed Naim-Kamil Miras), Ankara, 1981

ez-ZEBÎDÎ, es-Seyyid Muhammed Mertezâ (1205/1791), Tâcu’l-Ârûs min Cevâhiri’l-Kâmus, Beyrut, 1386.

ZEHEBÎ, Muhammed Hüseyin, et-Tefsir ve’l-Müfessirun, 2 C., Daru’l-Kalem, Beyrut, tarihsiz